

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Allmänna byrån, S1

Beslutande
Minister

Annette Holmberg-Jansson

Föredragande

Stf. avdelningschef

Ylva Lindström

Justerat

Omedelbart

Nr 7

Avslutande av projekt Sysselsättning för alla.

ÅLR 2022/3758

43 S1 Utdrag

Beslut

Ålands landskapsregering konstaterar att projektet *Sysselsättning för alla* avslutats den 31.5.2023. Projektets slutrapport enligt **bilaga S123E05** antecknades för kännedom och konstateras samtidigt att styrgruppen för projektet befrias från sitt fullgjorda uppdrag.

Sysselsättning för alla

SLUTRAPPORT

Dnr: ÅLR 2022/3758

Datum: 31.5.2023

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Projektets bakgrund och motiv	4
3. Indikatorer	5
3.1 Relativt arbetslöshetstal	6
3.2 Relativt sysselsättningstal	8
3.3 Relativt arbetskraftstal	10
3.4 NEETs	11
4. Statistiken som en grund för insatser och åtgärder	13
5. Att härleda statistiken till individuella förutsättningar	15
5.1. Kartläggningens grändragningar	17
5.2 Ramverk för analys	22
5.3. Sammanfattning av projektets grändragningar och ramen för analys	24
6. Den arbetande människan	25
7. Beskrivning av den åländska välfärdsservicen för personer utanför sysselsättning	29
7.1 Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS)	30
7.1.1 Arbetsförmedling och den nordiska modellen	31
7.1.2 Vägledning och kvalificerade stödinsatser	33
7.1.3. Sysselsättningsfrämjande projekt	35
7.1.4. Sysselsättningsfrämjande utbildningar	38
7.1.5. Studie- och karriärvägledning	39
7.2 Kommunernas socialtjänst	39
7.2.1 Verksamhet i sysselsättnings syfte	39
7.2.2 Arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning	40
7.2.3 Fixtjänst	40
7.2.4 Dagverksamhet	44
7.2.5 Social rehabilitering	47
7.3 Övriga aktörer	49
7.3.1. Ungdomshuset Boost	49
7.3.2. Ålands fountainhouse r.f. Pelaren	50
7.3.3. Ålands folkhögskola	52
7.3.4. Ålands förläggning	52
7.3.5. Brottpåföljmyndigheten RISE	53
7.3.5.1. Att tillgodose grundläggande behov – boende	54
7.4 Uppskattning av resurser	55
7.4.1 Sammanfattning av sysselsättningsmöjligheter enligt gällande lagstiftning	58
7.5 Ålands hälso- och sjukvård	58
7.5.1 Medicinsk rehabilitering	59
7.6 Folkpensionsanstalten	62
7.6.1 Yrkesinriktad rehabilitering	62
8. Rehabilitering	65
8.1 Rikets rehabiliteringskommitté	65

8.2 Att hela en människa.....	66
9. Samverkan mellan myndigheter och aktörer	69
9.1. <i>International Classification of Functioning</i>	71
10. Avslutande diskussion och förslag	72
10.1 <i>Sammanfattning av nu gällande struktur</i>	75
10.2 <i>Förslag på utvecklingsinsatser</i>	76
11. Sammanfattning och avslutning	80
REFERENSER OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	81

Tabeller, diagram och figurer

- Figur 1 Illustration av befolkningen utifrån tillgänglighet på arbetsmarknaden
 Figur 2 En typologi av sysselsättningshinder, OECD
 Figur 3 Illustration av nuvarande struktur
 Figur 4 Illustration av eventuell framtida struktur

- Tabell 1 Relativ arbetslöshetstal, % Åland och Finland
 Tabell 2 Relativt sysselsättningstal % Åland
 Tabell 3 Relativt sysselsättningstal, % enligt kön, Åland
 Tabell 4 Relativt sysselsättningstal, %, Finland
 Tabell 5 Relativt sysselsättningstal %, enligt kön, Finland
 Tabell 6 Relativt sysselsättningstal, %, enligt kön, EU
 Tabell 7 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften, %, Åland
 Tabell 8 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften, %, enligt kön Åland
 Tabell 9 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften, %, Finland
 Tabell 10 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften, %, enligt kön, Finland
 Tabell 11 NEETS, %, Åland
 Tabell 12 NEETS, antal 2019-2020, exklusive arbetslösa och pensionstagare, Åland
 Tabell 13 NEETS, antal 2019-2020 exklusive arbetslösa, pensionstagare och vårdlediga, Åland
 Tabell 14 Invalidpensionstagare, % av åldrarna 16-64 år
 Tabell 15 Invalidpension på grund av psykisk störning eller beteenderubbning, % av åldrarna 16-64 år
 Tabell 16 Invalidpension på grund av sjukdomar i cirkulationsorganen, % av i åldrarna 16-64 år
 Tabell 17 Invalidpension på grund av sjukdomar i muskuloskeletala systemet, % av i åldrarna 16-64 år
 Tabell 18 Uppskattade kostnader, antal personal och antal platser inom sysselsättning
 Tabell 19 Personalresurser inom sysselsättning, jämförelse mellan Åland och Raseborg
 Tabell 20 Tillgängliga leverantörer på Åland och leverantörer av svenskspråkiga tjänster i riket gällande yrkesinriktad rehabilitering som erbjuds av FPA
 Tabell 21 Kostnader för rehabiliteringstjänster från FPA, i euro per invånare
- Diagram 1 Arbetssökande personer i september 2022, efter arbetsmarknadsstatus, Åland
 Diagram 2 Utanför arbetsmarknaden 2017, Finland
 Diagram 3 Utanför arbetsmarknaden, Åland
 Diagram 4 Utanför arbetsmarknaden, exklusive arbetslösa, Åland

1. Inledning

Sysselsättning för alla är ett ettårigt projekt, som beställts av Ålands landskapsregering och finansierats genom PAF-medel.

Projektet syftar till att kartlägga nuläge och därmed utreda

- vilka i samhället faller utanför sfären för sysselsättning
- vilka de strukturella orsakerna till detta är, samt
- vilka strukturer och servicefunktioner, stödformer med mera som idag stöder sysselsättningen av olika målgrupper.

Nulägesanalysen ska i sin tur fungera som utgångspunkt för konkreta förslag på åtgärder för att stärka förutsättningarna att målsättningen om sysselsättning för alla uppnås i landskapet.

Föreliggande dokument är projektets slutrapport. Inledningsvis beskrivs måtten för samhällets sysselsättning, det vill säga indikatorer som ger en bild av olika typer av arbetsmarknadsstatus och hur stor andel som dessa grupper utgör av helheten. Detta utmynnar i en diskussion om åtgärder och vilka olika typer av hinder som finns för individens deltagande i sysselsättning. Därefter beskrivs begreppet *sysselsättning* från ett bredare perspektiv med det mänskliga behovet i centrum. En närmare redogörelse av den åländska välfärdsservicen gällande sysselsättning följer, med andra ord en beskrivning av vilka myndigheter, aktörer och insatser som finns i landskapet. Detta leder till ett längre avsnitt om rehabilitering.

Den avslutande analysen tar fasta på två ramverk som formuleras i samband med diskussionen om åtgärder och hinder. I projektplanen fastställdes målet att förslag på konkreta åtgärder utgår från delområdena:

- lagstiftning och formulering av grundläggande uppdrag
- kompetens: fakkunskap, utveckling och arbetsmetoder
- sociala relationer och myndighetssamverkan
- stödfunktioner och
- ekonomiska insatser

varför dessa också ger en struktur för slutsatserna och ger en ingång till förslag på mer konkreta åtgärder för utveckling.

Att studera sysselsättning innebär att det finns en utesluten källa av underlag att ta del av och att ta ställning till. Internationellt, på EU-nivå, i nordiska sammanhang och nationellt formuleras mål och tas fram indikatorer för att sporra och vägleda mot en ökad sysselsättning. För att överhuvudtaget åstadkomma ett sammanhållet dokument, har det varit nödvändigt att lämna bort och ignorera många intressanta infallsvinklar.

Frågan om sysselsättning kan studeras från alla tänkbara perspektiv, perspektiv som också många gånger är ideologiskt färgade. Forskaren Heikki Hiilamo har formulerat utmaningen och dess lösning så här:

”Kärnfrågan för välfärdspolitiken är, vilka frågor är värdefrågor och vilka frågor är empiriska frågor. Politikerna fastställer sina institutioners målsättningar utifrån sina värderingar. Värderingar är ofta kopplade till bredare, men ändå på trossatser grundade, ideologier eller referensramar så som kommunism, keynesianism, nyliberalism eller socialliberalism. Forskarna kan argumentera huruvida de fastställda målsättningarna är kloka eller inte, men i slutändan trumfar värderingarna den empiriska världen: de är varken rätt eller fel. Forskarnas uppgift är att ge svar på huruvida institutionerna förverkligar sina målsättningar eller inte. Detta är en empirisk fråga.”¹

Den röda tråden i bedömningen av nuläget ska med andra ord leda tillbaka till formulerade mål i de politiska dokument som de åländska insatserna kan härledas till.

I slutrapporten återges några individuella upplevelser. Det är lätt hänt att det blir en tillrättalagd bild när upplägg av ett system återges. De individuella upplevelserna ska därmed fungera som kontrast och påminna om att tillämpningen och framför allt upplevelsen av att vara klient eller patient kanske inte sammanfaller med idén om hur systemet ska fungera.

2. Projektets bakgrund och motiv

Projektet *Sysselsättning för alla* har utförts inom ramen för penningautomatmedel som understöder verksamheter som stöder uppnåendet av de strategiska målen i landskapets utvecklings- och hållbarhetsagenda, där verksamhet som främjar arbetslivsfärdigheter och sysselsättning prioriteras. Ålands budget för år 2022 tar upp vikten av tillgång till sammanhang och gemenskap i vardagen ”genom jobb, utbildning, företagande eller andra meningsfulla sysselsättningar”². Utvecklings- och hållbarhetsagendans strategiska utvecklingsmål nr 1 är välmående människor vars inneboende resurser växer. En förutsättning för uppnåendet av utvecklingsmålet är enligt agendan ”[m]eningsfullt arbete för alla vuxna, avlönat eller ej, [som] tar till vara på och förädlar människors inneboende resurser och bidrar till välmående. Arbetsvillkoren är anständiga, med ersättningsnivåer som möjliggör egen försörjning”³.

Projektet sammanfaller även med utvecklingsmål nr 2 i utvecklings- och hållbarhetsagendan: att alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället. En av målsättningarna är att det åländska samhället år 2030 är tillgängligt för alla. Alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, sexuell läggning, etnicitet, ursprung, religion, annan övertygelse eller ekonomisk ställning ska systematiskt inkluderas i det sociala, ekonomiska och politiska livet.⁴

Projektet ska även ses mot bakgrund av regeringsprogrammet *Tillsammans för Åland* i vilket förs fram att främjande av ”sysselsättningen och de enskilda individernas möjligheter att klara

---

¹ Hiilamo, H (2011) Uusi hyvinvointi valtio s. 56 (e-bok). Citatet en översättning från finska, inom ramen för föreliggande slutrapport.

² [Ålands budget för år 2022](#), s. 9

³ [Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland](#), s. 11

⁴ *Ibid.* s. 12

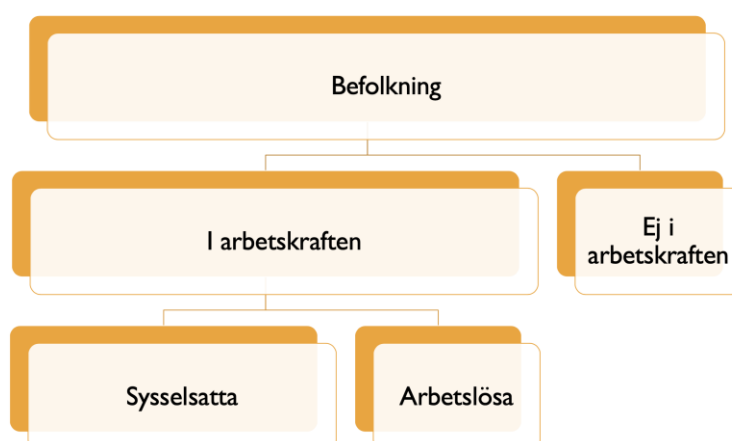
sin egen ekonomi är en grundläggande målsättning. Det är också en förutsättning för att samhällsekonomin skall kunna styras i balans”⁵.

Carolina Sandell har fungerat som projektledare och styrgruppen har utgjorts av avdelningschef Bengt Michelsson (ordförande), specialsakkunnig Cindi Portin, avdelningschef Linnéa Johansson och myndighetschef Tomas Lundberg. Styrgruppen har sammanträtt tolv gånger under projektet. Utredningsarbetet har huvudsakligen genomförts av projektledaren. Arbetet har utgjorts av litteraturstudier, genomgång av annat tillgängligt underlag samt intervjuer med berörd personal och även kontakter med brukare av sysselsättningstjänsterna. En delrapport offentliggjordes i februari, efter att landskapsregeringen behandlat rapporten på en överläggning (16.2.2023). Den 9 mars 2023 genomfördes en workshop med deltagare från berörda myndigheter och organisationer från tredje sektorn. Vid workshopen behandlades delrapportens förslag. Föreliggande rapport har kompletterats utifrån vissa av de synpunkter som framkom vid workshopen.

3. Indikatorer

Att beskriva och mäta sysselsättning är inte lätt, som också konstateras på Svenska statistikmyndighetens webbplats⁶. Inledningsvis görs därför en kort översikt av hur befolkningen kategoriseras utifrån sina dagliga göromål. Siffrorna som presenteras nedan syftar huvudsakligen till att sätta målet om *sysselsättning för alla* i ett sammanhang. För fördjupning av statistiken hänvisas till de källor som anges i anslutning till statistiken.

När sysselsättningsläget studeras delas befolkningen grovt in i grupperna *i arbetskraften* och *ej i arbetskraften*. Till arbetskraften hör de som är *sysselsatta* och de som är *arbetslösa*, med andra ord den del av befolkningen som på ett eller annat sätt är tillgänglig för arbetsmarknaden. I gruppen *ej i arbetskraften* ingår bland annat sjuka och pensionärer.

⁵ [Landskapsregeringens meddelande nr 1/2019-2020](#), s. 7

⁶ <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/aku-beskriver-den-svenska-arbetsmarknaden/> hämtad 19.10.2022

Figur 1 Illustration av befolkningen utifrån tillgänglighet på arbetsmarknaden *Se motsvarande illustration på [Sveriges statistikmyndighets webbplats](#).*

Genom uppgifter som samlas in via arbets- och näringsbyråerna och av dem tillämpade kundserviceregistret (URA) redogör arbets- och näringsministeriet varje månad för sysselsättningsläget⁷. ÅSUB samlar in motsvarande statistik via Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) för en mer specifik redogörelse för sysselsättningsläget i landskapet⁸. Denna registerbaserade statistik är ett verktyg för bland annat planering av arbetsmarknadspolitiken.

3.1 Relativt arbetslöshetstal

I sysselsättningsstatistiken används begreppet *relativt arbetslöshetstal*, som är andelen arbetslösa av arbetskraften i åldern 15-64 år. I oktober 2022 var det relativa arbetslöshetstalet på Åland 4,0 procent jämfört med 5,0 procent för ett år sedan. Pandemin syns tydligt i uppföljningen för Ålands del.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	3,7	3,6	3,5	3,5	9,5	6,8
Finland	8,9	8,7	7,5	6,8	7,7	7,7

Tabell 1 Relativt arbetslöshetstal 2016-2021, %, Åland och Finland

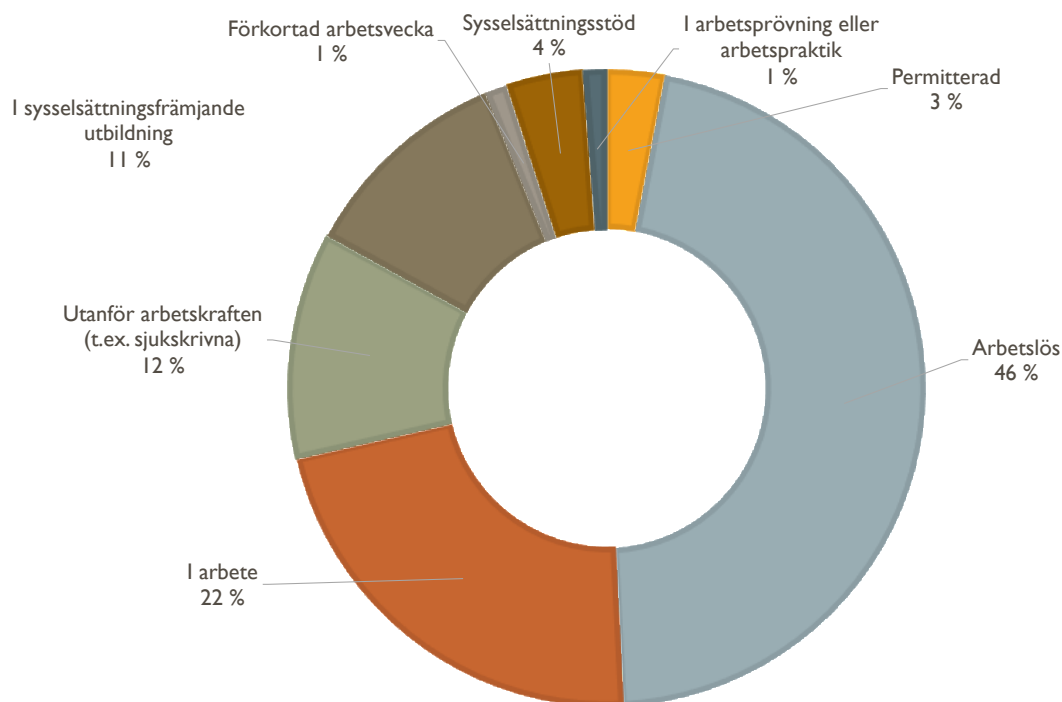
Uppgifterna för Ålands del är hämtade från [ÅSUBs registerbaserade databas](#), uppgifterna för Finlands del är hämtade från [Statistikcentralens databas](#) som bygger på Statistikcentralens arbetskraftsundersökning.

Antalet *arbets sökande* inkluderar inte endast arbetslösa, utan även andra grupper. I oktober 2022 fanns det på Åland total 1 294 arbets sökande personer, som delades in på basen av arbetsmarknadsstatus enligt följande:

⁷ Arbets- och näringsministeriets [Sysselsättningsöversikt augusti 2022](#)

⁸ ÅSUBs statistikmeddelande [Arbetsmarknad 2022:9](#), publicerad 4.10.2022

Diagram 1 Arbets sökande personer i oktober 2022, efter arbetsmarknadsstatus, Åland

Bilden är uppgjord på basen av motsvarande diagram i ÅSUBs statistikmeddelande Arbetsmarknad 2022:10, uppgifterna är dock hämtade från ÅSUBS databas. Notera att permitterade personer ingår i gruppen arbets sökande, även om de fortfarande har arbetsgivare men för tillfället saknar arbete.

Statistiken ovan visar inom vilka åtgärder de arbets sökande placerats (insatserna inom AMS beskrivs mer utförligt nedan i avsnitt 7.1). Ytterligare statistik som kan hämtas från AMS kundregister är bland annat fördelning mellan könen, ålder, arbetslöshetens längd, utbildningsnivå och regional fördelning.

Antalet arbets sökande ger dock endast en bild av dem som är registrerade arbets sökande, i det här fallet vid AMS. För att få en bredare bild av arbetsmarknaden i stort genomförs så kallade arbetskraftsundersökningar, helt enkelt enkäter. Arbetskraftsundersökningen görs med stöd av EU-förordning⁹ och de begrepp och definitioner som används grundar sig på de som fastställts av Internationella arbetsorganisationen (ILO)¹⁰. I Finland genomförs arbetskraftsundersökningarna av Statistikcentralen. Genom datorstödda telefonintervjuer och en webblankett samlas uppgifter in från en slumpmässigt vald befolkningsgrupp på cirka 12 500 personer, i åldersgruppen 15-89 år. En revidering av uppgiftsinnehåll, sätten att beräkna resultaten och insamlingen av uppgifter började tillämpas i början av år 2021.¹¹ I de arbetskraftsundersökningar som görs ingår Åland som en del i urvalet, men urvalet är för litet för att användas i specifik statistik för landskapet.

⁹ [Rådets förordning \(EG\) nr 577/98 om anordnande av statistiska urvalsundersökningar av arbetskraften i gemenskapen](#)

¹⁰ [Surveys of economically active population, employment, unemployment and underemployment. An ILO manual on concepts and methods](#)

¹¹ https://www.stat.fi/keruu/tyo/index_sv.html hämtad 19.10.2022

3.2 Relativt sysselsättningstal

I arbetsmarknadsundersökningarna flyttas delvis fokus från undergruppen *arbetslösa*, till andra grupper inom och utanför arbetsmarknaden. I det här sammanhanget används till exempel begreppet *relativt sysselsättningstal* (eller *relativ sysselsättningsgrad*). Detta syftar till andelen sysselsatta av befolkningen i samma ålder. Vilken åldersgrupp som anses höra till den arbetsföra befolkningen, eller arbetskraften, varierar. *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) utgår från gruppen 15-74 år.

För Ålands del tas registerbaserade uppgifter fram för åldersgruppen 16-64 år. Observera alltså att uppgifterna för Ålands del inte baseras på enkätunderlag, utan på register och samkörning av register.

	2016	2017	2018	2019	2020
Relativt sysselsättningstal, %	79,6	80,2	80,9	79,1	73,7

Tabell 2 Relativt sysselsättningstal 2016-2020, %, Åland

Uppgifterna gäller för åldersgruppen 16-64 år, det vill säga andelen sysselsatta av befolkningen i samma ålder. Källa är [ÅSUBs databas](#). Statistiken är registerbaserad och kräver samkörning av olika register, varför uppgifter finns till och med år 2020.

2020	Kvinnor	Män	Totalt
Relativt sysselsättningstal, %	74,8	72,6	73,7

Tabell 3 Relativt sysselsättningstal 2020, % enligt kön, Åland

Uppgifterna gäller för åldersgruppen 16-64 år, för år 2020, uppdelat enligt kön. Källa är [ÅSUBs databas](#).

I relation till det mål som satts på nationell nivå (se nedan) har det relativa sysselsättningstalet för Åland, fram till pandemin, varit högt. Uppgift saknas för år 2021 varför det inte är möjligt att säga om en uppgång vad gäller det relativa sysselsättningstalet redan är inledd för Ålands del.

I Marins regeringsprogram är målet för Finland att det relativa sysselsättningstalet för åldersgruppen 15-64 år ska uppgå till 75 procent. Som också påpekas i regeringsprogrammet gäller målet i en situation där världsekonomin utvecklas normalt. I den halvtidsöversikt som gjorts gällande sysselsättningsmålen har uppnåendet av ett sysselsättningstal om 75 procent skjutits fram från år 2023 till år 2025.¹² Beträffande vilken åldersgrupp som sysselsättningstalet ska räknas fram för, flaggar Finlands regering för att även sysselsättningstalet för åldersgruppen 20-69 år ska användas parallellt vid granskningen av sysselsättningen.¹³ I samband med riksdagens behandling av statsrådets plan för de offentliga finanserna 2022-2025 uppmärksammade arbetslivs- och jämställdhetsutskottet att både den nedre åldersgränsen på 15

¹² [Arbets- och näringsministeriets pressmeddelande 30.4.2021](#) hämtad 21.10.2022

¹³ [Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019](#), s. 14-18, i regeringsprogrammet används begreppet *sysselsättningsgrad*.

år och den övre på 64 år bör granskas kritiskt med tanke på utbildningsmål och möjligheten att skapa incitament för att få fler äldre att delta i förvärvsarbete.¹⁴

Åldersgrupp	2016	2017	2018	2019	2020	2021
15-64 år	67,9	68,7	70,8	71,6	70,7	72,3
20-64 år	72,2	73,0	75,1	75,9	75,2	76,6

Tabell 4 Relativt sysselsättningstal 2016-2021, %, Finland

Uppgifterna gäller relativt sysselsättningstal för åldersgruppen 15-64 år, respektive 20-64 år, det vill säga andelen sysselsatta av befolkningen i samma ålder. Källa är [Statistikcentralens databas.](#), och bygger på uppgifter som erhållits genom Statistikcentralens arbetskraftsundersökning.

2021	Kvinnor	Män	Totalt
Relativt sysselsättningstal, %	71,7	72,8	72,3

Tabell 5 Relativt sysselsättningstal 2021, % enligt kön, Finland: Uppgifterna gäller för åldersgruppen 15-64 år, för år 2021 uppdelad enligt kön. Källa är [Statistikcentralens databas.](#), och bygger på uppgifter som erhållits genom Statistikcentralens arbetskraftsundersökning.

Genom *Handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter* har på EU-nivå fastställts målet, att sysselsättningstalet för åldersgruppen 20-64 år ska uppgå till 78 procent innan år 2030. Av handlingsprogrammet framgår även att begreppet ”befolkning i arbetsför ålder” behöver granskas och analyseras och eventuellt anpassas till rådande förhållanden, bland annat med tanke på den åldrande befolkningen.¹⁵

2021	Kvinnor	Män	Totalt
EU27	67,7	78,5	73,1
Grekland (lägst i EU)	52,7	72,4	62,6
Nederländerna (högst i EU)	77,5	85,7	81,7
Sverige	78,0	83,3	80,7

Tabell 6 Relativt sysselsättningstal 2021, % enligt kön, EU

Källa Eurostat [Employment and activity by sex and age - annual data](#), uppgifterna avser åldersgruppen 20-64 år, uppdelat enligt kön.

I jämförelse med Finland och även EU är förhållandet mellan kvinnor och män omvänt på Åland, det relativa sysselsättningstalet är högre för kvinnor på Åland än för män. För att säkerställa skillnaden och dra mer långtgående slutsatser behöver dock en länge tidsperiod analyseras. Notera att jämförelser mellan Åland, Finland och EU inte är fullständiga, då det finns skillnader i vilka åldrar som ingår i de studerade grupperna, och att källan för uppgifterna är olika (register eller insamling via enkät).

¹⁴ [Utlåtande AjUU 8/2021 rd – SRR 3/2021 rd](#)

¹⁵ [Handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter \(COM 2021/102\)](#) s. 6-7

3.3 Relativt arbetskraftstal

Det relativa sysselsättningstalet exkluderar arbetslösa arbetssökande. Det *relativa arbetskraftstalet* däremot, inkluderar arbetslösa. I jämförelse med registerbaserad statistik över arbetslösa, är definitionen av *arbetslös* snävare i arbetskraftsundersökningarna: du ska aktivt ha sökt arbete de fyra senaste veckorna och kunna ta emot ett arbete inom två veckor.¹⁶ Som sysselsatt definieras de som under referensveckan utfört något arbete minst en timme.¹⁷ Individer som ingår i den registerbaserade statistiken över arbetslösa, kan i arbetskraftsundersökningarna således vara registrerade som *ej i arbetskraften*. I gruppen *ej i arbetskraften* ingår bland annat skolelever, studerande och pensionärer.

	2016	2017	2018	2019	2020
Relativt sysselsättningstal, %	79,6	80,2	80,9	79,1	73,7
Relativt arbetskraftstal, %	82,7	83,4	83,9	82,3	81,6
Utanför arbetskraften, %	17,3	16,6	16,1	17,7	18,4

Tabell 7 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften 2016-2020, % Åland
Uppgifterna gäller för åldersgruppen 16-64 år, det vill säga andelen sysselsatta av befolkningen i samma ålder. Källa är [ÅSUBs databas](#). Statistiken är registerbaserad och kräver samkörning av olika register, varför uppgifter finns till och med år 2020.

2020	Kvinnor	Män	Totalt
Relativt sysselsättningstal, %	74,8	72,6	73,7
Relativt arbetskraftstal, %	81,9	81,3	81,6
Utanför arbetskraften, %	18,1	18,7	18,4

Tabell 8: Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och utanför arbetskraften 2020, % enligt kön, Åland
Uppgifterna gäller för åldersgruppen 16-64 år, för år 2020, uppdelad enligt kön. Källa är [ÅSUBs databas](#).

Liksom det relativa sysselsättningstalet var det relativa arbetskraftstalet år 2020 högre för åländska kvinnor än män, och en lägre andel kvinnor än män var utanför arbetskraften på Åland. Som konstateras ovan behöver dock en längre tidsperiod analyseras för att skillnaderna mellan könen ska kunna säkerställas.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Relativt sysselsättningstal, %	67,9	68,7	70,8	71,6	70,7	72,3
Relativt arbetskraftstal, %	74,6	75,5	76,6	76,9	76,8	78,4
Ej i arbetskraften, %	25,4	24,5	23,4	23,1	23,2	21,6

¹⁶ <https://tem.fi/sv/sysselsattningsoversikt-och-arbetsformidlingsstatistik>, hämtad 19.10.2022

¹⁷ Arbetslivs- och näringsutskottet kritiserade i samband med behandlingen av statsrådets plan för de offentliga finanserna (Utlåtande AjUU 8/2021 rd – SRR 3/2021 rd) att måttet på arbetsinsats är tämligen liten och uppmanade att det vid sidan av sysselsättningstalet sätts upp ett mål på utförda arbetstimmar.

Tabell 9 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och ej i arbetskraften 2016-2021, %, Finland
Uppgifterna gäller för åldersgruppen 15-64 år. Källa är [Statistikcentralens databas](#), och bygger på uppgifter som erhållits genom Statistikcentralens arbetskraftsundersökning.

I jämförelse med Finland har Åland högre relativt sysselsättningstal, högre relativt arbetskraftstal och därmed en lägre andel som är utanför arbetskraften. Pandemin påverkade dock det åländska relativa sysselsättningstalet mer märkbart.

2021	Kvinnor	Män	Totalt
Relativt sysselsättningstal, %	71,7	72,8	72,3
Relativt arbetskraftstal, %	77,2	79,5	78,4
Ej i arbetskraften, %	22,7	20,5	21,6

Tabell 10 Relativt sysselsättningstal, relativt arbetskraftstal och ej i arbetskraften 2021, % enligt kön, Finland
Uppgifterna gäller för åldersgruppen 15-64 år, för år 2021 uppdelad enligt kön. Källa är [Statistikcentralens databas](#), och bygger på uppgifter som erhållits genom Statistikcentralens arbetskraftsundersökning.

Det relativa sysselsättningstalet och det relativa arbetskraftstalet var år 2021 högre för finländska män än för kvinnor, och en lägre andel män än kvinnor var utanför arbetskraften.

3.4 NEETs

Andelen unga som inte arbetar, studerar eller fullgör värnplikt är av särskilt intresse att följa upp. Speciellt efter pandemin, där restriktionerna påverkade ungas studieliv och arbetsmöjligheter negativt, betonas vikten av att höja delaktighet och sysselsättning för unga. Det begrepp som används för gruppen är NEET, *not in employment, education or training*. Definitionen som används av ÅSUB följer Statistikcentralens: ”andelen unga som inte arbetar, studerar eller fullgör värnplikt”.

Åldersgrupp	2016	2017	2018	2019	2020
15-24 år, totalt	8,8	7,9	7,9	7,3	9,5
Kvinnor	8,7	7,6	7,5	6,6	8,7
Män	8,9	8,1	8,2	8,0	10,1
25-29 år, totalt	12,3	12,2	12,8	11,8	17,9
Kvinnor	13,7	14,5	15,7	14,4	19,3
Män	11,1	10,2	10,2	9,3	16,7

Tabell 11 NEETS, %, Åland

Källa är [ÅSUB](#). Uppgifterna baserar sig på uppgifter ur sysselsättningsregistret som kompletterats med uppgifter ur studeranderegistret. Notera att Både ÅSUBs och Statistikcentralens uppgift skiljer sig från det NEET-mått som används av Eurostat. I Eurostats statistik ingår inte unga som är beväringar eller gör civiltjänst i populationen. Från Åland är antalet som är beväringar eller i civiltjänst lågt, varför det inte bedöms inverka på andelen i någon större utsträckning. Uppgifter för år 2021 finns ännu inte att tillgå.

I NEETs ingår arbetslösa, pensionärer inklusive sjukpensionärer samt andra som är utanför arbetskraften, till exempel vårdlediga eller personer som sköter om det egna hushållet på heltid. NEETs ingår således i både arbetslöshetsstatistiken, i uppgifterna om invalidpension (som

presenteras nedan i avsnitt 7.2.3.1 *Statistik gällande invalidpension på Åland*) och till exempel mottagare av hemvårdsstöd. Det är därför av intresse att förstå vilka olika grupper som NEETs består av.

	2019	2020
Totalt antal NEETS	409	560
Arbetslösa arbetssökande 15-29 år	-132	-249
Pensionstagare 16-29 år	-96	-101
NEETS ex. arbetslösa och pensionstagare	181	210

Tabell 12 NEETS, antal 2019-2020, exklusive arbetslösa och pensionstagare, Åland

Källa är [ÅSUB](#) och [Pensionskyddscentralen](#). I gruppen arbetslösa arbetssökande ingår inte gruppen permitterade. Uppgiften finns endast för åldersgrupp varför även 15-åringar ingår. Pensionstagare avser mottagare av FPA-pension.

År 2019 ingick totalt 409 personer i gruppen NEETS. År 2020 skedde en ökning i båda åldersgrupperna, som kan förklaras av den ökade arbetslösheten på grund av pandemin, det totala antalet NEETS uppgick till 560 personer. Vi kan konstatera att cirka hälften av gruppen NEETS tar del av arbetsförmedlingens tjänster eller är sjukpensionstagare.

Att vårdlediga ingår i gruppen NEETS kan förklara att andelen kvinnor är större än andelen män i åldersgruppen 25-29 år (tabell 11 ovan). Det innebär att måttet delvis blir missvisande om syftet är att fånga upp individer som är utanför arbetsmarknaden. Vårdlediga med hemvårdsstöd kan fortsättningsvis ha ett anställningsförhållande att återvända till. För Ålands del blir det även motsägelsefullt då syftet med till exempel hemvårdsstödet är ett led i en familjepolitik som ger ökad valfrihet samt goda förutsättningar att förena föräldraskap med yrkesarbete¹⁸ samtidigt som mottagare inom måttet NEETS betraktas som unga i behov av särskilda insatser inom sysselsättningen. Det finns inte uppgift om ålder på mottagare av hemvårdsstöd, varför tabellen nedan utgår från en schablon om att 10 procent av dem som står utanför arbetsmarknaden gör det på grund av omvårdnadsuppgifter (se diagram 2 nedan).

	2019	2020
Totalt antal NEETS	409	560
Arbetslösa arbetssökande 15-29 år	-132	-249
Pensionstagare 16-29 år	-96	-101
Omvårdnadsuppgifter	-41	-56
NEETS ex. arbetslösa, pensionstagare och vårdlediga	140	154

Tabell 13 NEETS, antal 2019-2020 exklusive arbetslösa, pensionstagare och vårdlediga, Åland

Källa är [ÅSUB](#) och [Pensionskyddscentralen](#). Uppgiften om antalet med Omvårdnadsuppgifter utgår från en schablon om att 10 procent av dem som står utanför arbetsmarknaden gör det på grund av omvårdnadsuppgifter.

Utifrån tabellen ovan är det cirka 28 procent av gruppen NEETS som varken är arbetslösa arbetssökande, sjukpensionstagare eller handhar omvårdnadsuppgifter.

¹⁸ [Lagförslag nr 22/2014-2015](#) Förnyat hemvårdsstöd

Precis som frågan om vilken åldersgrupp som bör vara grunden för sysselsättningsstatistiken, behöver frågan om hur NEETs definieras och följs upp lyftas, samtidigt som måttet bör vara jämförbart nationellt och internationellt. Inom EU hörde år 2021 13,1 procent av åldersgruppen 15-29 år till gruppen NEETs. Mellan länderna finns dock skillnader. Nederländerna hade den lägsta andelen NEETs (5,5 procent) och Italien den högsta (23,1 procent). Finlands andel var 9,3 procent, och ligger därmed nära EUs mål. EU eftersträvar att andelen NEETs inom EU till år 2030 ska ha minskat till 9 procent¹⁹. Med tanke på att uppgiften gällande NEETs för Ålands del har en eftersläpning på två år, torde det finnas skäl att fundera över om en mer effektiv uppföljning av gruppen NEETs kan göras med stöd av aktuella uppgifter. Här kan till exempel den månatliga registerbaserade åländska arbetslöshetsstatistiken för 16-29 åringar vara intressant att särskilja från övriga åldersgrupper för att tydliggöra utvecklingen inom gruppen arbetslösa NEETs.

Utifrån målsättningen *sysselsättning för alla*, torde det viktigaste vara att med hjälp av måttet NEETs bättre fånga upp de individer som inte tar del av någon form av välfärdsservice, och för denna grupp är det än mer avgörande att kunskap om behovet finns att tillgå i realtid (se bland annat avsnitt 7.3.2 *Ungdomshuset Boost*).

4. Statistiken som en grund för insatser och åtgärder

Indikatorer i form av till exempel de olika statistiska mått på individers arbetsmarknadsställning som beskriv ovan, visar utvecklingen på arbetsmarknaden och ger mätbara mål för åtgärders effekt. Det generella målet för sysselsättningen är sammanfattningsvis lätt att greppa. Ju större grupp som hör till arbetskraften och ju större grupp som de facto är sysselsatt, desto bättre.

Utifrån statistiken är det möjligt att närmare analysera skillnader mellan bland annat könen, åldersgrupper och utbildningsnivåer, och utifrån detta ta ställning till strukturella orsaker och behov av riktade åtgärder. Mot bakgrund av Nederländernas indikator för NEETs och även Sveriges (6 procent) finns det skäl att ta ställning till vilket mål som är rimligt för Ålands del vad gäller unga som varken tar del av arbetsliv eller utbildning. Men vi behöver också fråga oss, som resonemanget ovan visar, om den tillgängliga statistiken i tillräcklig utsträckning ringar in de grupper som politiska åtgärder utformas för och om uppgifterna är så pass aktuella att planerade insatser möter den rådande situationen på ett effektivt sätt.

I och med att det åländska relativa sysselsättningstalet innan pandemin var över både det nationella målet och EUs mål blir den politiska målsättningen att bibehålla det höga sysselsättningstalet för Ålands del logisk²⁰. I budget 2022 framgår att ett av landskapsregeringens fokusområden för perioden 2021-2023 är *jobb, utbildning, företagande och andra meningsfulla sysselsättningar*. Insatserna återfinns på flera avdelningar och även

¹⁹ [Handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter \(COM 2021/102\)](#) s. 6

²⁰ [Landskapsregeringens meddelande nr 1/2019-2020](#), s. 7

myndigheter. Nedan en sammanfattning av budgeterade åtgärder som är kopplade till fokusområdet sysselsättning²¹.

- Penningautomatmedel reserveras för aktivitetsfrämjande och sysselsättningsskapande projekt eller investeringar.
- Inom Penningautomatmedel för social verksamhet beviljas medel för upprätthållande av verksamhet vid Pelaren och Fixtjänst²².
- Inom Penningautomatmedel för social verksamhet beviljas medel som främjar arbetslivsfärdigheterna och sysselsättning prioriteras. Särskilt viktigt är att uppmärksamma människor med nedsatt funktionsförmåga som har svårt att få stöd eller människor som inte själva kan söka hjälp.
- Inom vuxenutbildning reserveras medel för kurser i svenska för inflyttade; utbildningsinsatser för att möta akuta behov föranledda av konjunkturläget; yrkesinriktade utbildningsinsatser, särskilda utbildningsinsatser för personer utan arbetsmarknadsstöd; särskilda utbildningsrelaterade kostnader hos Högskolan på Åland för att stöda kompetensutveckling.
- Avtal för svenska för inflyttade ska upphandlas. I samband med upphandlingen utreds möjligheterna till ett flexiblere system som möjliggör att arbeta och samtidigt studera svenska.
- Näringspolitiken ska bidra till upprätthållande av sysselsättningsnivån och kärnan av åtgärderna är företags- och projektfinansiering; destinationsmarknadsföring samt landsbygdsutveckling.
- Ålands gymnasium ska bland annat sträva efter att främja sysselsättningen och arbetar utifrån utbildningspolitiska programmet ”Kompetens 2025”.
- Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) antar en ny serviceprocess som ska främja sysselsättningen (den så kallade nordiska modellen som införs i riket, närmare beskrivning i avsnitt 7.1.1).
- AMS ordnar sysselsättningsfrämjande åtgärder inom ramen för sitt uppdrag. Målen för 2022 är att minst 50 personer ska få yrkesinriktad rehabiliteringsplanering eller yrkesplanering; antalet långtidsarbetslösa ska minska; antalet användare av e-tjänster öka samt minst 220 personer få karriärvägledning.
- Som en specifik åtgärd inom AMS sysselsättningsfrämjande insatser ingår bland annat en temporär höjning av sysselsättningsstödet samt tilläggsstöd till arbetssökande som ämnar starta företagsverksamhet.
- Lån ur penningautomatmedel beviljas för aktivitetsfrämjande och sysselsättningsskapande investeringsprojekt.

I den halvtidsöversikt som år 2021 gjordes gällande regeringsprogrammet, lyfte Finlands arbets- och näringsministerium fram bland annat följande åtgärder som syftar till att höja sysselsättningsgraden²³:

---

²¹ [Ålands budget för år 2022](#), s. 6, 55, 69, 86, 89, 93, 156, 160, 162, 182

²² Notera att Fixtjänst från och med år 2023 inte erhåller penningautomatmedel.

²³ [Arbets- och näringsministeriets pressmeddelande 30.4.2021](#) hämtad 21.10.2022

- Inrättande av Jobbkanalen Ab²⁴ som stöder sysselsättningen av partiellt arbetsföra.
- Överföring av arbets- och näringsstjänster till kommunerna, med en finansieringsmodell som sporrar till utveckling av tjänsterna.
- Införande av den så kallade nordiska modellen för arbetskraftsservice.
- Främjande av arbetskraftsinvandring genom att till exempel göra tillståndsprocesserna smidigare.
- Reform av lönesubventionen och den offentliga upphandlingen för att stöda sysselsättningen av partiellt arbetsföra.
- Utöver detta behöver programmet för arbetsförmåga, förebyggande av invalidpensioner och sjukfrånvaro utvidgas och sysselsättning bland föräldrar som tar hand om barn hemma främjas.

Uppräkningen ovan syftar till att konkretisera olika typer av åtgärder som används för att förbättra sysselsättningsläget och åstadkomma önskad förändring av de mått som används för att beskriva situationen på arbetsmarknaden. En kort reflektion är att insatserna i riket utgår från målsättningen att genomföra vissa strukturella förändringar, medan de åländska i mångt och mycket utgår från olika ansvarsområdens redan etablerade insatser. Förnyandet av serviceprocessen vid AMS (motsvarande som görs i riket) och utredningen om möjligheten att arbeta och studera svenska parallellt är de två åtgärder som syftar till att förnya redan existerande system.

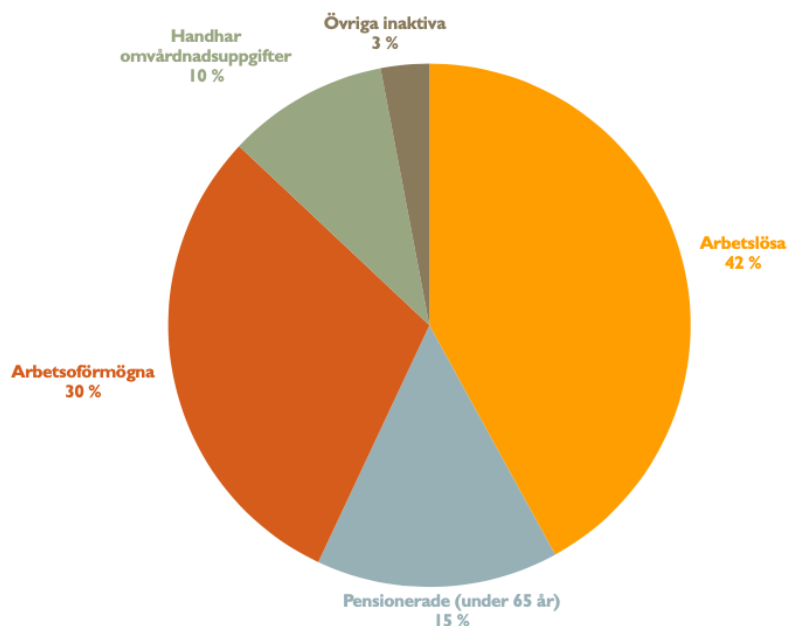
Längre fram kommer det åländska upplägget vad gäller sysselsättningsfrämjande arbete att redogöras för mer noggrant. Först följer dock en beskrivning av individuella hinder, en uppskattning av det åländska nuläget samt ett resonemang om vad det överhuvudtaget innebär att vara en arbetande människa.

5. Att härleda statistiken till individuella förutsättningar

Att kategorisera en individ utifrån en viss arbetsmarknadsstatus ger oss en uppfattning om orsakerna till att hen till exempel befinner sig utanför arbetskraften. I diagrammet nedan sammanställs fördelningen mellan olika grunder för att befinna sig utanför arbetsmarknaden, där både arbetslösa och personer utanför arbetskraften ingår, jämförbar med genomgången av gruppen NEETs ovan.

---

²⁴ Bolagets namn var vid halvtidsöversikten *Välittjä Oy*, men bytte i slutet av år 2021 namn till *Jobbkanalen Ab (Työkanava Oy)*.

Diagram 2 Utanför arbetsmarknaden 2017, Finland

Bilden är uppgjord på basen av motsvarande diagram i [Faces of Joblessness in Finland](#), s. 35 och bygger på uppgifter från år 2017. Notera att heltidsstuderande och de som är i obligatorisk militärtjänstgöring inte inkluderas till gruppen arbetsför befolkning.

Den totala andelen som är inaktiv på arbetsmarknaden (pensionerade, arbetsoförmögna, handhar omvårdnadsuppgifter och övriga inaktiva) är större än gruppen arbetslösa i Finland. Detta är inget unikt, utan motsvarar det storleksförhållande som råder i alla OECD-länder.

Diagrammet ovan är hämtat från OECDs rapport *Faces of Joblessness in Finland – A people-centred Perspective of Employment Barriers and Policies* som utkom i oktober 2020. I diagrammet görs indelningen utifrån demografi. Att studera ovanstående fördelning och även analysera de insatser som aktualiseras inom AMS för att stärka den enskildas förutsättningar på arbetsmarknaden (se *Diagram 1* s. 5) ger oss en första ingång till att utforma insatser för att kunna möta de statistiska målen vad gäller befolkningens fördelning mellan sysselsatta, i arbetskraften och ej i arbetskraften.

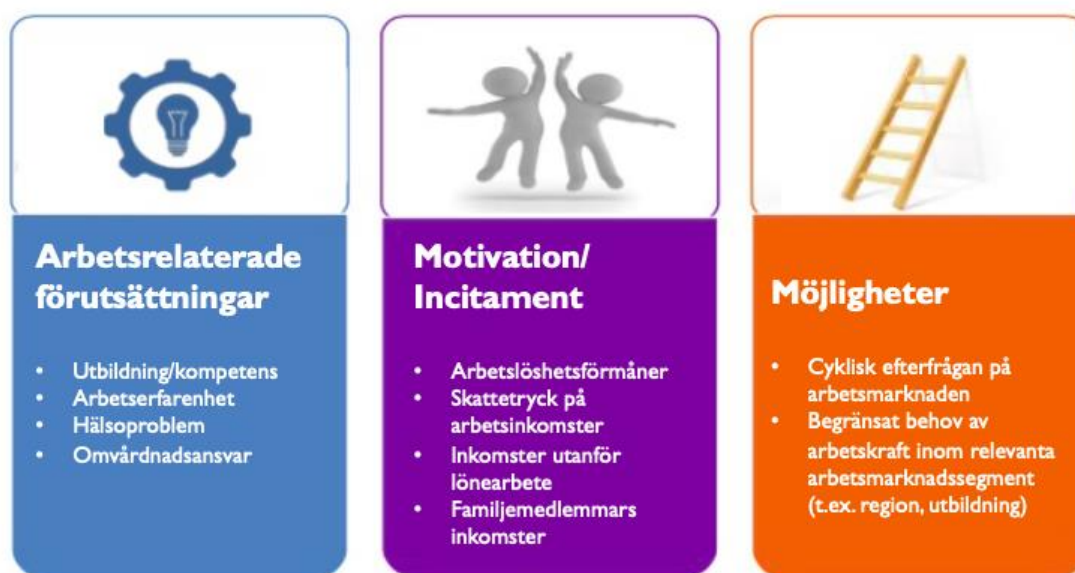
I den specifika rapport som omfattar hinder för sysselsättning i Finland förfinas de demografiska grupperna ytterligare och sammanlagt beskrivs åtta typer av *joblessness*²⁵.

- En stor grupp individer som inte längre söker arbete och till stor del bor på landsbygden (denna grupp står för 26 % av de arbetslösa).
- En grupp i instabil eller oregelbunden anställning, med begränsade anställningshinder (20 %).
- En grupp utbildade pensionärer med jämförelsevis hög kompetens men begränsade ekonomiska incitament för arbete (12 %).

²⁵ [Faces of Joblessness in Finland](#) s. 9

- En grupp av mestadels män, som bor i stadsområden och aktivt söker arbete trots hälsobegränsningar (11 %).
- Kvinnor med betydande omsorgsansvar (10 %).
- En grupp av unga lågutbildade individer (9 %).
- Lågutbildade äldre (8 %).
- En grupp med betydande inkomster som inte hänför sig till arbetsinkomst (4%).

Syftet med projektet *Faces of Joblessness*, i vilken flera landsspecifika rapporter ingår, är att öka kunskapen om hur deltagande i arbetslivet påverkas av individuella hinder, och inte endast tillhörighet till en specifik demografisk grupp. OECD har sammanställt en typologi gällande olika typer av barriärer, som ger en överblick över kategorier och typ av hinder som kan komma att aktualiseras för individer utanför sysselsättning.

Figur 2 En typologi av sysselsättningshinder, OECD

Bilden är hämtad från webbplatsen för *Faces of Joblessness*, översatt från engelska till svenska inom ramen för föreliggande rapport.

OECD vill genom projektet stöda utformandet av nationella policys så att de bli mer effektiva, genom att lyfta individperspektivet och överbrygga den kunskapslucka som finns gällande typen och omfattningen av hinder som personer utanför sysselsättning står inför.

Typologin gällande individuella hinder utgör även ett stöd i de gränsdragningar som behöver göras inom ramen för föreliggande kartläggning.

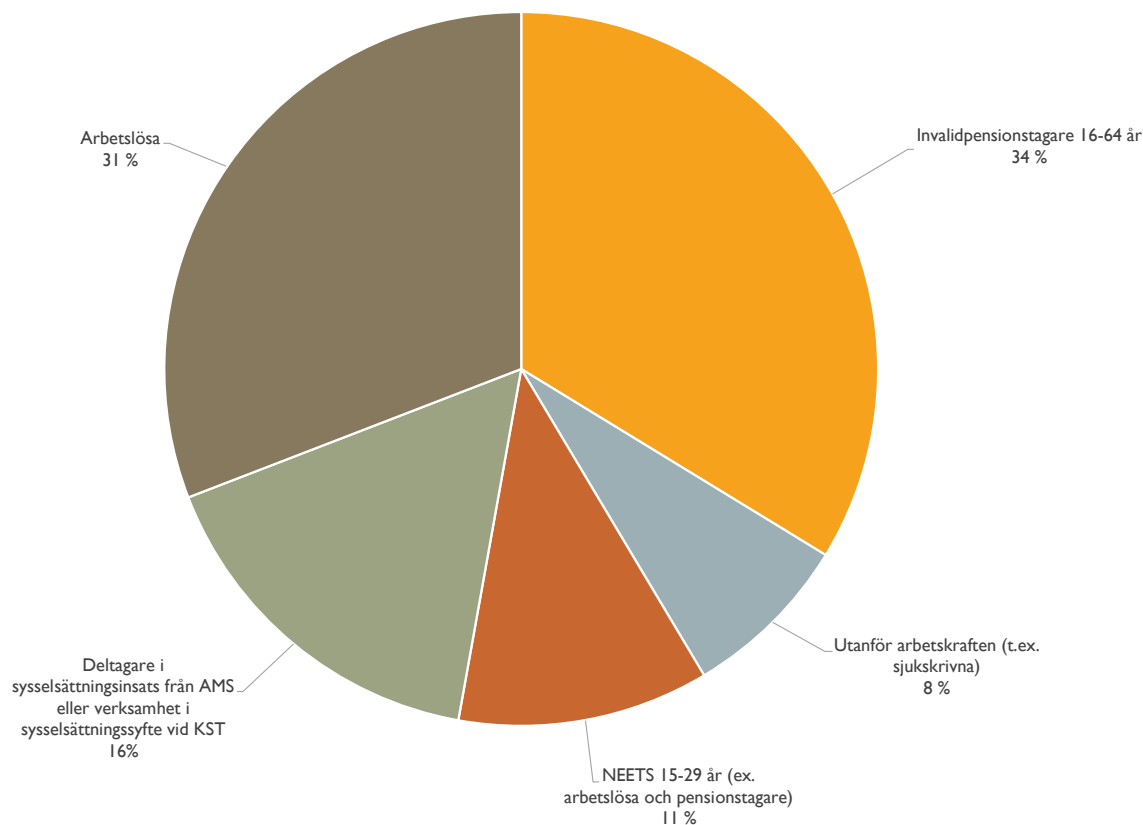
5.1. Kartläggningens gränsdragningar

OECDs typologi, sammanställningen av de hinder som finns på den finländska arbetsmarknaden och de politiska målsättningarna som redogörs för i avsnitt 3 ovan, visar att grundtanken är att sysselsättningsgraden ska ökas genom att också aktivera de grupper som

(troligtvis) av eget val inte står till arbetsmarknadens förfogande och vars försörjning är tryggad.

Föreliggande åländska projekt, med målet *sysselsättning för alla*, behöver ses i relation till de möjligheter och behov som finns för den specifika åländska sysselsättningen utifrån lagstiftningsbehörighet och även uttalade politiska åtaganden. **Projektets första gränsdragning blir att konstatera att inom ramen för denna utredning kommer metoder för att aktivera dem som skulle göra nytta i förvärvslivet men som av egen vilja valt att lämna det inte att studeras närmare.** Exempelvis gruppen kvinnor med betydande omsorgsansvar (jämförbar med diskussionen om mottagare av hemvårdsstöd, avsnitt 3.4. *NEETs* ovan) och ålderspensionärer faller därmed utanför projektets omfattning och likväl de grupper vars försörjning är tryggad utanför lönearbete, förmåner och understöd. Föreliggande projekts bakgrund är hållbarhetsmålen 1 och 2, det vill säga *välmående människor vars inneboende resurser växer* samt *alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället*. Perspektivet blir därmed att möjliggöra för individer som vill delta, men som av olika orsaker har svårigheter att komma in på den öppna arbetsmarknaden. Observera att detta perspektiv gäller föreliggande projekt, att aktivera grupper som står utanför arbetskraften, problematisera begreppet *frivillighet* och granska strukturella hinder bör lyftas och lyfts även i andra sammanhang.

Att göra en motsvarande sammanställning som *Diagram 2* ovan för Ålands del, gällande grupper utanför arbetsmarknaden med beaktande av just nämnda gränsdragning, kräver att uppgifter plockas från olika källor och även från olika år. Diagrammet nedan ska därmed inte tolkas som en exakt beskrivning av nuläget, utan ska ge en fingervisning om hur fördelningen och storleksförhållandena ser ut i landskapet.

Diagram 3 Utanför arbetsmarknaden, Åland

Bilden är uppgjord på basen av uppgifter från ÅSUB, KST och Sotkanet. Det totala antalet personer som omfattas är cirka 1 800 stycken. Uppgifterna gällande arbetslösa är från oktober 2022, uppgifterna från KST är hämtade från bokslut 2021. Uppgiften för utanför arbetskraften är hämtad från arbetslöshetsstatistiken och avser sjukskrivna som är registrerade vid AMS. Uppgiften för invalidpensionstagare är hämtad från Sotkanet och avser år 2021. Pensionen har erhållits enligt arbets- och/eller folkpensionssystemet och omfattar tillsvidare beviljade pensioner och tidsbegränsade rehabiliteringsstöd. Observera att du som invalidpensionstagare kan delta i arbetskraften, men begränsas av att din pension och eventuella bidrag kan komma att påverkas av löneinkomst. Uppgiften gällande NEETS är från år 2020 och har minskats med antalet registrerade arbetslösa arbetssökande i åldersgruppen 15-29 år och mottagare av invalidpension i åldersgruppen 16-29 år.

Att vara arbetslös behöver inte per se innebära att du har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. De som är registrerade arbetssökande inom AMS och behöver mera stöd och olika typer av åtgärder än endast matchning med potentiella arbetsgivare hänvisas i ett första steg vidare till de olika typer av sysselsättningsinsatser som finns. Efterfrågan på arbetskraft, det vill säga att matcha arbetstagare och arbetsgivare, faller inom kategorin *Möjligheter* i OECDs typologi. **Projektets andra gränsdragning blir att konstatera att generella insatser för att stimulera näringsliv och företagande och därmed främja sysselsättning faller utanför projektets omfattning.** En god balans mellan tillgänglig arbetskraft samt kunskap och efterfrågan handlar mer om möjligheter att verka inom näringslivet och är en grundförutsättning för att se på lösningar som kan underlätta även för dem som står längst från arbetsmarknaden. Individuella matchningsutmaningar ringas dock in i OECD-typologins kategori *Arbetsrelaterade förutsättningar*.

Arbete och försörjning går hand i hand. Som framkommer av OECDs typologi ingår både arbetslöshetsförmåner och skattetryck i kategorin *Motivation/Incitament*. I *Faces of Joblessness*

in Finland beskrivs det finländska socialförsäkringssystemet som komplicerat. Systemet omfattar till exempel många aktörer: FPA, kommunerna, arbetslöshetskassor, pensionsförsäkringsbolag och andra tillhandahållare av försäkringar.²⁶ I samband med den finländska reformen av social- och hälsovården och den planerade avvecklingen av flerkanalfinansieringen, har social- och hälsovårdsministeriet på tjänstemannanivå konstaterat: ”Finansieringen av social- och hälsovården kommer från flera olika källor. Varje finansieringssystem har sin egen historia och sitt eget syfte. Syftet med de olika finansieringskällorna inom flerkanalfinansieringen av social- och hälsovården är att se till att rätten till social trygghet tillgodoses och att för sin del säkerställa en finansiering av de behövliga tjänsterna som är tillräcklig men samtidigt kostnadseffektiv för den offentliga ekonomin. Det nuvarande social- och hälsovårdssystemet som får medel från flera kanaler har utformats på basis av många beslut fattade vid olika tidpunkter genom separata reformer vars sammanlagda konsekvenser för systemet vid tidpunkten i fråga och för dess verksamhet knappt alls bedömts.”²⁷

Forskaren Heikki Hiilamo har i sin redogörelse av den finländska välfärdsstaten lyft problematiken med hur systemet i sig hindrar individer med små inkomster att ta sig in på arbetsmarknaden via tillfälliga anställningar. Det uppstår en byråkratifälla då en inkomst genast sänker eventuella andra stöd, och du kan bli återbetalningsskyldig för stöd som erhållits månaden innan anställningen.²⁸ Som ses i diagrammet ovan utgör invalidpensionstagare cirka en tredjedel av dem som befinner sig utanför arbetsmarknaden på Åland. Även om du erhåller invalidpension, full eller delinvalidpension, har du rätt att arbeta och förtjäna en inkomst. Erhåller du full invalidpension får du förtjäna högst 40 procent av den stabiliserade genomsnittsinkomsten du hade innan pensionen. Med andra ord låses den inkomstnivå du har rätt till, till den nivå som gällde innan pensionen. Pensionsskyddscentralen skriver dock på sin webbplats att ”[s]amhället vill främja förvärvsarbete bland invalidpensionstagare”²⁹. Bland annat gäller till och med utgången av år 2022 en temporär lag där den lägsta inkomstgränsen för invalidpensionstagare har höjts.³⁰ Det finns även planer på en linjär modell för partiell invalid- och sjukpension, där pensionen och förvärvsinkomsterna samordnas så att pensionen gradvis minskar när arbetsinkomsterna överstiger det skyddade beloppet.³¹

Finlands diskrimineringsombudsman, i samarbete med Människorättscentret, har nyligen utkommit med rapporten *Siktet inställt på jämlik delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning*. I rapporten konstateras bland annat att personer med funktionsnedsättning beviljas två olika typer av invalidpension (12 § 2 och 4 mom. folkpensionslagen). Konsekvenserna för möjligheten att jämka till exempel pension och förvärvsinkomster är väldigt olika beroende på med stöd av vilket moment invalidpensionen

²⁶ [Faces of Joblessness in Finland](#) s. 18

²⁷ [Tjänstemannautredning för en beredning av en avveckling av flerkanalfinansieringen](#), s. 6

²⁸ Hiilamo, H (2011) *Uusi hyvinvointi valtio* s. 46-49 (e-bok)

²⁹ [Pensionsskyddscentralens webbplats](#), hämtad 4.12.2022

³⁰ Ibid.

³¹ https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Lausunto/Sidor/AjUU_8+2021.aspx (hämtad 23.8.2022).

beviljats. Just därför ”är det svårt att bilda sig en uppfattning om systemet”³². Detta finländska system kan jämföras med den typ av lösning som tillämpas i Danmark, *Fleksjob*. Personer med konstaterad nedsatt arbetsförmåga (mer än 50 procent) kan av kommunen beviljas så kallat flexjobb som innebär att arbetsgivaren står för lönen för den delen du klarar av att arbeta, och kommunen täcker upp med ett lönetillägg som motsvarar resterande del av lönen. Detta systems angreppssätt utgår från att tillvarata den arbetsförmåga som finns och därefter backa upp försörjningen, medan det finländska först backar upp försörjningen och därefter delvis begränsar individers möjlighet till löneinkomst. Åland är en del av sjukförsäkrings- och pensionssystemet och har därmed inte lagstiftningsbehörighet att ändra på grundläggande förutsättningar när det kommer till individers utkomst som tryggas via sjukförsäkringssystemet. **Projektets tredje gränsdragning blir att konstatera att åtgärder som skapar ekonomiska incitament till deltagande i sysselsättning inte uttryckligen kommer att behandlas.**³³ [Som framgår av färdplanen för hållbarhetsmål 1 Välmående](#) är ett övertagande av socialförsäkringen en fråga som behöver hanteras inom ramen för revisionen av självstyrelselagen. En tillfällig väg kunde vara att i samarbete med finländska myndigheter pilotera en reform av det finländska systemet på Åland som ett led i en mer modern och tydligare social trygghet.

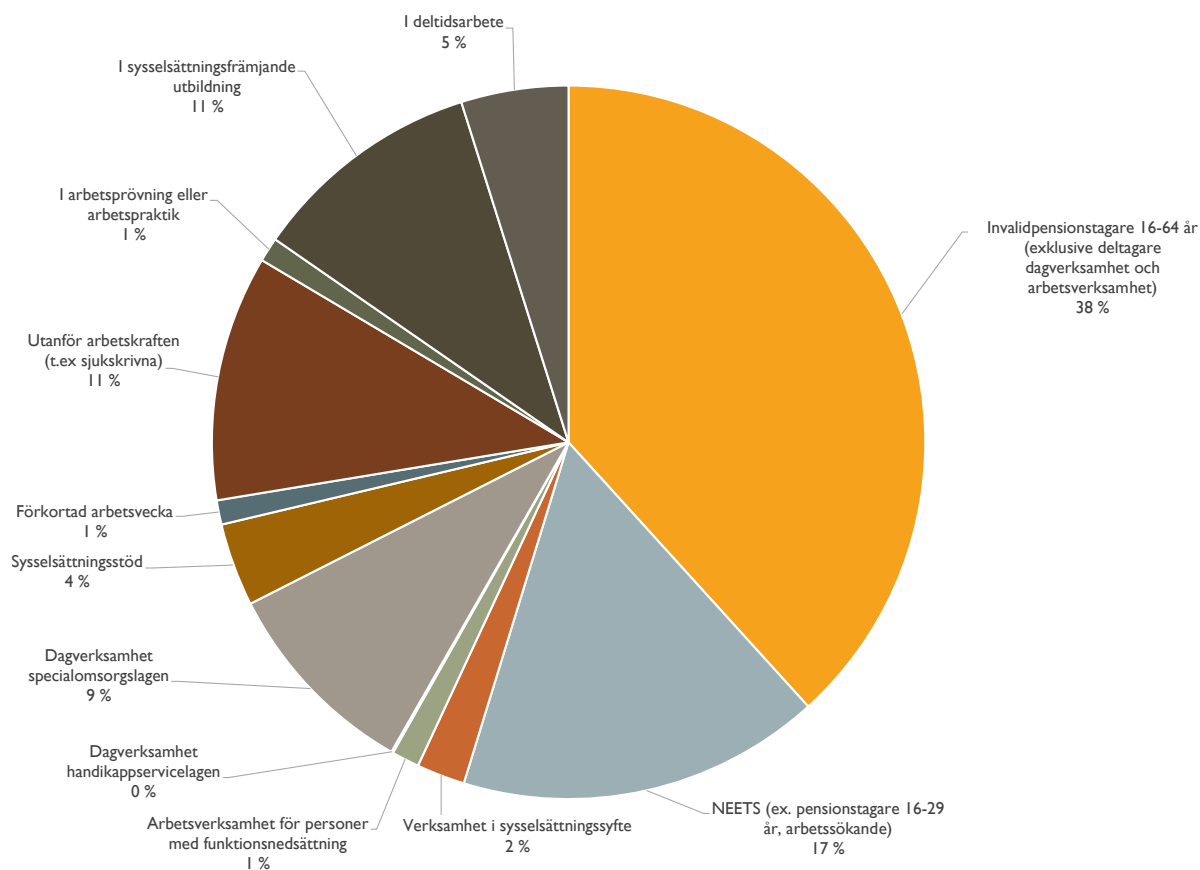
Efter gränsdragningarna ovan kvarstår i princip de arbetsrelaterade förutsättningarna som ingår i OECD-typologin: utbildning/kompetens; arbetserfarenhet och hälsa. Nedan presenteras motsvarande sammanställning som i *Diagram 3*, men där gruppen arbetslösa exkluderats. Detta ger en bild av de konkreta åtgärder som finns att tillgå i systemet och som kan sägas utgöra stommen i Ålands strävan att sysselsätta grupper som har olika typer av hinder.

---

³² DO (2022) [Siktet inställt på jämlik delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning](#), s. 15

³³ Den preliminära uppföljningen av inkomstgränsen för erhållande av studiestöd är bara ett exempel på att utformningen av ekonomiska incitament för att styra mänskligt beteende är en konst. Även om effekten i sig inte behöver vara fel, kan effekten kritiseras utifrån bedömningen att allokerade medel för en specifik grupp kommit att ge fördelar till andra, icke prioriterade grupper. [En ofta återgiven studie](#) om konsten att skapa ekonomiska incitament som ändrar människors beteende handlar om daghem och senkommande föräldrar.

Diagram 4 Utanför arbetsmarknaden, exklusive arbetslösa, Åland

Bilden är uppgjord på basen av uppgifter från Sotkanet, ÅSUB och KST. Det totala antalet personer som omfattas är cirka 1 300 stycken. Uppgifterna gällande AMS insatser är från oktober 2022, uppgifterna från KST är hämtade från bokslut 2021. Uppgiften för invalidpensionstagare är hämtad från Sotkanet och avser år 2021. Pensionen har erhållits enligt arbets- och/eller folkpensionssystemet och omfattar tillsvidare beviljade pensioner och tidsbegränsade rehabiliteringsstöd. Antalet för invalidpensionstagare har minskats med antalet deltagare i sysselsättningsinsatserna dagverksamhet och arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning. Observera att du som invalidpensionstagare kan delta i arbetskraften, men begränsas av att din pension och eventuella bidrag kan komma att påverkas av löneinkomst. Uppgiften gällande NEETS är från år 2020 och har minskats med antalet registrerade arbetslösa arbetssökande i åldersgruppen 15-29 år och mottagare av invalidpension i åldersgruppen 16-29 år.

5.2 Ramverk för analys

De diagram som presenterats ger delvis en endimensionell beskrivning av verkligheten. Projektet *Faces of Joblessness* syftar till att lyfta och betona det faktum att individen oftast har fler än ett hinder som försvårar deltagande på den öppna arbetsmarknaden, och de hinder en individ står inför är ofta komplexa och sammankopplade. I gruppen utan jobb som studerats i den specifika finländska *Faces of Joblessness*-utredningen, bedömdes 70 procent ha fler än ett hinder³⁴. Målsättningen med projektet *Faces of Joblessness* är just att i utformningen av offentliga insatser för ökad sysselsättning, utgå från individperspektivet och därmed skapa mer effektiva åtgärder som beaktar alla de utmaningar som individen handskas med.

³⁴ [Faces of Joblessness in Finland](#) s. 9

En genomgång av nordisk litteratur och forskning gällande unga och inkludering i skola och arbete visar att det i dagsläget finns få effektstudier av åtgärder inom sysselsättning och delaktighet för denna åldersgrupp. På basen av genomförda effektstudier är det dock möjligt att dra slutsatsen att arbetspraktik och arbetsträning har negativa effekter på inkludering i arbete eller utbildning. Lönebidrag, utbildningsåtgärder och metoden *Individual Placement and Support* (IPS) förefaller dock ha positiva effekter. Litteraturgenomgången pekar mot att en lyckad inkludering kännetecknas av en mer komplex process som kräver olika typer av insatser och insatser på olika nivåer, där utfall vad gäller hälsa, skolprestationer och anställningsrelationer sker vid olika tidpunkter under en lång tid. För att förbättra möjligheterna för unga att utveckla sig och delta i samhällslivet ringar litteraturgenomgången in vissa avgörande kvaliteter på insatserna. Vad gäller strukturella faktorer lyfts bland annat tillräckligt god koordinering och samarbete mellan instanser, flexibla och alternativa vägar genom utbildningssystemet och ett helhetsperspektiv, där hjälpinsatserna utformas utifrån den ungas individuella behov.³⁵

Nordiska ministerrådet utkom i slutet av oktober 2022 med rapporten [Combating long-term unemployment among immigrants beyond COVID-19 pandemic](#). Rapporten sammanfattar erfarenheter från de nordiska länderna vad gäller insatser för att stöda invandrades deltagande på arbetsmarknaden. Sammanlagt dras elva slutsatser utifrån de studerade nordiska åtgärderna. En av lärdomarna är att stödet måste beakta den arbetssökandes hela livssituation, varför ett holistiskt och individuellt angreppssätt är nödvändigt. En annan lärdom är att långsiktiga, systematiska åtgärder behöver prioriteras framom korta projekt.³⁶

Slutsatserna från litteraturgenomgången av nordiska studier gällande unga och genomgången av nordiska erfarenheter för inkludering av invandrare, stämmer överens med den komplexitet och sammankoppling mellan hinder som OECD argumenterar för inom ramen för *Faces of Joblessness*. Att utgå från hinder i stället för demografiska grupper innebär att individen och hens utmaningar ges mer utrymme, framom lösningar som utgår från one-size-fits-all. Att receptet på effektiva åtgärder har det individuella perspektivet som en avgörande ingrediens bekräftas inte bara av studierna som nämns ovan, utan är ett tema som är aktuellt inom pågående forskning men även sjösatta åtgärder i Norden³⁷. Gemensamma nämnare för åtgärder som förväntas ge positiv effekt kan ringas in med hjälp av följande punkter:

- Snabb åtkomst **till individuella lösningar**
- som utgår från **individens hinder** (ej grupptillhörighet)
- med möjlighet till **tvärsektoriella insatser**
- där **stöd efter anställning** kan fås
- och ett **brett kontaktnät med arbetsgivarna** upprätthålls.

³⁵ [Arbetsforskningsinstitutets rapportserier AFI-rapport nummer 2022:02](#), s. 9-10

³⁶ [Nord 2022:021](#), s. 7

³⁷ *Inkludering av utsatte grupper i arbetsmarkedet*, konferens 15.11.2022, ordnat av Nordiska ministerrådet och Norges Arbeids- og inkluderingsdepartement

Detta ger ett första ramverk som de åländska insatserna kan analyseras utifrån: **Hur ser de strukturella förutsättningarna ut för att skapa lösningar som beaktar individuella hinder och möjliggör sektorsövergripande insatser, med möjlighet till stöd efter anställning och hur upprätthålls kontakter till arbetsgivarna?**

Detta utgör i princip även projektets fjärde gränsdragning. De insatser som finns tillgängliga kommer inte att utvärderas utifrån effekt, utan fokus ligger på den strukturella uppbyggnaden av helheten.

Samtidigt som de som befinner sig utanför arbetsmarknaden ofta har fler än ett hinder, är ändå hälsa ett av de vanligast förekommande hindren. För 45 procent av dem utan arbete innebar hälsan det huvudsakliga hindret. Av dem som befann sig permanent utanför arbetskraften led 52 procent av psykisk ohälsa och beteendestörningar.³⁸ Som *Diagram 4* visar utgör mottagare av invalidpension och sjukskrivna totalt 41 procent av gruppen som befinner sig utanför någon form av sysselsättning på Åland. Så medan utbildning, kompetens och arbetserfarenhet är faktorer som kan försvåra den individuella ingången till sysselsättning, finns det skäl att närma sig frågan om *sysselsättning för alla* från ett hälsoperspektiv.

Detta ger ett andra ramverk som de åländska insatserna kan analyseras utifrån: **Hur inkluderas hälsoperspektivet i de insatser som vidtas inom ramen för sysselsättningen?**

5.3. Sammanfattning av projektets gränsdragningar och ramen för analys

Inom ramen för projektet görs följande gränsdragningar:

- Inom ramen för utredningen kommer metoder för att aktivera dem som skulle göra nytta i förvärvslivet men som av egen vilja valt att lämna det inte att studeras närmare.
- Generella insatser för att stimulera näringsliv och företagande och därmed främja sysselsättning faller utanför projektets omfattning.
- Åtgärder som skapar ekonomiska incitament till deltagande i sysselsättning kommer inte att uttryckligen behandlas.
- De insatser som finns tillgängliga kommer inte att utvärderas utifrån effekt, utan fokus ligger på den strukturella uppbyggnaden av helheten.

För att kunna diskutera nu gällande upplägg av hanteringen av sysselsättningsfrågor inom landskapet och föreslå eventuella utvecklingsåtgärder är det av vikt att formulera en analysram som tar fasta på önskat tillstånd. Följande frågeställningar kommer att diskuteras i den avslutande delen:

- Hur ser de strukturella förutsättningarna ut för att skapa lösningar som beaktar individuella hinder och möjliggör sektorsövergripande insatser, med möjlighet till stöd efter anställning och hur upprätthålls kontakter till arbetsgivarna?

---

³⁸ [Faces of Joblessness in Finland](#) s. 9, 26

- Hur inkluderas hälsoperspektivet i de insatser som vidtas inom ramen för sysselsättningen?

Vid alla typer av utredningar är det av vikt att definiera begreppen som ingår i de resonemang som förs. Medan de begrepp som används inom statistiken redogörs för ovan, har *sysselsättning för alla* använts som ett självklart begrepp, med antagandet om gemensam förståelse för innebörden. Samtidigt är *sysselsättning* kopplat till förväntningar, formkrav och ideal, som är beroende av både tid och rum. Vi vill att så många som möjligt ska ta del av sysselsättning, allra helst på den öppna arbetsmarknaden, men vad är det för typ av arbetsliv som väntar?

6. Den arbetande människan

En av 1900-talets mest inflytelserika nationalekonomer, John Maynard Keynes, förutspådde år 1930 att mänskligheten i början av 2000-talet skulle vara på väg in ett ekonomiskt förlovat land. De grundläggande behoven skulle kunna tillgodoses smidigt och lätt tack vare kapitaltillväxt, produktivitet och tekniska landvinningar. Enligt Keynes framtidsvision skulle ingen behöva arbeta mer än 15 timmar per arbetsvecka.³⁹

Men här är vi idag, år 2023. Kanske snubblar vi upp från sängen, håller upp en kopp ambition, gäspar och sträcker på oss för att försöka komma till liv⁴⁰. Möjligtvis nynnar vi på raden *Working' 9 to 5, what a way to make a livin'//Barely gettin' by, it's all takin' and no givin'*. Efter 300 000 generationer (egalitära) jägare- och samlare, 500 generationer (hierarkiska) jordbrukare och 9 generationer (hierarkiska) industrialister, är vi den första generationen postindustrialister. I bagaget bär vi med oss bland annat internet, youtube samt pandemi medan vi blickar ut mot ett 24-timmarssamhälle och den gryende användningen av artificiell intelligens. Men en låt från 1980 sätter ändå fortsättningsvis fingret på vad det idag innebär att vara en arbetande människa.

De tekniska landvinningarna gör att tiden och platsen för arbete är mer flexibel idag. Deltid är ett allt vanligare sätt att få ihop livspusslet. År 2014 arbetade 15,5 procent av den finländska arbetskraften deltid, medan motsvarande siffra för hela EU var 20 procent.⁴¹ Det finns även incitament för att ställa krav på ökad flexibilitet hos och utbyttbarhet av arbetstagare för att underlätta näringslivets utveckling och tillväxt. Men utgångspunkten för hur anställningsrelationer definieras är det så kallade normaltillståndet, det vill säga

- ett tillsvidare heltidsarbete
- hos en och samma arbetsgivare
- i utrymmen som arbetsgivaren upplåter.

---

³⁹ Suzman, J (2020) *Arbete - en historik över vad vi gör med vår tid* s. 13

⁴⁰ Dolly Partons låt *Nine to Five Tumble out of bed and I stumble to the kitchen//Pour myself a cup of ambition//And yawn and stretch and try to come to life.*

⁴¹ [Sitras utredning 98/2015 Haaveena osa-aikatyö?](#) s. 7

Ett otypiskt arbetsförhållande uppfyller inte ett eller fler av dessa kriterier.⁴² Forskaren Heikki Hiilamo menar att just tillsvidare heltidsanställningar är och har varit den finländska arbetslinjen inom den förda politiken.⁴³ Sociologen Henri Koskinen beskriver hur denna uppfattning sedan länge är cementerad i den finländska lagstiftningen. Grunderna för lagstiftningen som reglerar arbete skapades på 1940- och 1970-talet och socialförsäkringslagstiftningen utformades på 60-talet. Dagens lagstiftning styrs utifrån den grund som lades då, och arbete som ett tillsvidare avtal om heltid är mallen än idag. I enlighet med arbetsavtalslagen (FFS 2001/55) ingås arbetsavtal tillsvidare, om det inte av grundad anledning ingås för viss tid.⁴⁴ Att göra avsteg från arbetslinjen måste med andra ord motiveras. I och med att arbetsrätt (med vissa undantag) och försäkringsavtal är en del av rikets behörighet med stöd av 27 § självstyrelselagen (ÅFS 1991:71) sätter den finländska arbetslinjen även ramarna för den åländska diskursen.

I det finländska arbetet med att höja landets konkurrenskraft var en av lösningarna att år 2017 förlänga arbetstagarnas arbetstid med 24 timmar på årsbasis, för att bland annat öka den ekonomiska tillväxten och skapa nya arbetstillfällen^{45,46}. Detta är helt i linje med vad socialantropologen James Suzman konstaterat: ”[V]åra makthavare är lika fixerade vid ekonomisk tillväxt och jobbskapande som vid något annat tillfälle under den moderna historien.”⁴⁷

Oftast är just ekonomiska ställningstaganden ingången till frågeställningar om den arbetande människan. Och det svar som fås den vägen är att det är resursbrist som får oss att arbeta. Genom att skapa, producera och handla med knappa tillgångar, kan möjligtvis våra oändliga begär och begränsade tillgångar komma varandra lite, lite närmare. Suzman menar att detta synsätt formar våra marknader och våra system för finanser, pengar och sysselsättning. Utgångspunkten är med andra ord det klassiska nationalekonomiska angreppssättet, att vi är rationella varelser som ska fördela knappa resurser.⁴⁸ Och det här är så självklart för alla och envar: Vi ger vår tid i utbyte mot en penningersättning för att genom ekonomiska transaktioner kunna tillgodose våra behov. Svårare än så är det inte.

Men bakgrunden till att föreliggande projekt överhuvudtaget inletts, visar att det nationalekonomiska perspektivet inte är tillräckligt. Den åländska hållbarhetsagendan tar till exempel fasta på begrepp som ”inneboende resurser”, ”meningsfullhet” och ”välmående”. Sysselsättningen ska inte endast fördela resurser och tillgodose försörjning. Att öka sysselsättningen ska få individer att må bra och få dem att känna att de har en plats här i livet. Den mest extrema formen av detta är det som i den postmoderna världen benämns det individuella självförverkligandet: Du är ett med ditt arbete och arbetsresultatet kan inte

⁴² Hiilamo, H (2011) *Uusi hyvinvointi valtio* s. 48 (e-bok)

⁴³ Ibid. s. 81 (e-bok)

⁴⁴ Koskinen, H (2016) [Uusi talous ja vanhat rakenteet, Sosiologi nr1/2016](#), hämtad 29.8.2022

⁴⁵ <https://www.sak.fi/sv/arbetsliv/avtal/konkurrenskraftsavtalet> hämtad 10.10.2022

⁴⁶ Jämför gärna den finländska strategin med den isländska, där en arbetstidsförkortning lett till ökad produktivitet: https://autonomy.work/wp-content/uploads/2021/06/ICELAND_4DW.pdf

⁴⁷ Suzman, J (2020) *Arbete - en historik över vad vi gör med vår tid* s. 13

⁴⁸ Suzman, J (2020) *Arbete - en historik över vad vi gör med vår tid* s. 11-17

särskiljas från dess utförare⁴⁹. Att definiera vad självförverkligande innebär, eller vad som är meningsfullt och får individens resurser att växa, är utmanande. För att uttrycka det kort med Viktor E. Frankls ord: “[f]or the meaning of life differs from man to man, from day to day and from hour to hour”⁵⁰.

För att förstå det här mer flytande och svårgripbara förhållningssättet behöver den rationella nationalekonomiska förståelsen av samhälle, ekonomi, sysselsättning och liv, kompletteras med till exempel det beteendekonomiska synsättet. Skillnaden mellan nationalekonomi och beteendekonomi sammanfattas kanske bäst med följande beskrivning som formulerats av mottagaren av ekonomipriset till Alfred nobels minne, Richard Thaler: ”Även om det aldrig anges uttryckligen som ett antagande i någon lärobok i nationalekonomi, förutsätter nationalekonomisk teori i praktiken att det inte existerar några problem med självkontrollen.”⁵¹

De nationalekonomiska teorierna fungerar, tills en människa av kött och blod och egensinne ska ta sig framåt i systemet. Beteendekonomi lyfter därför fram en människa som är mer komplex och mycket mindre rationell än nationalekonomin gör gällande. Vi är inte Homo Economicus. Det är inte maximering av den personliga vinsten som styr oss. Istället är det känslor, relativitet, sociala normer och liknande som påverkar våra beteenden och beslut⁵². Det finns många exempel på hur vi låter andra motiv än det rent ekonomiska vägleda oss. En specialitet inom beteendekonomin är att genom experiment där deltagarna får spela olika typer av spel studera individers val i sociala situationer. Det är inte ett omätligt habegär som bekräftas i studierna. Att söka uppskattning hos andra, undvika andras ogillande, bibehålla samarbete och upprätthålla social harmoni är det som mot bakgrund av dessa studier får världen att gå runt.^{53, 54}

Slentrianmässigt hänvisar vi till Maslows behovshierarki för att förstå hur de mänskliga behoven byggs upp: När våra fysiska behov är tillfredsställda kan vi gå vidare till behov som gemenskap och självförverkligande⁵⁵. Forskningen om det mänskliga sociala behovet visar dock att det sociala behovet är minst lika starkt som det materiella behovet, ibland till och med starkare. Socialpsykologen Matthew D. Lieberman konstaterar att det första varje däggdjursunge behöver från första andetaget, är en omsorgsgivare som tillgodoser behovet av social kontakt och omsorg. Tack vare idag tillgänglig teknik, som magnetkamera och magnetresonanstomograf (fMRT), har forskare kunnat fastställa att det finns en överlappning mellan de neurala kretsar som aktiveras vid fysisk respektive social smärta. Lieberman för fram

⁴⁹ Koskinen, H (2016) [Uusi talous ja vanhat rakenteet, Sosiologi nr1/2016](#), hämtad 29.8.2022

⁵⁰ Frankl, V E (2004) Man's search för meaning s. 88

⁵¹ Thaler, R (2015) *Beslut och beteenden – att förutsäga det oförutsägbara* s. 122

⁵² Ariely, D (2008) *Ologiskt – varför smarta människor fattar irrationella beslut*

⁵³ Wilkinson R, Pickett, K (2018) *Den inre ojämlikheten* s. 143-144, 163

⁵⁴ Lieberman, M D. (2017) *Det sociala djuret* s. 103-104

⁵⁵ Noteras kan också att Maslows behovshierarki idag inte bedöms ha något empiriskt stöd, och är också för ospecifik för att kunna prövas empiriskt, se bl.a. <https://fof.se/artikel/2014/3/galler-maslows-behovstrappa-fortfarande/>

teorin att överlappningen mellan den fysiska och sociala smärtan bland annat bidrar till våra barns överlevnad, för det får dem att stanna nära sina omsorgsgivare.⁵⁶

Överlappningen mellan de neurala kretsarna är inte något som växer bort, utan vi fortsätter att drivas och motiveras av social samhörighet livet igenom. Vi är sociala djur och att vårda våra sociala relationer är lika viktigt som att ha värme och föda. Att vårda relationer innebär också att ha en lyhördhet för hur du själv uppfattas av din omgivning, läsa av andras sinnelag och tolka ansiktsuttryck och kroppsspråk. Det sociala samspelet tar mycket energi och det syns i den mänskliga hjärnans tillväxt och utveckling. Mer sociala arter har en större neocortex (hjärnans yttre lager) och människan har störst neocortex i proportion till hjärnans storlek.⁵⁷

Ekonomen Richard Layard har forskat om inkomstskillnader och arbetslöshet. Denna forskning har lett till hans övertygelse att det mål vi och våra institutioner bör ha för ögonen är människors lycka (*happiness*). För även om arbetslöshet är tufft, påverkas din subjektiva upplevelse av lycka mer av din fysiska och psykiska hälsa och dina sociala relationer.⁵⁸ Det förtroende du känner socialt och för institutioner är också avgörande för hur en eventuell arbetslöshet påverkar ditt välmående, ju högre förtroende, desto högre resiliens (förmåga till återhämtning) vid motgångar som just arbetslöshet eller sjukdom och upplevd diskriminering.⁵⁹

Forskaren Eva Jeppson Grassman har påpekat hur den omfattande forskningen om arbete och arbetsliv ger så motsägelsefulla bilder. Att inte ha ett arbete kan skapa isolering och ohälsa, men många arbetsplatser och arbetsmiljöer kan också leda till ohälsa för de anställda. Jeppson Grassman menar att vi alltid utgår från att delaktighet i samhällslivet går via rätten till förvärvsarbete, men arbete behöver nödvändigtvis inte ha något ”särskilt värde”^{60, 61}. Och mot bakgrund av Richard Layards och hans kollegors forskning om upplevd lycka blir det logiskt: det är inte förvärvsarbetet i sig som är målet, utan förvärvsarbete har bara ett särskilt värde när det ger oss psykisk hälsa och förtroendefulla sociala relationer.

Forskningen om de sociala aspekterna av människan är relativt ny. Matthew D Lieberman menar att samhällets institutioner inte hunnit anpassa sig efter denna nya kunskap. Deras logik och upplägg saknar förståelse för hur väsentligt det sociala välbefinnandet är. Det att organisationer och institutioner utgår från andra teorier om människans natur, leder till onödigt ineffektivitet.⁶² Så även om vi vill definiera sysselsättning som en väg till självförverkligande, eller som fördelning av knappa resurser, eller trots att vi som Suzman beskriver kan ”finna mening, tillfredsställelse och stolthet i nästan vilket jobb som helst: från den rytmiska monotonin

⁵⁶ Lieberman, M D. (2017) *Det sociala djuret* s. 13, 49-52

⁵⁷ Wilkinson R, Pickett, K (2018) *Den inre ojämlikheten* s. 130-131

⁵⁸ Layard, R (2020) *Can We Be Happier? Evidence and Ethics* s. 42-44

⁵⁹ Helliwell, J F. m.fl. [World Happiness Report 2020](#), s. 40-41

⁶⁰ Jeppson Grassman, E (2003) *Tillhörighet och frihet* i antologin *Att drabbas och att forma sitt liv*, s. 85

⁶¹ Eva Jeppson Grassman använder begreppet ”duktighetsideal” för att beskriva funktionsnedsattas upplevelse av plikt att trots sin funktionsnedsättning så långt som möjligt delta i arbetslivet (2003) s. 98.

⁶² Lieberman, MD. (2017) *Det sociala djuret* s. 18

i golvmoppling till att hitta kryphål i skattelagen”⁶³ är det svårt att koppla bort arbetet från den sociala kontexten.

Kunskapen om kopplingen mellan välmående och den sociala kontexten är något som troligtvis behöver användas och tillämpas i utformningen av den offentliga servicen men också sysselsättning i stort. För det första kan den öka vår förståelse för vikten av skapandet av verksamhet och forum för individer utanför den öppna arbetsmarknaden, som ett medel för att påverka upplevelsen av välmående i en positiv riktning.

För det andra ger det oss en förståelse för att den sociala kontexten inom dessa verksamheter men även för att den öppna arbetsmarknadens arbetsplatser kan göra en skillnad för individers välmående. I samband med detta uppstår frågor som: Vilka incitament finns det för arbetsgivare att beakta det mänskliga sociala behovet i större utsträckning? Vad är receptet för att utforma arbetsuppgifter och en arbetsmiljö som bevarar och förstärker psykisk och fysisk hälsa, och ger förutsättningar för förtroendefulla sociala relationer? Hur kommer den ökande andelen distansarbete att påverka vårt välmående, om de sociala interaktionerna ges en mer underordnad roll?

För det tredje ger det en förståelse för att den syn på människan och sociala relationer som förstärks på arbetsplatsen kan komma att påverka hur relationen till klient/patient/kund byggs upp i och med att den offentliga servicen produceras med utgångspunkt i en arbetsplats och -kultur. Medan genomgången nedan av den mer konkreta åländska välfärdsservicen som riktar sig till personer utanför sysselsättningen i huvudsak redogörs för på basen av lagstiftning och styrdokument, finns det skäl att hålla i minnet att den sociala kontexten vi verkar i kan vara en påverkande faktor. Hur *psykologiskt trygga*⁶⁴ är våra organisationer, det vill säga kännetecknas gruppklimatet av tillit och utrymme för misslyckanden, hos dem som har i uppdrag att värna om andras välmående och tillit? Denna aspekt kommer inte att låta sig ringas in inom ramen för denna rapport, men får fungera som en uppmaning till självvrannsakan och självinsikt.

7. Beskrivning av den åländska välfärdsservicen för personer utanför sysselsättning

18 § Finlands grundlag stadgar att var och en har i enlighet med lag rätt att skaffa sig sin försörjning genom arbete, yrke eller näring som hen har valt fritt. Det allmänna ska främja sysselsättningen och verka för att alla tillförsäkras rätt till arbete. 19 § grundlagen ger grunden för det socialpolitiska området. I enlighet med paragrafens första moment har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Paragrafens andra moment fastställer att var och en genom lag ska garanteras rätt att få sin grundläggande försörjning tryggad bland annat vid arbetslöshet, sjukdom, arbetsoförmåga. Hur dessa grundlagsskyddade rättigheter förverkligas i praktiken är beroende av hur lagstiftningen utformas för de olika verksamhetsområdena.

---

⁶³ Suzman, J (2020) *Arbete - en historik över vad vi gör med vår tid* s. 12

⁶⁴ Se Edmondson, A C *The fearless organization. Psykologisk trygghet på jobbet.*

Förverkligandet av den grundlagsskyddade sociala tryggheten kan delas upp i inkomstöverföringar och välfärdsservice. Inkomstöverföringarna kan i sin tur delas upp i tre olika typer, vilket innebär att sociala trygghetsförmåner i slutändan kan delas upp i fyra huvudsakliga typer: sociala försäkringar; sociala understöd; försörjningsstöd och välfärdsservice.

Som diskuterades i avsnitt 5 är sysselsättning sammankopplad med individens möjlighet till försörjning, som i sin tur är kopplad i huvudsak till sociala försäkringar, som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Även om utkomstskyddet för arbetslösa är landskapets lagstiftningsbehörighet, har rikets lagstiftning gjorts tillämplig i landskapet med stöd av blankettlag för att skapa ett enhetligt system för arbetslöshetsdagpenning i landskapet⁶⁵. Förutsättningarna för försörjning för dem utanför sysselsättning kommer därmed inte att uttryckligen behandlas inom ramen för denna utredning, som också konstateras i avsnitt 5 ovan.

Beskrivningen av det åländska upplägget för insatser för personer utanför sysselsättningen tar därmed fasta på den välfärdsservice som är en del av det sociala trygghetssystemet. Välfärdsservicen är inte att betrakta som inkomstöverföring, utan är offentligt finansierade tjänster, som användarna ibland betalar en avgift för, som till exempel barnomsorg, äldreomsorg och hälsovårdstjänster. I det här fallet beskrivs den välfärdsservice som aktualiseras för de individer som är utanför arbetsmarknaden.

7.1 Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS)

Den arbetsmarknadspolitiska verksamheten regleras genom landskapslag om arbetsmarknadspolitisk verksamhet (ÅFS 2006:8). De senaste lagändringarna trädde i kraft den 2 maj 2022 (ÅFS 2022:26) som ett led i införandet av den så kallade nordiska modellen, som beskrivs längre fram. Förvaltningen av den arbetsmarknadspolitiska verksamheten i landskapet handhas av landskapsregeringen och Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS). Syftet med den arbetsmarknadspolitiska verksamheten är i enlighet med lagen att främja en väl fungerande arbetsmarknad och stärka den enskildas möjlighet att få eller behålla ett arbete. Förutom nämnda syfte formuleras totalt tjugo målsättningar i lagens fem första paragrafer. Arbetsmarknadspolitiken ska bland annat effektivt sammanföra arbetssökande och arbetskraftssökande; främja kompetensutbildning; främja regionalt balanserad utveckling på arbetsmarknaden samt underlätta för personer med svag ställning på arbetsmarknaden att få arbete.

De mer konkreta verktygen är förutom utredningar om produktionens, teknologins, arbetskraftens och sysselsättningens utveckling samt arbetskraftens omfattning, art och struktur, de uppgifter som utförs inom ramen för arbetsmarknadsservicen:

- arbetsförmedling

---

⁶⁵ [LF 10/2021-2022](#) Ny serviceprocess för arbetssökande s. , 3

- sysselsättningsfrämjande utbildning
- vägledning
- information
- särskild service för personer med nedsatt arbetsförmåga
- stödriktade åtgärder och
- andra sysselsättningsfrämjande åtgärder.

Kortfattat kan arbetet med arbetsmarknadspolitiken delas upp i:

1. arbetsförmedling, direkt på den öppna marknaden
2. stödriktade åtgärder.

Arbetsförmedlingen sker huvudsakligen genom självbetjäning och de stödriktade åtgärderna genom personlig service, eller som det uttrycks i lagens 16 § genom ”mer kvalificerade serviceinsatser”. Dessa mer kvalificerade insatser riktas i huvudsak till dem vars behov är störst:

- ungdomar som inte fyllt 25
- långvarigt arbetslösa
- personer med nedsatt arbetsförmåga.

I gruppen långvarigt arbetslösa ingår de som varit arbetslösa 6 månader eller längre. I 9 § fastställs att en person anses ha nedsatt arbetsförmåga om hans arbetsförmåga på grund av skada, sjukdom eller funktionsnedsättning förorsakar men i personens möjligheter att få ett lämpligt arbete, behålla arbete eller att avancera i ett arbete. Skadan, sjukdomen eller funktionsnedsättningen måste vara konstaterad på ett behörigt sätt.

AMS är organisatorisk indelad i tre enheter: studiestöd: utkomstskydd samt arbetsmarknadsservice. Arbetsmarknadsservicenheten har totalt 16 personal:

- 7 förmedlare
- 7 vägledare, varav två ungdomsvägledare
- 2 informatörer.

Förmedlarna tar i praktiken hand om de arbetssökande som klarar sig själva. De som behöver mera stöd hänvisas till en av vägledarna. Ungdomar upp till 25 år hänvisas direkt till en vägledare och behöver alltså inte gå via en förmedlare.

7.1.1 Arbetsförmedling och den nordiska modellen

När du anmäler dig som arbetssökande får du en personlig förmedlare som kartlägger din situation bland annat vad gäller utbildningar, arbetshistorik och färdigheter. Utifrån kartläggningen skrivs en sysselsättningsplan som blir verktyget för själva förmedlingen. Grundtanken är att du som kund ska kunna söka och ta emot ett heltidsarbete. En kund kan utifrån kartläggningen också hänvisas till studievägledning. Varje vägledare har i medeltal 100-110 kunder, som de arbetssökande benämns inom AMS. Arbetsflödet varierar stort mellan veckorna, vissa veckor tillkommer många nya arbetssökande, andra endast få.

Liksom arbetskraftservicen i Finland tillämpar AMS sedan den 2 maj 2022 den så kallade *nordiska modellen*. Det centrala i modellen är att den arbetssökande inte ska lämnas ensam. I den nordiska modellen söker den arbetssökande arbete på eget initiativ, men får ett mer intensivt stöd i ett tidigare skede. För att rätten till utkomstskydd för arbetslösa ska fortsätta måste den arbetssökande söka ett visst antal arbetsmöjligheter. Övergången till den nordiska modellen syftar till att påskynda sysselsättningen av arbetssökande och hänvisa dem till ändamålsenliga tjänster som stöder sökandet av arbete. Serviceprocessen är kopplad till utkomstskyddet för arbetslösa. Påföljderna för utkomstskyddet är graderade och skärps om den arbetssökande upprepade gånger försummar att följa sysselsättningsplanen. I den tidigare tillämpade *aktiveringsmodellen*, var den arbetssökande tvungen att vara i arbete eller delta i vissa tjänster för att arbetslöshetsförmånens belopp inte skulle sänkas.⁶⁶

Den nya serviceprocessen utgörs av följande huvuddelar:

- Inledande intervju inom fem dagar.
- Samtal om sökande efter arbete, fem gånger under de tre första arbetslöshetsmånaderna.
- Kvantitativ skyldighet att söka fyra arbetsmöjligheter under en månad.
- Uppföljning av sysselsättningsplan, digital uppföljning med 1 eller 3 månaders mellanrum.
- Skriftlig påminnelse för att uppmärksamma arbetssökande om skyldigheterna.
- Påföljder och gradering gällande utkomstskyddet, tiden utan ersättning förkortad till 45 dagar.
- Kostnadsersättning vid arbetsprövning och arbetspraktik motsvarar ersättning vid frivilliga studier och sysselsättningsfrämjande utbildning.⁶⁷

För arbetskraftservicen i Finland bedöms de permanenta omkostnaderna för arbets- och näringstjänsterna öka med 70 miljoner på grund av reformen. Antalet sysselsatta förväntas öka med 9 500-10 000 sysselsatta. För Ålands del bedöms inte ändringen kräva ökade resurser, förutom de 10 000 euro som reserveras för de ökade kostnader den förkortade tiden utan ersättning kan innebära. Flera remissinstanser lyfte under beredningen av lagändringen frågan om det faktiskt finns tillräckligt med resurser för genomförandet av den nya serviceprocessen. Landskapsregeringen avser dock att följa verkställandet så att det finns tillräckligt med personalresurser för genomförandet av de förpliktande intervjuerna och att servicen i allmänhet kan genomföras på ett högkvalitativt sätt. Landskapsregeringen konstaterar även i lagförslaget att konsekvenserna av reformen för sysselsättningsutvecklingen bör följas upp.⁶⁸

Effekterna av det ändrade arbetssättet inom arbetskraftservicen och de krav som reglerar arbetssökandes arbetslöshetsförmåner är för tidiga att utvärdera i detta skede, i och med att den nya serviceprocessen började tillämpas i maj 2022. En förmedlare beskriver att övergången för kunderna varit smidig, de har börjat följa den nya processen utan problem. För förmedlarna har införandet varit mer utmanande, då arbetssättet skulle läggas om under en relativt kort

⁶⁶ [LF 10/2021-2022](#), se även [RP 167/2021 rd](#) för ytterligare bakgrundsbeskrivning och motiveringar

⁶⁷ Ibid. s. 8-9

⁶⁸ [LF 10/2021-2022](#) s. 12-15, [RP 167/2021 rd](#)

tidsperiod. Arbetsättet har för förmedlarna blivit mer byråkratiskt i och med att allt ska registreras i kundregistret (URA), men samtidigt blir det en bättre uppföljning av kunderna. Det personliga mötet som ska ske inom fem dagar har även varit ett bra sätt att vara i kontakt med och lära känna de egna kunderna efter pandemin, då personliga möten inte skedde. Den nya serviceprocessen innebär att förmedlarna blir en mer aktiv part i och med att initiativ till samtal, bokning av möten och uppföljning tas av AMS. Även om det initialt inom AMS gjordes bedömningen att personalresurserna för införande av den nya modellen var tillräckliga, kräver den interna personalsituationen att extra resurs tillförs.

Som ett led i förnyandet av serviceprocessen, har arbets- och näringsförvaltningen i riket tagit fram en ny serviceplattform, och ny rikslagstiftning har antagits till stöd för användningen av systemet. Landskapet har använt sig av rikets informationssystem sedan år 1998 (det så kallade URA-systemet) varför de ändrade riksbestämmelserna nu även gjorts tillämpliga i landskapet genom landskapslag (ÅFS 2022:63) om tillämpning på Åland av 13 och 13 a kap. i lagen om offentlig arbetskrafts- och företagservice. Blankettlagen trädde i kraft den 1 oktober 2022. De tillämpade bestämmelserna omfattar behandlingen av kunduppgifter och serviceplattformen *Jobbmarknad*. Serviceplattformen innebär elektroniska tjänster för arbetssökande och myndigheter. Målet med införandet av serviceplattformen är att arbetsförmedlingen ska påskyndas och effektiveras. Än så länge är det inte möjligt att bedöma dess effekt på sysselsättningen. Eftersom landskapet utan ersättning haft tillgång till det digitala kundinformationssystem som används i riket, är bedömningen att AMS även i fortsättningen kan använda systemet utan särskild kompensation.⁶⁹

7.1.2 Vägledning och kvalificerade stödsatser

Om en kund inom sex månader inte får arbete genom ovanstående process, hänvisas hen i det flesta fall vidare till vägledare. Sjukskrivna arbetssökande och även arbetssökande med anställning kan höra till vägledarnas kundgrupp. När en person hänvisas till vägledning innebär det att det krävs mer kvalificerade serviceinsatser än endast förmedling. Vägledarna har totalt cirka 860 kunder. En av vägledarna har särskilt ansvar för att hålla kontakten med arbetsgivare. De verktyg som fastställs i landskapslag om arbetsmarknadspolitisk verksamhet (ÅFS 2006:8) för de mer kvalificerade serviceinsatserna är:

- särskild service för personer med nedsatt arbetsförmåga
  - undersökning som utreder hälsotillstånd och lämplighet för arbete och utbildning
  - rådgivning och handledning som anknyter till utbildning och placering i arbete
  - arbetsprövning
  - ekonomiskt stöd
- frivilliga studier med arbetslöshetsförmån
- sysselsättningsstöd för
  - anställning
  - arbetspraktik
  - läroavtalsutbildning

⁶⁹ Se [Lagförslag nr 11/2011-2022](#) för utförligare beskrivning

- deltidarbete
- start av företagsverksamhet.

Precis som vid förmedlingen görs en plan för kunden utifrån hans behov och önskemål. Som nämndes ovan är utgångspunkten vid *arbetsförmedlingen* att kunden kan ta emot ett heltidsarbete. I samband med *vägledningen* blir det därför centralt att hitta belägg för att kravet på heltidsarbete bör sänkas, som några vägledare uttrycker det. Vägledarna genomför bedömningar av arbetsförmåga, men hänvisar vidare till AMS egen arbetspsykolog ifall det finns tecken på mer uttalade psykiska besvär. I samband med vägledningen kan det också upptäckas att det finns behov av sjukskrivning och kunden hänvisas då vidare till ÅHS.

På AMS webbplats beskrivs att arbetspsykologen ”arbetar i samarbete med kunden, vägledaren och samarbetsnätverket för att kartlägga de möjligheter som finns för dig på arbetsmarknaden trots sjukdom eller hinder i arbetssammanhang”. Uppfattningen inom AMS är att det finns ett väl inarbetat samarbete med ÅHS, även om samarbetet inte är formaliserat. Samarbetet utgörs huvudsakligen av kontakter mellan arbetspsykologen och psykiatriska öppenvården (vuxenpsykiatriska mottagningen VUP). Resurserna från ÅHS sida varierar, ibland finns det resurser till samarbetet, ibland inte. Arbetssökanden kan få en remiss från AMS till ÅHS för bedömning av arbetsförmåga. Bedömningen görs vid primärvården av allmänläkare. Arbetspsykologen har även remissrätt till psykiatrin. Det kan till exempel bli aktuellt med en neuropsykiatrisk utredning.

Bedömningen inom AMS är att det är många som får sitt stöd via AMS men som snarare borde överföras till KST. När arbetsförmågan är under halvtid och de olika verktyg som lagen ger har prövats för en enskild kund, är ansvaret socialvårdens. Myndighetschefen påpekar att här finns en utmaning i att dokumentera behovet tydligare, för att KST ska kunna lyfta kostnaderna i sin budget. Vägledarna och arbetspsykologen understryker att den ansvarsfördelning som finns mellan AMS och KST också bör gälla i fortsättningen: I och med att AMS arbetar ut mot den öppna arbetsmarknaden, ska myndigheten inte konkurrera med denna marknad genom att skapa sysselsättningstillfällen för personer vars partiella arbetsförmåga understiger halvtid. Bedömningen är att Fixtjänsts verksamhet borde utvecklas, bland annat de särskilda rehabiliteringsåtgärder och andra stödåtgärder som ska anordnas för att främja en persons möjligheter att få arbete. I sammanhanget lyfts även specifikt personer med beroendeproblematik och deras möjligheter till sysselsättning under pågående vård eller efter till exempel en period vid vårdinrättning. Även personer som återvänder från fängelsevistelse är i behov av sysselsättning (se avsnitt 7.3.5. *Brottpåföljmyndigheten RISE* nedan). Stödet för personer med beroendeproblematik är något som lyfts i landskapets [Alkohol-, narkotiska-, dopnings-, tobaks- och spelpolitiska program 2022-2024](#). Redan år 2011 ringades detta behov in i [rapporten Halvvägsstöd](#) från socialvårdsbyrån vid social- och miljöavdelningen. Verksamhetsledaren för beroendemottagningen menar att det idag fortsättningsvis finns en lucka, men att ingen aktuell diskussion pågår. Det verkar finnas en osäkerhet vilket ansvar kommunerna har i frågan. Det är svårt att hitta arbetsplatser helt enkelt. Individer med pågående missbruk kan inte sysselsättas, enligt verksamhetsledaren beror detta på att försäkringarna inte gäller vid till exempel en arbetsplatsolycka.

7.1.3. Sysselsättningsfrämjande projekt

För att trygga sysselsättningen för personer med nedsatt arbetsförmåga, personer som varit arbetslösa arbetssökande över sex månader samt ungdomar som inte fyllt 25 år och som varit arbetslösa arbetssökande över tre månader, tillhandahåller AMS sysselsättningsprojekt. Tjänsterna har upphandlats och AMS har ingått avtal med tre leverantörer: Emmaus Åland r.f., Ung resurs r.f. samt Björkkö Ab. Vid vilken av de tre leverantörerna en deltagare placeras, avgörs i samråd mellan AMS och deltagaren. Deltagande i sysselsättningsprojekten varar från en till sex månader, men kan vara längre om det finns särskilda skäl. Tjänsternas egenskaper som fastställs i avtalen är de samma för samtliga leverantörer. Bland annat ska målet för deltagarna vara individanpassat. Utifrån det individuella målet kan deltagarna erbjudas både teoretiska kurser och arbetspraktik. Det uppstår inget anställningsförhållande mellan deltagaren och leverantören utan deltagande i något av sysselsättningsprojekten är att betrakta som utbildning. Den handledda utbildning som ges vid sysselsättningsprojekten kan bland annat omfatta kunskaper om arbetslivet och utbildningssystem; grunder och färdigheter för arbetssökande; klarläggande av livssituationen; uppgörande av konkreta planer för ansökan till utbildning eller arbete; åtgärder som stöder upprätthållandet av arbetsförmåga samt praktik och/eller utbildningsprövning. Deltagarna ska delta i verksamheten fem vardagar i veckan, 4-8 timmar per dag.⁷⁰

Ung resurs r.f. (nedan Ung resurs) tillhandahåller 17 platser, varav fem platser reserveras för i huvudsak extern praktik. Uppdraget avser ungdomsverksamhet som riktar sig till ungdomar i åldern 16-24 år. Målsättningen är att ungdomen ska få en studieplats eller ett arbete under eller direkt efter deltagande i verksamheten. Ett villkor för deltagande är att ungdomen är anmäld som arbetssökande hos AMS.

Den dagliga sysselsättningsverksamheten som upphandlats av AMS verkar under namnet *Katapult*. Föreningens arbete utgår övergripande från den så kallade empowerment-pedagogiken. Begreppet används bland annat inom hjälpande sektorn för att främja långsiktig hälsa och långsiktigt välbefinnande. Individen ses som en aktör som själv vet var de egna utmaningarna finns. Fokus ligger på att stöda den egna initiativförmågan.⁷¹ Ung resurs utbildas inom pedagogiken via Swedish Empowerment Center⁷² och arbetsmetoden benämns mer specifikt 7TJUGO. Genom metoden är målet att ge förutsättningar för individen att skapa egna livsstrategier; uppfatta sig som fri och ansvarig samt känna delaktighet och inflytande. Metodikens grundpelare är existentiellt synsätt; involveringspedagogik samt lösningsfokuserat förhållningssätt.⁷³

⁷⁰ Avtal sysselsättningsprojekt 2021 AMS/20/4/193

⁷¹ Askheim, O och Starrin, B red (2007) *Empowerment i teori och praktik* s. 12. Se även Adams, R (1996) *Social Work and Empowerment* s. 184 för en redogörelse för hur begreppet *empowerment* sedan 80-talet också kommit att användas för att beskriva innebörden av servicebrukares ökade valfrihet.

⁷² <https://empowercenter.se/>

⁷³ Ung resurs r.f. verksamhetsberättelse 2021, s. 3

En viktig del av sysselsättningsverksamheten Katapult är att ungdomarna ska hitta sina styrkor och också hitta de områden som behöver stärkas. Ett nytt material för inskrivning av ungdomarna togs fram år 2021, och bygger på det så kallade livshjulet. Livshjulet används ofta inom coachning. Livshjulet är indelat i olika delar som livet består av (till exempel ekonomi, jobb och karriär, socialt liv, hälsa) och som deltagaren värderar hur nöjd hen är med. Det ger en visuell bild av deltagarens situation och blir en utgångspunkt för att formulera konkreta mål inom de olika områdena. Studiebesök, besök utifrån och individuell praktik och lagpraktik (handledarstödd arbetspraktik) är väsentliga delar av verksamhetens upplägg. Samtidigt läggs fokus på grundläggande livsstruktur (sömn, kost, ekonomi, passande av tider) och förmåga att fungera i sociala sammanhang med uttalade och outtalade förväntningar och krav. Arbetsdagarna innehåller bland annat fysiska aktiviteter och gemensam matlagning.

Upplägget följer skolterminerna och intagning sker till hösten. Eftersom du kan vara inskriven högst nio månader sker avslut innan sommaren. Efter sex månaders deltagande erhåller du studiepoäng som kan användas vid ansökan till studier vid Ålands gymnasium.

Ung resurs är ingen behandlade verksamhet, men verksamhetsledaren konstaterar att uppdraget många gånger innebär nätverkande kring individen. Samarbete sker med till exempel psykiatri, KST och arbetspsykologen vid AMS. En del deltagare har en diagnos, men initiativ till utredning tas många gånger inom ramen för sysselsättningsprojektet. Nätverkande och initiativ till utredningar är dock något som sker på helt informell basis, Ung resurs är ingen myndighet med rätt att till exempel remittera.

Emmaus Åland r.f. (nedan Emmaus) tillhandahåller 10 platser för vuxna, där deltagaren i allmänhet har fyllt 18 år. Målgruppen är långtidsarbetslösa personer och personer som behöver en stödinsats för att komma tillbaka ut på arbetsmarknaden eller i utbildning.

Liksom Ung resurs använder Emmaus empowerment-pedagogiken inom sin verksamhet. Emmaus använder också Supported Employment (SE). SE är en metod som fick sin början i USA och Kanada och är ett individuellt stöd som ges för att personer med omfattande behov av stöd ska kunna få och behålla ett jobb. Projektledaren för sysselsättningsverksamheten konstaterar dock att deltagande i sysselsättningsprojektet är tidsbegränsat, medan stöd enligt SE-metoden innebär att det inte finns någon tidsbegränsning vad gäller insatsen.

År 2021 inledde Emmaus användningen av Open College Network (OCN-metoden). Metoden utvecklades i Storbritannien under 1980-talet i samband med att många gruvor lades ner. Metoden används för att erkänna lärande, oberoende av var, hur och när den erhållits. Den grundläggande tanken är att icke-formellt och informellt lärande utanför skolan är viktigt och har betydelse för individ, företag och samhälle. Organisationen ställer den retoriska frågan att om vi inte tillerkänner denna typ av erkännande någon betydelse, behöver vi fråga oss varför det överhuvudtaget ska finnas till exempel praktik eller kompetenshöjande insatser.⁷⁴ Emmaus

---

⁷⁴ [Nordiskt valideringsforum](#), hämtad 21.9.2022

har utbildat sig i metoden på eget initiativ, det sker inte i samarbete med till exempel utbildningsbyrån.

Även för Emmaus innebär uppdraget mycket nätverkande kring individen, till exempel psykiatrin, KST och AMS. Emmaus har noterat att boendebiten många gånger behöver uppmärksammas för deras deltagare. Deltagarna är inte inom specialomsorgen, men har ändå behov av någon form av boendestöd. En del deltagare har en diagnos, men initiativ till utredning tas många gånger inom ramen för sysselsättningsprojektet. Emmaus nätverkar för individens räkning på helt informell basis, och har liksom Ung resurs ingen rätt att remittera.

Parallellt med sysselsättningsprojektet arbetar volontärer inom Emmaus verksamhet. Volontärerna utgörs av både yngre och äldre personer, som inte är redo att delta i AMS sysselsättningsprojekt, eftersom minimitiden om 4 timmar varje vardag är för krävande för dem.

Björkkö Ab (nedan Björkkö) är liksom Emmaus leverantör av 10 platser inom vuxenverksamhet, med målsättningen att deltagarna ska kunna få arbete på den öppna arbetsmarknaden eller få en utbildningsplats.

Björkkös koncept erbjuder arbetslivsinriktad verksamhet med inriktning på vård och omsorg. Verksamheten är relativt ny och inleddes år 2021. Verksamheten pågår måndag till torsdag kl. 8.30-14 och fredagar kl. 9-14. Kursen tar fortlöpande emot nya deltagare, vilket gör att det inte är möjligt att bygga upp verksamheten enligt moduler. Innehållet och nivån utgår därför från den grupp som deltar. Som högst har kursen haft sex deltagare samtidigt, det optimala antalet upplevs vara 4-5 deltagare.

Kursen ska inte uppfattas som en skola, utan ge deltagarna en inblick i vad arbete inom vård och omsorg innebär. För Björkkös del är det viktigt att bryta ner de eventuella fördomar som finns om arbete inom vård och omsorg. Huvudteman som verksamheten byggs upp kring är arbetslivet inom vård och omsorgens olika delar som äldreomsorg, barnomsorg och funktionservice; motivation, glädje och aktivt dagligt liv samt arbetslivspraktik. Gruppdynamik är ett övergripande tema, eftersom samarbete är en viktig del av att verka inom vård och omsorg. Kursen varvar teori med praktik. Deltagarna är till exempel vissa veckor ute på individuell praktik och gruppen gör tillsammans studiebesök. I dagsschemat ingår oftast utevistelse och rörelse i någon form, till exempel promenader. Gruppen har möjlighet att delta i ordnandet av aktiviteter som Björkkö arrangerar, till exempel sommarläger för barn. Som stående inslag finns anordnandet av seniorbingo varje onsdag.

När en deltagare börjar görs alltid en genomgång av det individuella behovet. Ett verktyg som används är livshjulet. Det görs inte upp någon plan inom AMS, utan detta blir den individuella planen för deltagaren att arbeta utifrån.

Individuell upplevelse

Vård av föräldrar, mor- och farföräldrar, egna barn och skilsmässa har präglat livet. Hens arbetsförmåga betraktas som yrkessjukdom och de ersättningar som är aktuella faller under yrkessjukdomsförsäkringen. På grund av det här har hen inte heller haft rätt att ta del av den av FPA ersatta rehabiliteringen. Hen har som vuxen utbildat sig till merkonom, men hälsan är ett hinder för arbete. Efter en operation var hen sjukskriven arbetssökande, men är idag arbetslös i sysselsättning. Sjukpension är inte aktuellt i och med att bedömningen är att hens arbetsförmåga ska räcka till kansliarbete som den formella utbildningen förutsätter. Hen har vid ett tillfälle gjort bedömning av arbetsförmåga vid ÅHS (Gullåsens rehabilitering). Upplevelsen är att det funnits många kontakter till läkare, men ingen enighet om arbetsförmågan. Ingen rehabilitering har heller varit aktuell vid ÅHS. Kontakterna till KST har endast gällt utkomststöd, men på grund av privat egendom är hen inte berättigad till stöd. Det uppstår mycket administration kring arbetslösheten och den sviktade hälsan. Intyg ska ordnas fram och blanketter ska fyllas i som innebär att hen måste skriva mycket själv, vilket är utmanande. Hen kan inte säga att det finns någon specifik enhet som ger stöd i detta, hjälpen har huvudsakligen bestått av hänvisningar till vilka enheter/myndigheter hen ska kontakta i vilka ärenden.

7.1.4. Sysselsättningsfrämjande utbildningar

Med stöd av landskapslag (2015:56) ordnas sysselsättningsfrämjande utbildning. Utbildning ordnas genom att AMS köper tjänster av Ålands gymnasium och genom att landskapsregeringen ger Ålands gymnasium i uppdrag att ordna sysselsättningsfrämjande utbildningar. År 2021 gjordes en utvärdering av tio olika utbildningar, med totalt 116 deltagare. Efter sex månader hade cirka 45 procent av deltagarna arbete, och 43 procent var arbetslösa. Resterande var i utbildning eller hade annan arbetsmarknadsstatus.⁷⁵

Deltagare i integrationsutbildningen SFI ska vara registrerade i AMS och ingår i gruppen som tar del av sysselsättningsfrämjande utbildning. Utbildningen ordnas av Ålands utbildnings- och kulturavdelning. Utbildningen upphandlas och har under en lång tid verkställts av Medborgarinstitutet i Mariehamn. Integrationsutbildningen syftar till att bland annat ge grundläggande baskunskaper i svenska som redskap för kommunikation och aktivt deltagande i det åländska samhälls- och arbetslivet. Varje läsår är det mer än 100 deltagare i utbildningen.^{76,77}

---

⁷⁵ [AMS verksamhetsberättelse 2021](#), s. 6-7

⁷⁶ [Landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020-2023](#), s. 34-35

⁷⁷ Rekommendationen från den [ovan nämnda nordiska rapporten](#) gällande invandras tillgång till arbetsmarknaden är att digitala verktyg behöver användas i större utsträckning för språkinläring: språkappar, robotar och VR. Bland annat har Finland använt sig av Nao robotar och VR vid Stadin osaamiskeskus.

7.1.5. Studie- och karriärvägledning

Studievägledning ges inom AMS genom att tjänster köps av Ålands gymnasium. Målet är att informera om alternativ, utbud, ansökningsvägar och behörigheter. Du kan också få hjälp med CV och arbetsansökan.

Karriärvägledningen startades som ett skilt projekt, *Visa vägen*. Projektet avslutades 2021 och överfördes till AMS. Karriärvägledningen är till för alla vuxna som bor på Åland.

7.2 Kommunernas socialtjänst

I samband med samordningen av den åländska socialvården skapades en specifik tjänst för handhavande av sysselsättningsfrågor: sysselsättningskoordinator. Sysselsättningskoordinatorn arbetar med de sysselsättningsformer som ingår i verksamhetsområdet för socialvården med stöd av Landskapslag (2020:12) om socialvård och Lag (FFS 380/1987) om service och stöd på grund av handikapp som är tillämplig i landskapet med stöd av Landskapslag (2010:50) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om service och stöd på grund av handikapp (nedan används socialvårdslagen och handikappservicelagen). De sysselsättningsformer som finns inom socialvården är:

- verksamhet i sysselsättningssyfte
- arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning
- dagverksamhet.

Därtill stadgar socialvårdslagens 17 § om *social rehabilitering*. Den sociala rehabiliteringen syftar till att genom ett intensifierat stöd stärka den sociala funktionsförmågan, förhindra marginalisering och främja delaktighet.

På Åland är lag (FFS 42/1986) om missbrukarvård tillämplig i den version som gällde 31 december 1992, med stöd av 71 § självstyrelselagen. I 8 § stadgas att när service tillhandahålls ska missbrukaren vid behov även ges hjälp att lösa sina problem i fråga om utkomst, boende och arbete. Enligt 9 § ska särskild uppmärksamhet ägnas det inbördes samarbetet mellan missbrukarvården å ena sidan och bland annat den övriga social- och hälsovården och Arbetskraftsmyndigheterna. Med Arbetskraftsmyndigheterna avses för Ålands del AMS.

7.2.1 Verksamhet i sysselsättningssyfte

I 70 § socialvårdslagen regleras verksamhet i sysselsättningssyfte. Detta stöd riktar sig till personer där särskilda rehabiliteringsåtgärder och andra stödåtgärder syftar till att främja möjligheten till arbete. De som omfattas av stödet är personer med som på grund av funktionsnedsättning, sjukdom eller någon annan motsvarande orsak under en lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring och som utöver AMS tjänster och åtgärder behöver särskilda stödåtgärder för att komma ut på den öppna

arbetsmarknaden. I tillämpningsanvisningen för socialvårdslagen framgår att till exempel missbruk kan leda till tillstånd som medför att förutsättningarna för stöd enligt 70 § uppfylls⁷⁸.

Som ett led i stödet *verksamhet i sysselsättnings syfte* kan ordnas arbete i vilket individen står i anställningsförhållande enligt arbetsavtalslagen. Just nu sysselsätts 22 personer med stöd av 70 § socialvårdslagen.

Den beskrivning som ges av både AMS och KST är att när AMS uttömt hela sin verktygslåda hänvisas den arbetssökande till KST, genom att sysselsättningskoordinatören inbjuds till AMS för ett gemensamt möte. Som noterades ovan är det oftast fråga om personer vars arbetsförmåga är lägre än halvtid. I merparten av fallen blir det aktuellt med en plats vid Fixtjänst (vars verksamhet beskrivs närmare nedan) som är den enhet som producerar arbetsplatserna. Socialarbetare vid KST fattar ett formellt beslut om rätt till stöd enligt 70 § socialvårdslagen, och därefter tas kontakt med Fixtjänst. Om det finns plats sker ett inledande besök, eller så ställs klienten i kö, vilket är den rådande situationen idag. Just nu står 10 personer i kö.

Enligt sysselsättningskoordinatören innebär stöd enligt 70 § att klienten ges ”meningsfull sysselsättning” genom anställning vid Fixtjänst. Det finns en jobbcoach på Fixtjänst, men som sysselsättningskoordinatören konstaterar har klienterna som kommer till Fixtjänst redan fått denna typ av stöd från AMS. Den rehabiliterande delen handlar i huvudsak om att våga vara i sociala sammanhang, skapa struktur i vardagen, passa tider och liknande.

7.2.2 Arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning

Genom 71 § socialvårdslagen regleras arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning. Detta stöd syftar till att bevara och främja individens funktionsförmåga. De personer som erhåller detta stöd anses inte ha förutsättningar att delta i arbete, och den huvudsakliga försörjningen sker genom förmåner som beviljats på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga. Ett formellt beslut om stöd enligt 71 § socialvårdslagen fattas av socialarbetare inom KST och även dessa klienters stöd förverkligas vid Fixtjänst och utgående från de arbetsplatser som verksamheten producerar. Personer som erhåller anställning med stöd av 71 § socialvårdslagen står inte i ett anställningsförhållande. Eftersom utgångspunkten är att deras försörjning är tillgodosedd via andra förmåner, erhåller klienten i stället en arbetsersättning, så kallad *flitpeng*, för deltagande i verksamheten. Beloppet är inte lagstadgat och social- och hälsovårdsministeriet har inte fastställt några grunder för arbetsersättningen. Den övre gränsen för skattefri flitpeng är 12 euro. Måltider bekostas av klienterna själva. Just nu deltar 16 personer i arbetsverksamhet med stöd av 71 § socialvårdslagen.

7.2.3 Fixtjänst

Fixtjänst är en verksamhet som bedrivs av Ålands handikappförbund r.f.. Kommunerna, numera KST, köper tjänster för arbetsplatser enligt 70 och 71 § socialvårdslagen av Fixtjänst. Verksamheten finansieras också genom bidrag från landskapet, för verksamhetsåret 2021

---

⁷⁸ [Tillämpningsguide Landskapslag \(2020:12\) om socialvård](#), publicerad 26.8.2020, s. 92

beviljades Fixtjänst 270 000 euro. KST kommer att överta verksamheten som bedrivs inom ramen för Fixtjänst år 2023, där sysselsättningskoordinatören håller i planeringen.

Inom Fixtjänst finns det tre avdelningar: montering; sömnad samt snickeri. Vilka arbetsuppgifter som klienten får inom Fixtjänst beror på hans egen förmåga. Klienten sätter sin egen målsättning om det är jobb, skola eller allmän träning på sociala situationer som deltagandet i verksamheten syftar till. Fixtjänst gör ingen rehabiliteringsplan för individen, utan det är en del av KSTs klientplan.

Fixtjänst eftersträvar att så långt som möjligt likna en arbetsplats. Arbetsavtal skrivs där det framgår vilka tider och dagar klienten ska vara på jobb. Tiden varierar mellan 2 h/veckan och 30 h/veckan. Om klienten har kapacitet att arbeta mer än 30 timmar i veckan bedöms hen kunna arbeta på den öppna marknaden. De utmaningar som kan ringas in för dem som deltar i verksamheten är:

1. psykiska uthålligheten
2. en bristande förmåga vid vissa arbetsuppgifter. En del svårigheter kan överkommas genom handledning, men mindre funktionsvariationer kan ställa till det, till exempel dyslexi eller dyskalkyli. Från arbetsgivares sida önskas anställda som klarar 10/10 uppgifter, om du bara kan hantera 9/10 är det svårare att motivera en anställning.

Något som är speciellt för verksamheten inom Fixtjänst är att det inom verksamheten finns en bredd vad gäller funktionsvariationer. Under ett och samma tak ska behov som har sin grund både i fysiska, psykiska, psykologiska och kognitiva funktionsnedsättningar tillgodoses. Det finns därmed en utmaning i att bygga upp en mer rehabiliterande verksamhet då varje deltagande individ har sina specifika behov. Stöd fås från ÅHS vad gäller rehabiliteringsmetoder för enskilda individer.

Vid Fixtjänst finns en jobbcoach. Jobbcoachen kartlägger det individuella behovet och handleder och stöder under praktikperioder och vid anställningarna på den öppna arbetsmarknaden. Just bredden vad gäller funktionsvariationer kräver att de lösningar som används är anpassade. I jobbcoachens arbetsuppgifter ingår även att ha kontakt med företag för att ordna bland annat praktikplatser och reguljära arbetsplatser.

Arbetet inom Fixtjänst utgår inte från någon specifik metod. Jobbcoachen tillämpar *supported employment*, och delar av denna metod används på olika sätt inom de olika avdelningarna. Enligt verksamhetsledaren behöver till exempel kvalitetssäkring och evidensbaserade tillvägagångssätt utvecklas inom verksamheten.

Medan socialvårdslagen utgår från två olika verksamheter kan för Fixtjänsts del konstateras att deltagarna kan delas in i tre olika grupper:

1. Deltagare som erhåller sjukpension (71 § socialvårdslagen) och vars funktionsförmåga ska upprätthållas.

2. Deltagare som rehabiliteras aktivt (70 § socialvårdslagen) och vars egen målsättning är att komma ut på den öppna arbetsmarknaden.
3. Deltagare för vilka ingen aktiv rehabilitering pågår, utan beslut om sjukpension inväntas.

Som också konstateras i Fixtjänsts verksamhetsplan för år 2021 arbetar jobbcoachen med att ordna reguljära arbetsplatser för ”långtidsarbetslösa personer med utbildning och arbetserfarenhet som har ’ramlat mellan stolarna’ i samhällets stödsystem”⁷⁹.

7.2.3.1 Statistik gällande invalidpension på Åland

Att det är en konst, och snarast en formuleringskonst, att erhålla pension vid arbetsförmåga via sjukförsäkringssystemet, lyfts av både vägledare vid AMS och verksamhetsledaren vid Fixtjänst. Även om individer både utifrån läkarintyg, utredningar av arbetsförmåga och deltagande i Fixtjänsts verksamhet bedöms vara arbetsförmögna, kan det skriftliga underlaget som i slutändan bedöms av FPA leda till ett avslag.

En jämförelse mellan Åland och hela landet visar att andelen pensionstagare inom åldersgruppen 16-64 år överlag är lägre än den totala andelen i samma åldersgrupp. Denna skillnad återfinns även för de olika typer av grunder som pension beviljas på. Störst skillnad finns för invalidpension på grund av psykisk störning eller beteenderubbning. Som framgår av beskrivningen av statistiken på *Sotkanet.fi* indikerar invalidpension att du som mottagare har långvarig eller permanent oförmåga men att ”[a]rbeitsförmögenhet är endast delvis tecken på sjukdom, eftersom även den ekonomiska situationen och eventuell arbetslöshet kan vara orsak till att man söker pension. Därför lämpar sig invalidpensioner endast med viss reservation för att granska förekomsten av sjukdomar.”⁸⁰

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	3,7	3,6	3,6	3,5	3,6	3,5
Finland	6,2	6,0	5,9	5,8	5,7	5,5

Tabell 14 Invalidpensionstagare, % av åldrarna 16-64 år

Källa är *Sotkanet.fi*. Statistiken omfattar personer som fick invalidpension från antingen arbets- eller folkpensionssystemet eller från båda systemen.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8	1,7
Finland	3,1	3	3	3	3	3

Tabell 15 Invalidpension på grund av psykisk störning eller beteenderubbning, % av åldrarna 16-64 år

Källa är *Sotkanet.fi*.

⁷⁹ Fixtjänsts verksamhetsplan för år 2021, s. 6

⁸⁰ <https://sotkanet.fi/sotkanet/sv/metadatas/indicators/2424>

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Finland	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3

Tabell 16 Invalidpension på grund av sjukdomar i cirkulationsorganen, % av i åldrarna 16-64 år

Källa är Sotkanet.fi.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
Finland	1,3	1,2	1,1	1,1	1	1

Tabell 17 Invalidpension på grund av sjukdomar i muskuloskeletala systemet, % av i åldrarna 16-64 år

Källa är Sotkanet.fi.

Den åländska befolkningen är generellt friskare i jämförelse med övriga delar av landet, vilket till viss del kan förklara skillnaderna mellan Åland och hela landet i tabellerna ovan. Förutom invalidpension, uppger klinikchefen för psykiatriska kliniken att också index som suicidfall och utskrivning av antipsykotiska läkemedel är lägre på Åland i jämförelse med hela landet. Fast som beskrivningen av statistiken gör gällande, ska underlaget inte strikt tolkas som ett mått på förekomsten av sjukdom. Eftersom vi har vetskap om att det finns en tredje grupp inom Fixtjänst verksamhet som inte kan sysselsättas inom ramen för 70 § socialvårdslagen och inte heller har rätt till den försörjning som är en förutsättning för deltagande i verksamhet enligt 71 § socialvårdslagen kan det vara relevant att närmare granska processen gällande erhållande av invalidpension inom Åland: Varför motsvarar inte den breda bedömning som görs på Åland (socialvård, sjukvård, rehabilitering) vad gäller en individs arbetsförmåga det tillämpade sjukförsäkringssystemets syn på när en individ är arbetsförmögen?

7.2.4. Grupper som faller mellan stolarna

I samband med KSTs övertagande av socialvården, uppdagades att kommunerna beviljat stödformerna *verksamhet i sysselsättningssyfte* och *arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning* på olika och varierande grunder. KSTs genomgång av besluten resulterade i att åtta personer flyttades från *verksamhet i sysselsättningssyfte* för att istället ges stödet *arbetsverksamhet*. Konsekvensen för individen var att hen, efter att ha erhållit en lön för sitt arbete erhöll 12 euro per dag, den så kallade flitpengen. Verksamhetsledaren konstaterar att det tydligt påverkade individernas motivation att gå till arbetet. Sjukfrånvaron för de berörda individerna är högre och de flesta har valt att gå ner i arbetstid. Som verksamhetsledaren uttrycker det: ”Få är så insiktsfulla så att man är nöjd bara man mår bra av att gå på sysselsättning”. Frågan om ersättning behandlas även nedan i avsnitt 7.2.4 *Dagverksamhet*.

Områdeschefen för vuxensocialarbete lyfter fram ytterligare en brist i den åländska lagstiftningen som lett till att lagstiftningen under långa tider tillämpats fel. En långtidsarbetslös som inte uppfyller kriterierna för funktionsnedsättning enligt 70-71 § men ändå inte står till arbetsmarknadens förfogande, faller egentligen mellan stolarna. Den tredje gruppen inom Fixtjänst (ingen aktiv rehabilitering pågår) som nämns ovan har troligtvis uppkommit då de platser som Fixtjänst kunnat erbjuda varit den lösning som tillämpats av kommunerna, i

avsaknad av andra verktyg att möta behovet hos denna grupp. I riket finns en särskild lag för att möta behovet för långtidsarbetslösa och utkomststödstagare som inte uppfyller kriterierna för funktionsnedsättning: lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte (FFS 189/2001). Denna lag är även kopplad till den i riket gällande Lag om sektorsövergripande samservice som främjar sysselsättningen (FFS 1369/2014). Lagen ålägger arbets- och näringsbyrån, kommunen och Folkpensionsanstalten att tillsammans bedöma den arbetslösas behov av service inom offentlig arbetskraftsservice, socialservice, hälso- och sjukvårdstjänster samt rehabiliteringstjänster. Samarbete mellan AMS och KST kan ske med stöd av socialvårdslagen, men ålägger inte myndigheterna att till exempel utarbeta en sektorsövergripande sysselsättningsplan. Som beskrivits ovan avslutas insatserna från AMS när den arbets sökande överförs till klientkap inom KST.

Från individperspektivet är det tacksamt, trots brister i lagstiftningen, att en del har fångats upp av systemet genom generösa tolkningar av gällande bestämmelser. Den samordning som nu sker av sysselsättningsverksamheten inom KST och den mer noggranna lagtillämpning som därmed också förväntas och krävs, förtydligar var det finns luckor. Internt arbetar KST med att utveckla de rehabiliterande åtgärderna. Sysselsättningskoordinatorn lyfter dock att KST inte ensamt kan ansvara för sysselsättningen av personer med partiell arbetsförmåga. I motsats till AMS syn att partiellt arbetsföra hör till KST och socialvården, menar KST att AMS har en viktig roll då myndigheten besitter expertisen gällande arbetsmarknaden och arbetslöshetsinsatser överlag. Upplägget i riket och den där gällande lagstiftningen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och sektorsövergripande samservice innebär också att kostnaderna delas mellan flera myndigheter. Från statligt håll stöds även regionala projekt i kommuner och städer ekonomiskt. Statsstöden, som beviljas av social- och hälsovårdsministeriet syftar till att understöda bland annat samverkan mellan social- och hälsovårdsreformens aktörer, arbets- och näringsbyrån, FPA och företag (se [Programmet för arbetsförmåga](#)).

I sammanhanget bör betonas att både AMS och KST lyfter i sina verksamhetsberättelser för år 2021 att samarbetet mellan AMS och KST har ökat och att ett flertal trepartsmöten mellan kund/klient, AMS och KST har skett.

7.2.4 Dagverksamhet

För en gravt handikappad person, som är arbetsoförmögen på grund av ett mycket svårt funktionshinder som förorsakats av en skada eller sjukdom och inte har förutsättningar att delta i arbetsverksamhet enligt 71 § socialvårdslagen, och som får sin huvudsakliga försörjning av förmåner som beviljats på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga, ordnas dagverksamhet. Gravt handikappades rätt till dagverksamhet fastställs i 8b § handikappservicelagen.

Dagverksamheten är en del av specialomsorgen och är uppdelad i:

- verksamhet för personer med multihandikapp (1 verksamhetsställe)
- verksamhet för personer med autism och personer med utvecklingsstörning och psykiska tillägghandikapp (1 verksamhetsställe)
- verksamhet med hantverk och sysselsättning (4 verksamhetsställen)

- integrerat arbete enskilt eller på arbetsplatser utanför specialomsorgens egen verksamhet.

Inom dagverksamheten görs en individuell plan för varje deltagare och syftet är bland annat ökad livskvalitet, brytande av isolering och en känsla av meningsfullhet. Just nu är 96 personer sysselsatta inom dagverksamheten med stöd av specialomsorgslagen. Det finns kännedom om ytterligare 15 personer som kommer att sysselsättas inom dagverksamheten med stöd av specialomsorgslagen. Färre än fem personer är sysselsatta inom dagverksamheten med stöd av handikappservice lagen. Sysselsättningen sker både i grupp och individuellt och aktiviteterna är allt från matlagning, diskussioner, kreativ verksamhet och avkoppling. Verksamheten arbetar enligt metoden *Positive Behavior Support* (PBS), som är en form av tillämpad beteendeanalys, med målet att främja utveckling och livskvalitet och förebygga och minska olika typer av problemskapande beteende. Deltagande i dagverksamheten är kostnadsfritt men du som deltagare ansöker om servicen. Beslut om service fattas av den lagstadgade ledargruppen.

I diskussioner med De utvecklingsstördas väl på Åland r.f. (DUV) framkommer att om du har service via specialomsorgslagen, är det i princip endast aktuellt med dagverksamhet. Inom den grupp individer som erhåller service med stöd av specialomsorgslagen finns ett brett spann vad gäller funktionsförmåga. Det finns dock inte någon naturlig väg till arbete inne i systemet även om individens förmåga skulle kunna tas till vara även utanför den av KST ordnade dagverksamheten. Det integrerade arbetet som kan ske enskilt eller på arbetsplatser utanför specialomsorgens egen verksamhet upplevs inte som tillräcklig. Goda exempel finns, till exempel Glada koppen, ett tillfälligt sommarcafé som drevs i samarbete med Foodn'Joy sommaren 2021. Åsikten är dock att det finns ett behov av ett bredare kontaktnät till arbetsgivare och också möjlighet att följa upp hur det integrerade arbetet fortlöper.

DUV menar att en fråga som ständigt är aktuell är ersättningen. Om du har en sjukdom eller funktionsnedsättning som hindrar dig att utföra arbete som ger en rimlig försörjning är du från 16 år (upp till 64 år) berättigad till sjukpension enligt folkpensionslagen. Den ovannämnda rapporten från Diskrimineringsombudsmannen tar upp det faktum att personer med funktionsnedsättning anvisas pensionering direkt efter att läroplikten avslutats, till och med så unga som 16-åringar, utan att en bedömning görs av deras arbetsförmåga⁸¹.

I praktiken kan invalidpension innebära att du erhåller folkpension och garantipension, så att minimipensionen uppgår till 885,63 euro i månaden (fr.o.m. 1.8.2022). Med stöd av lag (FFS 570/2007) om handikappförmåner kan du även vara berättigad till handikappbidrag. Storleken på stödet är beroende av hur din funktionsnedsättning yttrar sig och hur stort ditt behov av stöd vid dagliga aktiviteter är. Stödet är indelat i nivåer och för perioden 1.8-31.12.2022 är summorna 98,75 euro, 230,43 euro och 446,81 euro i månaden. Din månatliga sammanlagda bruttoutkomst med sjukpension och handikappbidrag kan därmed vara minst 984,38 euro i månaden och högst 1 332,44 euro i månaden, där pensionen beskattas men handikappbidraget

---

⁸¹ [Siktet inställt på jämlik delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning](#), s. 15

är skattefritt. Flitpengen kan ytterligare ge dig en (skattefri) inkomst om 252 euro i månaden om deltagande i sysselsättning sker 21 vardagar i månaden.

Även om vi utgår från att pension och olika former av bidrag tryggar den ekonomiska försörjningen, är det skäl att komma ihåg att den individuella ekonomiska situationen kan se väldigt olika ut. Dina utgifter kan vara beroende av din funktionsnedsättning, din boendeform och även dina föräldrars eller vårdnadshavares ekonomiska situation. Att ha en uppfattning om den egna ekonomin kan därtill vara utmanande. DUV menar också att det finns för få intressebevakare och att kvaliteten på intressebevakningen emellanåt brister.

Parallellt med att den egna försörjningen objektivt sett kan anses vara tryggad genom pension och eventuella bidrag, är sysselsättning och ersättning för utfört arbete starkt förknippade. Du vill delta i arbetslivet, och även om du deltar utifrån dina villkor och din arbetsförmåga finns det också en stark förväntan på en ”riktig lön”. Det blir en pedagogisk utmaning i att motivera till arbete, när upplevelsen är att den egna arbetsinsatsen inte värderas på samma sätt som för icke-funktionsnedsatta.

Individuell upplevelse

En förälder beskriver hur det myndiga barnet har haft möjlighet att arbeta inom äldreomsorgen. Hen har trivts och uppskattats av sina kollegor och de boende. I samband med pandemin upphörde dock arbetet och hen är nu inom dagverksamheten. Medan det fanns ett stöd bland kollegorna vid äldreomsorgenheten, fanns inte något organiserat stöd utifrån. På arbetsplatsen fanns en tendens att ge allt fler arbetsuppgifter, vilket var svårt för hen att orka med i slutändan. Här kunde ett yttre stöd hjälpa till med till exempel gränsdragningar. Försörjningen är tillgodosedd via andra kanaler, så ersättningen för arbetet var den så kallade flitpengen. Det finns en konflikt i att från arbetsgivarens sida ses som en extra resurs som kan fördelas uppgifter fortlöpande och det faktum att ersättningen utgör en symbolisk summa. För individen, och de anhöriga, är det lätt hänt att känna att den anställda utnyttjas som förmånlig arbetskraft. Föräldern konstaterar att ”de får ta tag i det här igen” nu när pandemin är över, det vill säga titta på möjligheter att arbeta utanför dagverksamheten på en riktig arbetsplats. Frågan vem som kan stöda dem i det arbetet blir obesvarad. Det finns ingen tydlig väg att gå, utan upplevelsen är att det hänger på föräldrarnas ork och initiativförmåga.

Inom specialomsorgen på Åland används begreppen integrerat arbetet och arbetskonsulent. En jämförelse kan göras med [Kårkulla samkommun](#) som handhar specialomsorgen inom Svenskfinland. Här används begreppen *arbetslivsorienterad service* med serviceformerna *arbete med stöd*, *arbetsverksamhet vid serviceenhet* och *utlokaliserad arbetsverksamhet*.

7.2.5 Social rehabilitering

Med stöd av 14 och 17 § socialvårdslagen kan social rehabilitering beviljas. Genom intensifierat stöd med hjälp av socialarbete och social handledning ska individens sociala funktionsförmåga stärkas, marginalisering förhindras och delaktighet främjas. Eller som det uttrycks i den regeringsproposition som det åländska lagförslaget hänvisar till, är målet att ”främja lika möjligheter för alla samhällsmedlemmar att bli delaktiga i de interaktiva relationer, funktioner och strukturer som utgör grund för vardagslivet; principen är att individen ska integreras i samhället på ett sätt som motsvarar hans eller hennes färdigheter och förmåga att klara sig.”⁸²

Mer konkret kan detta till exempel innebära att: lära sig färdigheter som behövs i vardagen; hantera en drogfri vardag; träna förmågor som behövs vid utbildning eller arbete eller stödja förmågan att fungera i grupp genom till exempel

- individuellt psykosocialt stöd som hembesök, ledsagande och pedagogiskt stöd för skötsel av egna ärenden,
- deltagande i frivillig verksamhet inom olika verksamhetsgrupper, kamratstöd eller arbetsverksamhet.⁸³

Genom social rehabilitering för unga ska denna grupp stödjas i att få en arbets-, arbetsprövnings-, studie-, ungdomsverkstads-, eller rehabiliteringsplats och förebygga avhopp. Som ung betraktas den som är 18-24 år⁸⁴.

Som framgår av både lagtext och motiveringar är social rehabilitering en väsentlig del av hållbarhetsmålen 1 och 2 om välmående människor vars inneboende resurser växer och att känna tillit och ha verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället. Den sociala rehabiliteringen syftar även till att stödja färdigheter och förmågor hos individen, som är viktiga för att öka individens förutsättningar att delta i sysselsättning i någon form.

I lagförslaget till socialvårdslagen framgår att 17 § 2 mom. om social rehabilitering för unga, i kombination med att unga personer garanteras en kontaktperson och att yrkesutbildade och anställda inom flertalet myndigheter åläggs att kontakta socialvården för bedömning av stödbehovet för person vars behov av socialvård är uppenbart, ska ses som en form av ungdomsservicegaranti.⁸⁵ Ungdomsgarantin är ett EU-löfte om att du som är under 30 år ska kunna få ett seriöst erbjudande om jobb, vidareutbildning, lärlingsplats eller praktik inom fyra månader efter att du har blivit arbetslös eller gått klart en utbildning. I praktiken innebär det att förbättra och utöka tjänsterna för unga.⁸⁶ I Finland antog Arbets- och näringsministeriet år 2013 riktlinjer för förverkligande av ungdomsgarantin inom den egna verksamheten.⁸⁷ På Åland

---

⁸² [Regeringsproposition 164/2014](#) rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag till socialvårdslag och vissa lagar som har samband med den, s. 117

⁸³ [Lagförslag nr 21/2018-2019](#) Ny landskapslagstiftning om socialvård, s. 30

⁸⁴ 3 § 5 p. [landskapslag \(2020:12\) om socialvård](#)

⁸⁵ [Lagförslag nr 21/2018-2019](#) Ny landskapslagstiftning om socialvård, s. 32

⁸⁶ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=sv>, hämtad 6.10.2022

⁸⁷ <https://www.finlex.fi/sv/viranomaiset/normi/540001/40478>

ingår ungdomsgarantin i de riktlinjer som finns för arbetsmarknadspolitiken. Tidsgränsen som tillämpas inom AMS är 3 månader.

I lagförslaget till socialvårdslag betonas att social rehabilitering är en del av det sektorsövergripande rehabiliteringssystemet: ”När behovet av social rehabilitering bedöms ska även klientens behov av och möjlighet att få rehabilitering inom hälso- och sjukvårdssystemet, pensions- och socialförsäkringssystemet och olycksfalls- och trafikförsäkringen m.fl. bedömas. Den sociala rehabiliteringen ska vid behov kombineras med missbrukar- och psykiatrisk vård.”⁸⁸

Social rehabilitering som serviceform förtydligades i och med ikraftträdandet av nu gällande socialvårdslag då själva begreppet togs med i lagtexten. Tidigare har insatser inom social rehabilitering ingått i det mer generella begreppet socialarbete och inte definierats som en egen form av socialservice. Som också konstateras i lagförslaget till den nya socialvårdslagstiftningen⁸⁹, har det varierat mellan kommunerna vilket stöd en klient erhållit inom ramen för den sociala rehabiliteringen. Genom samordningen av den åländska socialvården under Kommunernas socialtjänst k.f. (KST) kan ett helhetsgrepp tas och en tydlig serviceform i enlighet med nu gällande socialvårdslag utarbetas.

Medan sysselsättning, arbetsverksamhet och dagverksamhet organisatoriskt är en del av avdelningen för funktionsservice och sysselsättning, hör den sociala rehabiliteringen till avdelningen för vuxensocialarbete. Social rehabilitering är ett stöd som dock kan finnas inom alla verksamhetsområden (det vill säga även inom tidigt stöd för barn och familjer, barnskydd och funktionsservice och sysselsättning). I 14 § 1 mom. socialvårdslagen särskiljs *socialt arbete*, *social handledning* och *social rehabilitering*. Medan socialt arbete ska förstås som ett arbetssätt för bedömning och samordning av insatser, social handledning som vägledning i tillgängliga serviceformer är social rehabilitering konkreta insatser för att öka eller upprätthålla individens funktionsförmåga⁹⁰. Social rehabilitering ska dock inte förstås som en specifik metod. Att till exempel ”lära sig färdigheter som behövs i vardagen” eller ”träna förmågor som behövs vid utbildning” kan se väldigt olika ut beroende på person och hans behov, och utformningen är också beroende av den samverkan som enligt socialvårdslagen ska ske mellan olika myndigheter.

I KSTs budget för år 2022 är en av målsättningarna inom vuxensocialarbetet att ”[e]tablera och utveckla socialarbetet och social rehabilitering med särskilt fokus på att stödja unga vuxna utan studie- eller arbetsplats”.⁹¹ Enligt områdeschefen för vuxensocialarbetet är målet satt huvudsakligen med anledning av att KST inte längre kommer att stödja verksamheten vid Klubbhuset Pelaren (Ålands fountainhouse förening r.f.) ekonomiskt. Noteras att boendestödet också kan anses vara en form av social rehabilitering. Här har det skett en utveckling sedan

⁸⁸ [Lagförslag nr 21/2018-2019 Ny landskapslagstiftning om socialvård](#), s. 30

⁸⁹ Ibid. s. 31

⁹⁰ Ibid. s. 30-31

⁹¹ [Kommunernas socialtjänst k.f. Budget 2022 Ekonomiplan 2023-2024](#) s. 21

socialvården samordnades inom ramen för KST, och boendestöd kan erbjudas i större utsträckning även för klienter som inte hör till specialomsorgen.

7.3 Övriga aktörer

7.3.1. Ungdomshuset Boost

Verksamheterna Katapult, Starten och Ungdomslotsarna som alla drivs av föreningen Ung resurs finns samlade under samma tak, Ungdomshuset Boost. Det fysiska Ungdomshuset Boost ger också möjlighet till en samlingsplats för myndigheter som AMS, FPA och Brottsofferjouren för att närvara och informera om sitt arbete som riktar sig till ungdomar. Medan Katapult är den del som upphandlats av AMS och beskrivs ovan, är Starten och Ungdomslotsarna också åtgärder som syftar till att stöda ungdomar i åldern 15 till 29 år i att hitta studieplats, arbete eller annan sysselsättning. Det långsiktiga målet är att stärka det individuella välmåendet och utvecklingen.

Starten är lågröskelverksamhet som riktar sig till ungdomar som varit så kallade hemmasittare och allt som oftast inte har kontakt till andra enheter som AMS, FPA eller KST. Gemensamma aktiviteter är i fokus. Deltagarna har även till uppgift att administrera Idrottsbanken. År 2021 var 30 ungdomar inskrivna vid Starten.

Ungdomslotsarna vänder sig till ungdomar i åldern 15-29 år. Inom denna verksamhet är det lotsarna som kommer till ungdomen och inte tvärtom, platsen för träffarna väljs av ungdomen. Verksamheten kan jämföras med det som i riket kallas uppsökande ungdomsarbete. Ungdomslotsarna fångar bland annat upp skolavhopp och stöder i att hitta en meningsfull sysselsättning som kan innebära till exempel studie- och yrkesval. Du kan träffa ungdomslotsen flera gånger i veckan under en lång tid, eller så bara någon enstaka gång. Under år 2021 hade ungdomslotsarna kontakt med strax under 90 ungdomar, där majoriteten var gymnasie studerande eller arbetssökande vid AMS.

Eftersom personalen under lång tid uppfattat att det bland ungdomarna funnits behov av samtalsstöd, inledde Ung resurs ett försök år 2021. De ungdomar som behöver extra stöd inom Katapult och Starten har möjlighet till samtalsstöd hos extern terapeut. Detta kommer att utvärderas i ett senare skede.

År 2021 avslutades det EU-finansierade *Projektet samordnad sysselsättning* (PSS). Inom projektet kunde både boendestöd och stöd i arbetet erbjudas. Verksamhetsledaren menar att detta var en viktig insikt från projektet, möjligheten att stöda individen både i hemmet och utanför var en styrka. I projektet överbryggades därmed AMS och socialvårdens uppdrag, vilket av Ung resurs bedöms ha haft en positiv effekt för individen.

I jämförelse med riket saknas lagstöd för uppföljning av till exempel unga som går ut grundskolan (se avsnitt 7.3.3. nedan). Det finns därmed inget lagstöd på Åland att söka upp ungdomar som gått ut den obligatoriska grundskolan och därefter varken tar del av utbildning

eller arbete (så kallade NEETs, se avsnitt 3.4 ovan). Verksamhetsledaren för Ung resurs betonar behovet av denna typ av samverkansmöjlighet för att förhindra att unga hamnar mellan stolarna och inte får något stöd för sitt välmående och sin utveckling.

7.3.2. Ålands fountainhouse r.f. Pelaren

Den så kallade klubbhusmodellen fick sin början i New York, för att överbrygga det glapp som fanns mellan utskrivning från psykiatriska institutioner till en fungerande vardag. Denna tanke är central än i dag och den relation som skapas mellan medlemmarna och det erfarenhetsutbyte som sker dem emellan, är en viktig del av det stöd som fås inom ramen för verksamheten. Arbetet inom Pelaren följer de 37 riktlinjer som tagits fram internationellt av Clubhouse International.

Personalen vid Pelaren utgörs av en klubbhuschef samt tre handledare. Utgångspunkten för den arbetsinriktade dagen är skötseln av de uppgifter som finns inom huset, som till exempel fastighetsskötsel, matlagning och administration. Det är därmed inte aktuellt att till exempel utföra arbete för tredje parts räkning.

Att gå från Pelaren till AMS innebär ett för stort hopp för medlemmarna. Du måste som arbetssökande vara beredd att ta ett heltidsarbete, vilket inte är realistiskt för dem som tar del av Pelarens verksamhet. I fountainhouse-konceptet ingår så kallat övergångsarbete, där medlemmar får möjlighet att pröva på arbete utanför huset. Pelaren har bland annat haft avtal med Varuboden city, ÅHS och Emmaus, men på grund av pandemi och andra orsaker har dessa samarbeten avslutats. För tillfället har Pelaren avtal med Mathishallen, och kommer att inleda ett samarbete med S-market senare i år. En uttalad målsättning är att utöka antalet platser för övergångsarbete, till 3-4 stycken. En medlem söker övergångsarbete via Pelaren, som också lär ut arbetsuppgifterna. Övergångsarbetet varar 6-9 månader och arbetstiden är 3-20 timmar i veckan. För arbetet utbetalas minst minimilön enligt gällande kollektivavtal. Genom att någon annan medlem eller handledare utför arbetsuppgifterna vid anställds sjukdom finns en garanti för att uppgifterna utförs.

Flera medlemmar har tidigare deltagit i Fixtjänsts arbete. Efter den nya bedömning som gjordes inom KST huruvida det är fråga om stöd enligt 70 eller 71 § socialvårdslagen (se avsnitt 7.2.4. ovan), kom flera att flyttas från verksamhet i sysselsättnings syfte, till arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning. I praktiken innebär det en ändring från månadslön till den så kallade flitpengen. Pelaren ser att flera nu väljer att inte delta i Fixtjänsts verksamhet, eftersom motivationen för arbetet försvann.

Pelaren fungerar många gånger som spindeln i nätet för medlemmarna. Det kan handla om myndighetsärenden, hjälp med att skriva CV, ordnande av fysiska möten och annat som stöder måendet. Stödet utgår från det så kallade salutogena synsättet, där fokus ligger på vad som upprätthåller hälsan och inte vad som orsakar sjukdom (patogena synsättet). För att kartlägga den enskilda individens styrkor använder Pelaren en SMART-plan, ett verktyg som har tagits fram av det finländska nätverket inom Fountainhouse-rörelsen.

Allt arbete som medlemmarna gör inom Pelaren är frivilligt. Klubbhuschefen beskriver att målsättningen är att fånga upp, starta upp och upprätthålla medlemmarnas dagliga rutiner. Målet är att uppnå en närvaro om 3,5 h per dag och medlem, där 80 procent av medlemmarna är aktiva. Idag är totalt 122 personer inskrivna vid klubbhuset, majoriteten har haft någon form av kontakt med psykiatrin. Pelaren ingår i samrådsgruppen för psykiatrin vid ÅHS. Samrådsgruppen består förutom av Pelaren och ÅHS av representanter från föreningen Reseda och patient- och klientombudsmannen. Gruppen delar information men diskuterar även utvecklingsbehov eller saker som behöver åtgärdas. Samtidigt som Pelaren i enlighet med verksamhetsplanen eftersträvar att fånga upp ungdomar och unga vuxna, betonar klubbhuschefen att det inte heller är meningen att göra det arbete som Ung resurs redan gör. Mot bakgrund av det behov som ändå finns inom gruppen unga vuxna 18-29 år, har Pelaren inför år 2023 ansökt om medel från Svenska kulturfonden för att skapa och upprätthålla en *Unga vuxna* grupp. Det här skulle vara ett sätt att nå ut till denna åldersgrupp som har lägst deltagande i Pelarens verksamhet och eventuella beviljade medel skulle bland annat möjliggöra utbildning och en tillfällig handledare för uppstarten.

Pelaren har inget avtal med AMS. Innan 2021 fanns avtal ingångna med vissa kommuner. I samband med samordningen av socialvården, ingicks avtal med KST. År 2021 och 2022 har Pelarens verksamhet finansierats genom PAF-medel som beviljats av Ålands landskapsregering och KST genom en årlig ersättning för besöksdagar, där parterna stått för 50 procent var (cirka 280 000 euro). KST har ställt krav på att medlemmarna ska vara klienter inom KST och inför år 2023 har KST meddelat att förbundet inte kommer att finansiera verksamheten i fortsättningen. Beslut om fördelning av PAF-medel har ännu inte fattats av Ålands landskapsregering.

Individuell upplevelse

Hen har varit i övergångsarbete tre gånger. De två första gångerna fungerade det inte och hen kunde inte slutföra anställningen. Den tredje gången lyckades det. Det kändes som en stor psykologisk vinst att kunna genomföra det. Samtidigt gav det insikt om att hen inte just då var färdig för fler timmar (4 h/veckan). Idag är hen pensionär, men arbetar två dagar i veckan på den öppna arbetsmarknaden. Hen har själv ordnat arbetet. Hen konstaterar att i kontakter med potentiella arbetsgivare har hen upplevt att det finns en försiktighet att anställa mot bakgrund av hens historik med psykisk ohälsa. Samtidigt, som tidigare företagare, förstår hen också att det är en risk att anställa någon som tidigare haft högre grad av sjukskrivning. Hen är kritisk till de gränser som finns för intjäning i samband med pension. Hen har tur att hen har en bra förman som hjälper till i att hålla koll på att balansen mellan pension och inkomst är rätt. Inkomstgränsen är ett stort hinder, eftersom hen inte kan hoppa in på extra arbetsturer de gånger när orken och hälsan så tillåter. Hen menar att arbetet gör att hen tar bättre hand om sig själv, att se till att ha orken att gå till arbetet är viktigt. Målet är att i framtiden arbeta mer och stödet från Pelaren är viktigt.

7.3.3. Ålands folkhögskola

Ålands folkhögskola (Folkis) är en läroinrättning som lyder under Ålands landskapsregering. Skolans uppgift är inte att sysselsätta, utan ska ge allmänbildande undervisning enligt principen om livslångt lärande (1 § landskapslag 1999:53 om Ålands folkhögskola). Samtidigt är Folkis många gånger ett alternativ för dem som efter grundskolan inte kommit in på andra önskade utbildningsalternativ. Skolan har 32 platser via betygsantagning och 8 individuella platser med någon typ av anpassning till den så kallade Nya linjen. Vid denna linje kan du höja dina betyg och förbereda dig för vidare studier. Rektorn och skolcoachen bedömer att det de senaste fem åren har skett en ökning av studeranden, där behov av stöd uppdragas efter att den studerande inlett sina studier. Det sker ingen överföring mellan de åländska grundskolorna och gymnasialstadiet, varför skolorna inte får förhandsuppgifter om till exempel en studerandes eventuella stödbehov. Folkis försöker så långt det är möjligt att ändå göra anpassning av studierna om behov finns. Även om en studerandes frånvaro är hög, ser Folkis att det deltagande som finns, till exempel i kreativa ämnen, är positivt för den studerande. Uppfattningen är också att den studerande själv vill vara just i skolan, och andra alternativ som verksamheten vid Ung resurs inte är ett alternativ trots att orken till heltidsstudier inte finns.

I det här sammanhanget kan nämnas att i riket förlängdes läroplikten år 2020 att gälla fram till den läropliktiga fyller 18 år eller tidigare om examen avlagts innan dess (läropliktslagen FFS 1214/2020). Vårdnadshavare har en skyldighet att tillse att läroplikten fullgörs, och anordnare av den grundläggande utbildningen (kommunen) ska handleda och övervaka att den läropliktiga söker en utbildning. Förlängd läroplikt har inte införts på Åland, och behovet av den överföring och uppföljning mellan stadierna som både Ung resurs och Folkis lyfter behöver i avsaknad av lagstöd organiseras på ett annat sätt. Samtidigt är det en utmaning att arbeta på ett strukturerat och målinriktat sätt när stöd i lagstiftningen inte finns. Projektet *Gymnasieutbildning för alla* lyfter i sin projektplan upp denna omständighet och behovet av att skapa ett register för att underlätta stöttandet av ungdomar som lämnat grundskolan.

För vuxenstuderande ordnas eftergymnasial utbildning och Grundvux för personer över 18 år som saknar avgångsbetyg från grundskolan, insatser som också kan kopplas till sysselsättningsfrämjande åtgärder.

7.3.4. Ålands förläggning

Ålands förläggning inledde sin verksamhet den 6 juni 2022. Förläggningen är en filial till förläggningen i Åbo som drivs av Finlands Röda Kors. Behovet av en förläggning på Åland uppstod i samband med det stora antalet flyktingar från Ukraina efter att den ryska invasionen inletts. Idag omfattar verksamheten cirka 295 flyktingar och asylsökande samt 14 personal. 30 procent av klienterna är under 18 år. Enligt lagen (FFS 746/2011) om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel definieras förläggning som inkvartering och plats för mottagningstjänster. Den åländska förläggningen har ingen inkvartering utan lägenheter har hyrts upp och inretts för uppdraget. Mottagningstjänsterna inkluderar bland annat primär hälso- och sjukvård, krisstöd, ekonomisk försörjning och socialvård. Dessa tjänster är samlade i förläggningens lokaler i Statens ämbetshus. Även möjligheter till arbete och studier ska ordnas för att främja självständigt

handlande hos klienterna. Med stöd av 30 § nämnda lag har personer som är registrerade vid förläggning rätt att delta i SFI och även anmäla sig vid AMS.

EU:s direktiv om tillfälligt skydd möjliggör en enklare process för flyktingar från Ukraina än en vedertagen asylprocess. Om du som ukrainare får tillfälligt skydd och har vistats ett år i Finland har du möjlighet att från och med mars 2023 ansöka om hemkommun hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Detta förfarande är just nu aktuellt för en stor del av de ukrainska flyktingarna. Efter att du har fått en hemkommun omfattas du inte längre av mottagningstjänsterna utan blir kommuninvånare och tar del din hemkommuns och eventuella kommunalförbunds tjänster.

Vid förläggningen görs en klientplan upp, men ingen integrationsplan. Med stöd av 13 § landskapslag (ÅFS 2012:74) om främjande av integration ska för invandrare⁹² en integrationsplan göras upp av AMS och kommunen. I en integrationsplan i vars uppgörande AMS deltar ska också sysselsättningsplan enligt 30a § landskapslag (ÅFS 2006:8) om arbetsmarknadspolitisk verksamhet ingå. Genomförandet av integrationsplanen ska vid behov ske genom sektorsövergripande samarbete.

7.3.5. Brottspåföljmyndigheten RISE

Brottspåföljmyndigheten (RISE) arbetar inom fängelserna med flera olika typer av rehabiliterande verksamhet bland annat missbrukarvård, programarbeten och social rehabilitering. Myndigheten har ett verksamhetsställe på Åland som är en del av *Samhällspåföljdsbyrån i Sydvästra Finland*. Inom RISE görs en noggrann utvärdering av individen vad gäller styrkor och risker, och utvärderingen fungerar som stöd i utformandet av insatserna under strafftiden. Metoderna för utvärdering har utvecklats internt inom myndigheten, och utgår från ett helhetsperspektiv. I planeringen ingår även eventuella studier. Brottspåföljdstjänstemannen på Åland konstaterar att det pågår ett arbete med att förbättra tillgången till utbildning på svenska.

Inför en fånges frigivning kontaktar fängelserna de sociala myndigheterna, KST på Åland, och den frigivnas behov av stöd planeras i samarbete mellan myndigheterna. För Ålands del är det en klientgrupp som årligen utgörs av 5-10 personer. Allt som oftast är det de grundläggande behoven som är viktigast: boende och försörjning. Frågan om sysselsättning kommer i andra hand, och kräver att individen är motiverad. I fängelset har individen haft en strukturerad vardag med sysselsättning och fysisk träning, och de frigivna är oftast i gott skick. Att upprätthålla rutiner är utmaningen efter frigivningen, och om bostad och ekonomi inte är ordnad, är det ännu svårare att fortsätta goda vanor med matlagning, motion, passa tider och hygien. Brottspåföljdstjänstemannen betonar vikten av att skapa en känsla av sammanhang. Det behöver finnas både yttre stöd och ställas individuella krav som gör att individen känner att hen lyckas när kraven uppnås.

---

⁹² I enlighet med 3 § 1 mom. 3 p. landskapslag (ÅFS 2012:74) om främjande av integration definieras en person som invandrade som flyttat till Åland och som vistas i landet med ett tillstånd som beviljats för annat än turism eller därmed jämförbar kortvarig vistelse eller vars uppehållsrätt har registrerats eller som har beviljats uppehållskort.

Emmaus planerar för närvarande ett projekt för daglig verksamhet med arbetsträning och extern praktik för deltagare med kriminellt förflutet. Projektet syftar till att bygga en nätverksmodell för samverkan och långsiktiga insatser.

7.3.5.1. Att tillgodose grundläggande behov – boende

I de diskussioner som förts inom ramen för projektet med fokus på sysselsättning, har vikten av att i första hand prioritera individers grundläggande behov lyfts. Först när till exempel boende och någon form av försörjning är tillgodosedd och individen har en tillräckligt stabil vardag är det möjligt att motivera till någon form av sysselsättning. Behoven hos gruppen frigivna är inget undantag, och situationen för denna grupp avslöjar också med önskvärd tydlighet de svagheter som finns i det åländska sociala skyddsnätet.

Med stöd av 19 § 4 mom. Finlands grundlag ska det allmänna främja vars och ens rätt till bostad. Med stöd av kommunallagen (ÅFS 1997:73) ska kommunerna i all sin verksamhet sträva efter att främja kommuninvånarnas välfärd. I samband med beviljande av bostadsstöd med stöd av landskapslag (ÅFS 1999:40) om bostadsproduktion ska bland annat sociala aspekter beaktas liksom vissa grupper speciella behov av resurser. Trots lagstiftningen finns det inom socialvården inte några reella möjligheter att erbjuda boende i klienternas hemkommuner, till exempel i samband med en persons frigivning. Bostadsproduktionen har fokuserat på bostäder på den privata marknaden och kommunerna uppfattar det inte som sin uppgift att inom ramen för sina kommuninvånarnas välfärd tillhandahålla bostäder till mer missgynnade grupper. Liksom vad gäller integrationen (se avsnitt 7.3.4. Ålands förläggning) tolkas individens behov av bostad vara en fråga för socialvården och KST förväntas lösa den problematik som finns för vissa grupper att erhålla boende. KST har dock inget uppdrag inom bostadsproduktion, utan är beroende av att andra samhällsaktörer. Ett samhälles välfärd kan inte enbart hänföras till socialvård, utan de grundlagsenliga rättigheterna behöver understöd och främjas genom att det i alla typer av offentlig verksamhet finns ett perspektiv som beaktar socialt ansvar.

Återigen kan en jämförelse göras med motsvarande lagstiftning i Finland. Genom lag (FFS 1985/919) om utvecklande av bostadsförhållandena ges kommunerna en tydlig uppgift inom bostadsproduktionen. Kommunen ska utveckla bostadsförhållande för att särskilt förbättra bostadslösa och bristfälligt boende personers bostadsförhållanden. Kommunen ska utveckla bostadsförhållandena inom sitt område så att medlemmar av kommunerna som blivit utan bostad och inte utan oskäligen svårigheter på egen hand kan skaffa sig bostad kan beredas skäliga bostadsförhållanden.

I Finland har också ett långsiktigt arbete mot bostadslöshets drivits genom Bostad först-modellen. Här är utgångspunkten att ett eget boende bidrar till att även andra sociala och hälsorelaterade problem löses. Modellen har också införts i andra nordiska länder⁹³. Ansvaret för bostadsproduktionen i Finland ligger hos Miljöministeriet.

---

⁹³ [Nordens välfärdscarters webbplats](#), hämtad 3.4.2023

7.4 Uppskattning av resurser

Nedan en uppskattning av årskostnad, antal platser och antal personal. Målsättningen är att ge en bild av antalet platser som på något sätt tillgodoser någon form av sysselsättning, var sig det är utbildning eller genom ett anställningsförhållande.

Uppskattning	Kostnader	Antal personal	Antal platser
Inklusive SFI	5 400 000 €	67	432
Exklusive SFI	4 700 000 €	62	332
Exklusive SFI och dagverksamhet	3 000 000 €	21	214
Arbetspraktik eller sysselsättningsstöd hos externa arbetsgivare			108

Tabell 18 Uppskattade kostnader, antal personal och antal platser inom sysselsättning

Uppgifterna omfattar KSTs dagverksamhet, Fixtjänst, Pelaren, AMS sysselsättningsåtgärder, SFI som bekostas av Ålands landskapsregering och ordnas av Medis. SFI-kostnaden samt deltagare och personal utgör ett årligt medeltal. Antalet kurser avgör antalet lärare, en kurs kan ha 12-20 deltagare. PAF-medel för Fixtjänst, Pelaren och Ung resurs ingår. I kostnaderna ingår även den studie- och karriärvägledning som köps in av AMS. Kostnaderna omfattar inte personalkostnader för förmedlare vid AMS, dock för vägledare och arbetspsykolog och personalkostnader för dagverksamheten och sysselsättningskoordinatörerna.

Medan *Diagram 4 Utanför arbetsmarknaden, exklusive arbetslösa, Åland* ovan visar att det finns cirka 1 300 personer som på ett eller annat sätt står utanför arbetsmarknaden är antalet tillgängliga platser cirka en tredjedel av detta antal. I bedömningen bör dock beaktas att en stor grupp utgör invalidpensionstagare, för vilka behovet av daglig sysselsättning kan variera. Däremot kan vi konstatera att om målet om sysselsättning för alla ska uppnås måste antalet platser ses över. Som den fingervisning som tabell 18 kan fungera som, kostar en plats cirka 12 500 euro att producera per år. Antalet platser på externa arbetsplatser är lågt, då ingår de 91 platser som år 2021 bekostades med stöd av sysselsättningsstöd.

Av de 1 300 personer som ingår i diagram 4 diagram är det cirka 500 som är invalidpensionstagare. Denna grupp och deras möjlighet och vilja att höra till arbetskraften vet vi egentligen inte mycket om. Om den totala gruppen minskas med invalidpensionstagare återstår cirka 800 individer. Av dessa är cirka 200 individer så kallade NEETs, arbetslösa och invalidpensioner ej medräknade. Inte heller denna grupps behov vet vi desto mer om, en del handhar kanske omvårdnadsuppgifter och en del är kanske frivilligt utanför studier och arbete för att till exempel resa. Ytterligare 150 individer är sjukskrivna och därför inte aktuella för någon form av insats. Cirka 450 individer som befinner sig utanför arbetskraften har någon form av insats inom sysselsättning.

Om vi jämför typen av insats, tillfällig eller tillsvidare kan vi konstatera att det finns totalt 118 platser inom dagverksamheten (varierar, uppgiften är antal deltagare under år 2021) och 16 platser för deltagare i arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning som kan anses vara tillsvidare och cirka 300 platser för tillfälliga insatser. Och bortser vi från

specialomsorgens dagverksamhet finns det 16 tillsvidare platser för individer med nedsatt arbetsförmåga och 300 tillfälliga platser för en tidsbestämd insats.

En jämförelse kan även göras mellan Åland och Raseborg vad gäller sysselsättningstjänster på den kommunala nivån. Raseborg har en befolkning på cirka 28 000 invånare och Åland cirka 30 000. Den enda gemensamma nämnaren mellan Raseborg och Åland i detta sammanhang är dock befolkningens storlek, i och med att organisationen av sysselsättningstjänster i Finland under en längre tid varit föremål för utvecklingsinsatser. Raseborg ingår i det kommunförsök som sedan år 2021 pågått i Finland om samordning av kommunala sysselsättningstjänster och Arbets- och näringsbyråernas tjänster. I samband med skapandet av de finländska välfärdsområdena har också förändringar skett som påverkat placeringen av personal. Idag är sysselsättningstjänsterna i Raseborg organiserade under sektorn för koncerntjänster. Sysselsättningstjänsterna omfattar tjänster för långtidsarbetslösa, tjänster för ungdomar och invandrartjänster där bland annat rehabiliterande arbetsverksamhet, arbetsträning, arbete med stöd, uppsökande ungdomsverksamhet och även arbetsträning för personer inom mentalvården ingår. Sysselsättningstjänsterna utformas och verkställs med stöd av ovannämnda lag om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte (FFS 189/2001) och lag om sektorsövergripande samservice som främjar sysselsättningen (FFS 1369/2014). Personer i behov av sysselsättning erhåller alltså inte sina tjänster via socialvården, utan via sysselsättningstjänster som är nära kopplade till arbets- och näringslivsbyråernas uppdrag. Tidigare var socialarbetare, hälsovårdare, sjukskötare och psykolog kopplade till sysselsättningstjänsterna, men dessa har kvarstått inom social- och hälsovården även efter överföringen. Individernas behov av hälso- och sjukvårdstjänster samordnas dock mellan de kommunala verksamheterna och välfärdsområdet. Raseborg samarbetar med Hangö både vad gäller kommunförsöket och invandrartjänsterna, och har ett sammanlagt befolkningsunderlag på 36 000 personer. Från och med år 2024 kommer också arbetssökande att höra till stadens ansvar.

Lag om rehabiliterande arbetsverksamhet eller lag om sektorsövergripande samservice har ingen motsvarighet i landskapet och tjänsterna som Raseborg erbjuder verkställs av flera olika enheter på Åland. För en någorlunda relevant jämförelse med Raseborg behöver därför KSTs resurser kombineras med AMS resurser för kvalificerade stödsatser samt Fixtjänsts och Ung resurs verksamhet. Utifrån jämförelsen nedan kan konstateras att Raseborg (inklusive Hangö) har fler personal i relation till befolkningsantalet, och att det i Raseborg finns en större variation vad gäller olika typer av tjänster. Tjänsterna socialarbetare, hälsovårdare, sjukskötare och psykolog kvarstår inom social- och hälsovården efter att sysselsättningstjänsterna flyttats till koncerntjänster men finns med i jämförelsen då det fortsättningsvis finns ett uttalat uppdrag inom social- och hälsovården vad gäller sysselsättningstjänsterna.

Personalresurser inom sysselsättning	Åland	Raseborg
Chef för sysselsättningstjänster (AMS)	1	1
Vägledare (AMS)	7	
Chef för verkstadsverksamhet (Fixtjänst)	1	1
Arbetsledare (Fixtjänst)	3	4
Jobbcoach (Fixtjänst)	1	
Sysselsättningskoordinatorer (KST)	1	4
Egen coach		4
Arbetstränare		1
Kundserviceansvarig		1
Projektkoordinator		1
Arbetsplanerare		2
Socialarbetare (Välfärdsområdet)		1
Hälsovårdare (Välfärdsområdet)		1
Sjukskötare (Välfärdsområdet)		1
Psykolog (AMS resp. Välfärdsområdet)	1	1
Uppsökande ungdomsledare (Ung resurs)	3	2
Ungdomsledare (Ung resurs)	3	
Verksamhetsledare (Ung resurs)	1	
Invandrarhandledare		4
TOTALT	22	29

Tabell 19 Personalresurser inom sysselsättning, jämförelse mellan Åland och Raseborg

I jämförelsen ingår inte dagverksamhet inom specialomsorgen. Uppgifterna för Raseborg är hämtade från www.raseborg.fi. Chef för verkstadsverksamhet avser för Ålands del verksamhetsledaren för Fixtjänst och Chef för sysselsättningstjänster avser för Ålands del AMS myndighetschef. Observera att dagverksamheten inom specialomsorgen inte ingår i denna enhet i Raseborg, medan den är en del av sysselsättningskoordinatorns uppdrag inom KST (med 118 klienter och 40 personal). Observera även att Ung resurs hela personalstyrka ingår, och utför uppdrag för AMS i formen av köptjänst och också ger service utöver detta med stöd av PAF-medel. Eventuell ungdomsverksamhet som utförs av tredje sektorn i Raseborg (Hangö) saknas i jämförelsen.

Medan två enheter på den kommunala nivån (kommunen och välfärdsområdet) samverkar i Raseborg, utförs samma uppdrag på Åland av en kommunal myndighet, en landskapsmyndighet samt av tredje sektorn. Det faktum att sysselsättningstjänsterna i Raseborg kopplats till koncerntjänsterna ger en tydlig signal om att sysselsättningsfrågorna inte kan hänföras till enbart socialvård utan har en vidare effekt på den kommunala ekonomin. Moroten för kommunerna att få till stånd effektiva sysselsättningsfrämjande åtgärder är för att det stävjar kommunens andel av arbetsmarknadsstödet.

7.4.1 Sammanfattning av sysselsättningsmöjligheter enligt gällande lagstiftning

Nedan en sammanfattning av vilka sysselsättningsmöjligheter lagstiftningen möjliggör idag, som inte är att betrakta som kursverksamhet, utbildning eller praktik.

AMS Anställning med sysselsättningsstöd

<i>För vem</i>	Personer under 25 eller över 50 år som inte varit tillsvidare anställda de senaste 6 månaderna med stöd av kommissionens förordning (EU) nr 651/2014 och andra än nämnda arbetslösa arbetssökande med stöd av kommissionens förordning (EU) nr 1407/2013.
<i>Tidsgränser</i>	6 månader i sänder 1 år för personer över 55 år eller med bristande kunskaper i svenska 2 år för personer med nedsatt arbetsförmåga
<i>Ersättning</i>	Lön

AMS Sysselsättningsstöd för deltidsarbete

<i>För vem</i>	Betalas ut till arbetstagare eller tjänsteman som går ner i arbetstid (40-60 procent) om arbetsgivaren anställer en arbetslös arbetssökande som anvisats av AMS.
<i>Tidsgränser</i>	1 år
<i>Ersättning</i>	Lön

KST Verksamhet i sysselsättningsyfte

<i>För vem</i>	Individer med funktionsnedsättning, sjukdom eller någon annan motsvarande orsak.
<i>Tidsgräns</i>	Ingen tidsgräns formulerad i lag, men meningen är att individen rehabiliteras ut till den öppna arbetsmarknaden.
<i>Ersättning</i>	Lön

KST Arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning

<i>För vem</i>	Individer med funktionsnedsättning.
<i>Tidsgräns</i>	Ingen tidsgräns
<i>Ersättning</i>	Arbetsersättning, så kallad flitpeng.

7.5 Ålands hälso- och sjukvård

Med stöd av landskapslag (2011:114) har Ålands hälso- och sjukvård i uppdrag att bland annat upprätthålla arbets- och funktionsförmåga för befolkningen i landskapet. ÅHS har därmed ett generellt uppdrag inom sysselsättningsområdet. Detta kommer till mer konkret uttryck i till

exempel de bedömningar av arbetsförmåga som genomförs vid primärvården. Ett annat område är den medicinska rehabiliteringen.

7.5.1 Medicinsk rehabilitering

Vad som avses med medicinsk rehabilitering fastställs i 42 § hälso- och sjukvårdslagen. Den medicinska rehabiliteringen omfattar bland annat utredning av patientens funktions- och arbetsförmåga och rehabiliteringsmöjligheter. Terapier som förbättrar och upprätthåller funktionsförmågan, hjälpmedelstjänster och anpassningsträning ingår också i den medicinska rehabiliteringen. Den paramedicinska mottagningen lyder under ÅHS medicinska avdelning och här bedrivs ergoterapi, fysioterapi, talterapi, neuropsykologiutredningar och näringsterapi. Hit hör även socialkuratorjtjänsterna och hjälpmedelscentralen. I ÅHS verksamhetsberättelse för år 2021 konstateras att "[v]erksamheten riktar sig till alla åldersgrupper och omspannar de flesta funktionsnedsättningar, från lindriga till grava besvär. Arbetet sker inom både somatisk som psykiatrisk vård på såväl primärvårds- som specialistsjukvårdsnivå. Verksamheten handlar om allt från förebyggande arbete till rehabilitering av svåra sjukdomstillstånd."⁹⁴ Till paramedicinska mottagningen krävs remiss. Beslut om medicinsk rehabilitering är ett vårdbeslut som i enlighet med högsta förvaltningsdomstolens vedertagna beslutspraxis inte är ett förvaltningsbeslut som överklagas, till skillnad från beslut om socialservice som är möjligt att besvara sig över. För patienten tas en individuell rehabiliteringsplan fram i vilken bland annat framgår funktionshinder och huvudmål och en tidsplan för utvärdering av åtgärder och delmål. I planeringen används inte någon specifik metod (som till exempel *International Classification of Functioning*), men samtidigt tillämpas samma principer, det vill säga styrkor, hinder och målsättningar ringas in.

Under år 2020 och 2021 har ett smärtteam startats upp för patienter med kronisk smärta. I samband med detta har personal även utbildats i *Active Commitment Therapy* (ACT, en form av kognitiv beteendeterapi). Inom ÅHS pågår projektet *Från snårskog till en promenad i parken – utveckling av processerna kring rehabilitering inom öppenvården*. Syftet med projektet är att "samla den interna kunskapen om rehabilitering inom öppenvården för att kartlägga, tydliggöra och vid behov utveckla våra interna processer. Projektet ska bidra till att öka delaktigheten för patienter och närstående, och göra det lättare för läkare att leda arbetet med rehabilitering"⁹⁵. Dock ingår inte arbetet med att utreda funktions- och arbetsförmåga och processen kring anpassningsträning i projektet. Projektet har förlängts ett halvår och kommer att avslutas under år 2023.

I diskussioner med avdelningschefen för paramedicinska mottagningen och neurolog betonas att inom ÅHS är det medicinska tillståndet i fokus när det kommer till rehabilitering. Ibland finns det inte heller behov av en mer omfattande prövning av funktionsförmåga, utan den medicinska bedömningen kan också räcka för planeringen av patientens rehabilitering. En uppskattning är att 90 procent av patienterna inom rehabiliteringen har varit ute i arbetslivet

⁹⁴ ÅHS verksamhetsberättelse 2021, s. 36

⁹⁵ Projektplan ÅHS *Från snårskog till en promenad i parken – utveckling av processerna kring rehabilitering inom öppenvården*, s. 4

och frågor om pension, omskolning och anpassade arbetsuppgifter kan vara aktuella att utreda. I rehabiliteringen är det dock viktigt att hitta motivationen för patienten, och konstateras kan att alla inte har sysselsättning som det huvudsakliga målet.

Behovet av sysselsättning som en viktig del av tillfrisknandet har däremot lyfts av psykiatriska avdelningen. Inom ramen för ÅHS verksamhet finns det inte möjlighet att arbeta med att skapa sysselsättning, utan här är det sist och slutligen KST som äger frågan. För patienterna är oftast inte vägen via AMS ett alternativ, eftersom de inte uppfyller kraven på att kunna arbeta heltid. Den grupp som särskilt lyfts av klinikchefen för psykiatriska kliniken är de med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar varav många har autismspektrumstörningar. Här är upplevelsen att just sysselsättning är en utmaning. Klinikchefen menar att det borde finnas möjlighet att få komma till en ”vanlig arbetsplats” men att kraven inledningsvis borde kunna sänkas. Det som klinikchefen menar är oroande för Ålands del är det ökande antalet sjukskrivningar för ohälsa. Till denna del kan konstateras att den utmaningen delvis faller utanför projektets omfattning, då de sjukskrivna fortsättningsvis kan ha ett anställningsförhållande (de som är sjukskrivna utan anställningsförhållande och inskrivna vid AMS redogörs för i Diagram 1, 3 och 4). Dock kan denna problematik knytas till diskussionen i avsnitt 6 och hur arbetsplatser både kan öka och minska välmående hos sina anställda.

Ett skilt styrdokument har antagits gällande terapier. ÅHS ledningsgrupp godkände 30.10.2018 (och uppdaterade 11.5.2023) *Rehabiliteringsplaner och medicinsk rehabilitering gällande terapier* som klargör hur processen för terapibaserad rehabilitering ser ut i praktiken. En individuell skriftlig rehabiliteringsplan görs upp för patienten. Planen görs upp för en period om 1-3 år, med huvudregeln maximalt 45 besök per år och terapisor⁹⁶. I styrdokumentet förordas kliniköverskridande samarbete vid upprättandet av rehabiliteringsplanen. Målsättningarna inom rehabiliteringen ska kunna mätas objektivt och den övergripande målsättningen att patienten ska klara av/vara delaktig i vardagen. Funktionsförmågan utreds med stöd av *International Classification of Functioning (ICF)*.

Utifrån den plan som ÅHS tar fram, kan krävande medicinsk rehabilitering bli aktuell via FPA. I enlighet med 42 § 4 mom. är Ålands hälso- och sjukvård inte skyldig att ordna rehabilitering om ordnandet av den hör till Folkpensionsanstaltens uppgifter (se nedan för en beskrivning av FPAs rehabilitering). Om den beslutade rehabiliteringen inte ersätts av FPA är ÅHS ändå bunden att verkställa planen inom ramen för den egna verksamheten.

Lydelsen i 42 § 3 mom. hälso- och sjukvårdslagen ger uppfattningen att rehabilitering är en avgränsad insats inom hälso- och sjukvården: ”Ålands hälso- och sjukvård ansvarar för planeringen så att rehabiliteringen bildar en funktionell helhet tillsammans med den vård som

---

⁹⁶ Ifall det till exempel finns behov av fler än 45 besök per år, eller om besöken ska vara mer än 60 minuter, ska det beslutet godkännas av ett så kallat multidisciplinärt rehabiliteringsteam. Ett multidisciplinärt team bildas genom att ÅHS ledningsgrupp utser medlemmar för två år i taget. Teamet utgörs av läkare, fysioterapeut, ergoterapeut och socialkurator. Vid behov kan andra sakkunniga kallas till mötet. Endast ordinarie anställda kan bli aktuella för medlemskap i teamet. Teamet träffar inte patienten utan baserar sina beslut på inkomna handlingar.

behövs. Behovet av medicinsk rehabilitering samt rehabiliteringens mål och innehåll ska fastställas i en individuell, skriftlig rehabiliteringsplan”. I detaljmotiveringen till paragrafen framgår dock att ”[r]ehabilitering är en process som syftar till att människor med funktionsnedsättning ska uppnå eller behålla bästa möjliga fysiska, psykiska eller sociala funktionsförmåga och genom detta ska förutsättningar för största möjliga självständighet och delaktighet i samhället [...] Utöver hälso- och sjukvård ska rehabiliteringen omfatta ett omfattande multisektoriellt samarbete, i synnerhet när det gäller rehabilitering av missbrukare, patienter som lider av psykisk ohälsa, barn, äldre och personer med funktionsnedsättning”⁹⁷.

Verksamhetsstrategen lyfter samverkansavtalen som ska ingås med bland annat KST som ett sätt att främja samarbetet mellan de olika myndigheterna.

Individuell upplevelse

Hen är 49 år och drabbades i början av hösten av en akut hjärnblödning. Hen flögs med helikopter till Åbo för vård, och var inskriven vid ÅUCS under tre veckor. Efter ÅUCS vårdades hen ännu en vecka vid ÅHS, medicinska avdelningen. Under vårdtiden vid ÅHS och i senare kontakter med ÅHS har frågan om medicinsk rehabilitering aldrig lyfts. Enligt den information som hen och anhöriga gavs vid utskrivningen från ÅUCS skulle en neurokirurg göra en undersökning innan sjukskrivningen löpte ut. Besöket av neurokirurgen ställdes in, och trots kontakter med medicinska avdelningen, kirurgiska avdelningen, hud- och neuromottagningen och rehab, fick hen inte tag på någon som kunde göra en bedömning av hälsotillståndet och antingen friskförklara eller förlänga sjukskrivningen. Hens arbetsplats är vid ett företag utanför Åland som innebär pendling men också distansarbete. På grund av avsaknad av sjukskrivning återvände hen till arbetet och utför det på distans. Hens fysiska funktioner är återställda, men det finns tecken på sämre korttidsminne, hjärntrötthet, ljudkänslighet och begränsad psykisk och fysisk energi. Hen försöker själv att hitta sätt att hantera vardagen med små barn och det kommande arbetslivet.

Ålands landskapsregering utsåg 31.5.2022 en arbetsgrupp för utredande och tydliggörande av ansvarsfördelningen och gränsdragningsfrågor gällande medicinsk rehabilitering. Arbetsgruppen ska komma med förslag på åtgärder och även förtydliga begreppet medicinsk rehabilitering och hur detta kan avgränsas till annan rehabilitering.⁹⁸ Arbetet kommer att slutföras under år 2023.

⁹⁷ [Framställning nr 28/2010-2011 Ny landskapslag om hälso- och sjukvård](#) s. 21

⁹⁸ [Hälso- och sjukvårdsbyråns protokoll 8/31.5.2022, enskild föredragning \(ÅLR2022/4362\)](#)

7.6 Folkpensionsanstalten

7.6.1 Yrkesinriktad rehabilitering

Rehabilitering erbjuds också via Folkpensionsanstalten som ordnar och ersätter bland annat yrkesinriktad rehabilitering och krävande medicinsk rehabilitering med stöd av lagen (FFS 566/2005) om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner. Enligt den snabbguide till rehabilitering som finns publicerad på FPAs webbplats ska du inleda din väg till rehabilitering genom att besöka en läkare. Om läkaren anser att du kan ha nytta av rehabilitering får du ett läkarutlåtande som rekommenderar rehabilitering. Den rekommenderade rehabiliteringen behöver inte vara FPA-rehabilitering. Individen har efter ett positivt utlåtande om rehabilitering möjlighet att bekanta sig med de alternativ som finns, och därefter ansöka om rehabilitering hos FPA.⁹⁹

Inom ramen för FPAs rehabilitering erbjuds

- rehabiliteringskurser
- multiprofessionell rehabilitering
- rehabilitering som stöder studier och arbete
- anpassningsträning och
- terapi.

För varje typ av rehabilitering finns en servicebeskrivning. På FPAs webbplats finns totalt 121 servicebeskrivningar publicerade. Genom servicebeskrivningarna fastställs kraven på den utförda rehabiliteringen, och utgör även det regelverk som leverantörerna av de upphandlade tjänsterna ska följa.

Den rehabilitering som är intressant från sysselsättnings syfte är givetvis de tjänster som erbjuds inom ramen för rehabilitering som stöder studier och arbete. Nedan beskrivs de typer av rehabilitering som erbjuds.

Yrkesinriktade rehabiliteringsutredningar

Riktat sig till personer i arbetsför ålder. Under rehabiliteringen identifieras och bedöms faktorer som påverkar arbets- och studieförmågan. Genom servicebeskrivningen fastställs krav på multiprofessionellt team bestående av läkare, psykolog, socialarbetare eller socionom YH och arbetslivskonsulent. Rehabiliteringen är högst 12 dagar och 1-3 uppföljningsdagar.

TAITO-rehabilitering

För personer som inte är i arbete. Krav på multiprofessionellt team med läkare, psykolog, socialarbetare (eller socionom YH), arbetslivskonsulent.

KIILA-rehabilitering

Rehabiliteringen genomförs i samarbete med företagshälsovården, men även personer som inte omfattas av företagshälsovård kan söka om rehabiliteringsformen. Utöver individuell

---

⁹⁹ <https://www.kela.fi/web/sv/rehabilitering-snabbguide> (hämtad 28.9.2022)

rehabilitering ordnas kurser. Kurserna ordnas utifrån ansökningar från arbetsgivare, producenter av företagshälsovård, och fackföreningar och fackförbund. Krav på multiprofessionella team: arbetslivskonsulent, fysioterapeut, specialistläkare, psykolog.

Rehabiliterande psykoterapi

Terapin kan ansökas av personer i åldersgruppen 16-67 år. Psykoterapin ska utföras av en psykoterapeut som är registrerad vid Valvira. Målet är att stödja och förbättra klientens arbets- eller studieförmåga antingen för att stanna kvar, placera sig eller återgå till arbete och studier.

Min egen väg rehabilitering

För personer 16-19 år med neuropsykiatrisk diagnos, vilket mer specifikt avser personer med autismspektrumstörning utan kognitiv utvecklingsstörning (Aspebergs syndrom) och för personer med aktivitets- och uppmärksamhetsstörning. Krav på arbetspar som utgörs av psykolog och ergoterapeut; sjuksköterska, socialarbetare eller socionom YH; rehabiliteringsterapeut. Rehabiliteringen pågår högst 1 år.

Neuropsykologisk rehabilitering

För personer i åldersgruppen 16-67 år med utvecklingsrelaterade störningar eller inlärningssvårigheter eller med hjärnskada. Rehabiliteringen ersätts endast till ett maximibelopp, och ersättningen är oftast lägre än det arvode som tas ut av terapeuten.

NUOTTI-coachning

Coachning för personer 16-29 år. En coach ska vara psykolog, ergoterapeut, sjukskötare, hälsovårdare socialarbetare, socionom YH, rehabiliteringshandledare, magister i samhällsvetenskap, pedagogimagister (ej småbarnspedagogik) eller samhällspedagog. En coach ska ha minst 10 och högst 20 klienter åt gången.

Sysselsättningsfrämjande yrkesinriktad rehabilitering

Riktat sig till personer i arbetsför ålder. Detta är ett individuellt stöd av arbetstränare att välja arbetsuppgift, yrkesområde eller studieinriktning. Unga personer 16-29 behöver inte ha någon konstaterad sjukdom för att kunna ansöka om rehabiliteringsformen. Rehabiliteringen utgörs av 60 dagar arbetsprövning och 60 dagar arbetsträning.

Inom ramen för den yrkesinriktade rehabiliteringen är det även möjligt att erhålla följande stöd.

Utbildning

Personer med sjukdom eller funktionsnedsättning kan få ersättning för studiekostnader och kostnader mellan hem och studieort (ej dagliga skolresor). Utbildningsplatsen ska hittas av den sökande själv.

Utbildningsprövning

Personer med sjukdom eller funktionsnedsättning har möjlighet att under 10 dagar pröva en utbildning. Den sökande ska själv handha de praktiska arrangemangen.

Hjälpmedel

För att underlätta arbete eller studier kan den sökande via FPA få så kallade krävande hjälpmedel. De så kallade krävande hjälpmedlen är till exempel teknisk utrustning som punktskrifts- och storskärmar. Hjälpmedel beviljas från årskurs 7.

Näringsstöd

Beviljas för att stöda personer att med sjukdom eller funktionsnedsättning sysselsätta sig som företagare eller yrkesutövare. Stödet beviljas för till exempel renovering av lokaler, anskaffning av redskap och andra anskaffningar. Det maximala beloppet utgör högst 80 procent av kostnadskalkylen, dock högst 17 000 euro.

FPA har en söksida för sökning av serviceproducenter.¹⁰⁰ Medan utbudet förefaller vara brett vad gäller den av FPA erbjudna rehabiliteringen, är dock sökresultatet utifrån sökkriterierna: boendeort MARIEHAMN och språkkunskaper SVENSKA sämre. Nedan sökresultatet¹⁰¹:

Typ av rehabilitering	På Åland	På svenska i riket
Nuotti-träning	2	
Taito-rehabilitering		3
Yrkesinriktad rehabiliteringsutredning		2
Vuxnas psykoterapi	15	155
Bildkonstterapi		2
Ungdomars musikterapi		13
Multidisciplinär individuell rehabilitering		1
Neuropsykologisk rehabilitering		27
Min egen väg	1	

Tabell 20 Tillgängliga leverantörer på Åland och leverantörer av svenskspråkiga tjänster i riket gällande yrkesinriktad rehabilitering som erbjuds av FPA

Källa är [FPA](#). I sökverktyget benämns rehabiliteringsformen NUOTTI-träning, på andra ställen på webbplatsen - coaching.

Inom landskapet finns avtal med två företag som erbjuder *Nuotti-coaching*: Björkkö Ab och Signell Coaching. *Min egen väg* erbjuds av Björkkö Ab.

Kostnaden för rehabiliteringstjänster från FPA är betydligt lägre för Ålands del i jämförelse med kostnaden per invånare för hela landet. En trolig orsak är tillgängligheten av tjänster lokalt.

¹⁰⁰ <https://asiointi.kela.fi/palvelutuottajarekisteri/alku/haku.faces>

¹⁰¹ Noteras bör att sammanställningen krävde flera sökningar, och två olika webbplatser (sökmotorer). Indelningen av de olika rehabiliteringsformerna följer inte kategoriskt det upplägg som ges i presentationen av den yrkesinriktade rehabiliteringen.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Åland	28,20	28,80	23,70	23,60	19,90	25,40
Finland	64	61	63,50	67,60	66,90	80,70

Tabell 21 Kostnader för rehabiliteringstjänster från FPA, i euro per invånare

Källa är Sotkanet.fi.

8. Rehabilitering

Ovan beskrivs social rehabilitering, medicinsk rehabilitering och yrkesinriktad rehabilitering. I princip är den största delen av den service som beskrivs ovan rehabiliterande. Målet är många gånger att utveckla färdigheter, även om det bara handlar om att få till en rutin i vardagen när det kommer till sömn, mat och rörelse. Att rehabilitering är väsentligt belyses genom den utredning som genomfördes i riket av den så kallade rehabiliteringskommittén, som beskrivs nedan. Rehabiliteringskommitténs arbete är relevant även för åländska sammanhang i och med att det hör samman med sjukförsäkringssystemet och att lagtexten gällande rehabilitering i den åländska socialvårdslagen och landskapslagen om hälso- och sjukvård motsvarar bestämmelserna i riket. Rehabilitering är ett verksamhetsområde som också granskas i samband med reformen av den finländska social- och hälsovården, som en del i beredningen av avvecklingen av flerkanalfinansieringen¹⁰².

8.1 Rikets rehabiliteringskommitté

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte år 2016 en kommitté vars uppdrag var att förbereda en förnyelse av systemet för rehabilitering genom att bedöma behovet av resurser och lagändringar. Rehabiliteringskommittén överlämnade år 2017 sammanlagt 55 förslag på hur rehabiliteringen i Finland kan reformeras. De inlämnade förslagen lade stor tonvikt vid patient- och klientorientering och snabba effekter för arbets- och funktionsförmåga, samt stödande av den individuella funktionsförmågan samt genomförande av utvärderingar och styrning av multiprofessionella team¹⁰³.

För att konkretisera åtgärderna togs en handlingsplan fram för åren 2020-2022 i samarbete med intressegrupper och ministerierna. Handlingsprogrammet, som ingår i regeringsprogrammet för Marins regering, syftar till ett sömlöst vårdssystem och förbättrande och stödande av individens funktionsförmåga genom att bland annat:

- Utvidga och utöka rehabiliteringskompetens och identifieringen av rehabiliteringsbehovet hos partiellt arbetsföra av ett mångprofessionellt team.
- Utveckla familjecenternätverk för att stödja vardagen för familjer i behov av rehabilitering.
- Utveckla lågtröskeltjänster och rehabiliteringshandledning för unga.

¹⁰² [Tjänstemannautredning för beredning av en avveckling av flerkanalfinansiering, VN/22558/2020-STM-33](#)

¹⁰³ [Social- och hälsovårdsministeriets publikation 2020:39](#), s. 17

- Utarbeta riksomfattande grunder för hänvisning till rehabilitering när det kommer till medicinsk rehabilitering för en mer enhetlig praxis och tydligare ansvarsfördelning.
- Utveckla yrkesinriktad rehabilitering och bedömningar av servicebehovet för arbetslösa som stöd för sysselsättningen.
- Genom bättre hälsofrämjande ledarskap stöda bättre ork i arbetet.
- Utveckla kunskapsbasen för rehabilitering med gemensamma mätare och uppföljningssystem för arbets- och funktionsförmågan.¹⁰⁴

I anslutning till arbetet med att förnya rehabiliteringssystemet gjordes flera utredningar för att kartlägga nuläget. Handlingsplanen bygger på kartläggningarna men även på av social- och hälsovårdsministern anordnade rundabordsamtal om den medicinska rehabiliteringen, workshops gällande olika åldrars rehabilitering samt synpunkter inlämnade under remissrundan.

Som kan noteras av det ovan nämnda regeringsprogrammet är rehabilitering starkt kopplad till sysselsättning. Det grundläggande syftet är bättre ork och förmåga att arbeta.

8.2 Att hela en människa

Rehabiliteringskommittén definierar rehabilitering enligt följande: ”Rehabilitering är en planerad process som utgår från den rehabiliterades behov och mål, där den rehabiliterade, med stöd av professionella, upprätthåller och främjar sin förmåga att fungera och arbeta. Rehabilitering omfattar utveckling av den rehabiliterades livsmiljö. Rehabiliteringen stöder den rehabiliterades och hans närståendes resurser, hans förutsättningar till ett självständigt liv, anställningsbarhet och social delaktighet. Rehabilitering är en del av välfärdssystemet och kräver snabba och sömlösa tjänster och förmåner från flera aktörer.”¹⁰⁵

Begreppet rehabilitering brukar användas för att beskriva insatser för personer vars funktionsnedsättning uppkommit senare i livet, på grund av olycka eller sjukdom. Om prefixet lämnas bort kvarstår habilitering. Habilitering¹⁰⁶ används för att beskriva insatser som ges till individer med medfödd funktionsnedsättning eller insatser för personer som tidigt i livet fått en funktionnedsättning.

Synonymer för *att rehabilitera* är öva upp, träna upp, reaktivera, omskola, arbetsträna, återanpassa, återge arbetsförmågan. Prefixet re- betyder just åter, tillbaka. En individ som rehabiliteras förväntas få tillbaka något. Den funktionsförmåga som inte finns ska komma tillbaka genom rehabilitering. Detta kan beskrivas som ett så kallat ”fix-it”-perspektiv. Turnbull och Turnbull introducerade begreppet redan år 1985 för att beskriva mekaniskt eller teknologiskt stöd. Den här typen av stöd innebär att oavsett individens funktionsnedsättning,

---

¹⁰⁴ Ibid. s. 4

¹⁰⁵ [Social- och hälsovårdsministeriets publikation 2020:39](#), s. 22, översatt inom ramen för föreliggande slutrapport.

¹⁰⁶ Observera att begreppet *habilitering* används inom ÅHS för att referera till medicinsk rehabilitering för barn.

psykiskt eller fysiskt, är den professionella hjälparens målsättning att bota.¹⁰⁷ Användningen av de olika begreppen rehabilitering och habilitering bekräftar kanske denna syn: om din funktionsförmåga inte är medfödd utgår vi från att din funktionsförmåga kan återställas.

Habilitering kan också förstås som ett kontinuerligt stöd under en lång tid, oberoende av i vilket skede av livet som funktionsnedsättningen uppkommit. Det kan rentav vara fråga ett livslångt stöd. Sivert Antonsson och Rolf Stål beskriver utifrån sin forskning om *supported employment* att en av de avgörande faktorerna för framgång är *när* stödet upphör. Personer med någon form av funktionsnedsättning, som ”kämpar att leva ett liv”¹⁰⁸, behöver följsam och flexibel hjälp, i och med att villkoren för den egna funktionsförmågan kan ändras snabbt och på ett oregelbundet sätt. Funktionsnedsättningar ses dock ofta som statiska tillstånd. Antonsson och Stål betonar vikten av att ha ett mer långsiktigt perspektiv, vilket tydliggör de dynamiska och föränderliga aspekterna av funktionsnedsättningar.¹⁰⁹ Även Eva Jeppson Grassman har i sin forskning diskuterat det komplexa samspelet mellan kroppen, jaget och omgivningen, en relation som präglas av just osäkerheten kring *vilka* symptom som drabbar individen *när*.¹¹⁰

Tanken att rehabilitering är centralt i arbetet med att upprätthålla individers funktionsförmåga stöds av en studie om den globala rehabiliteringssituationen som genomfördes år 2019 av Alacros Cieza m.fl.¹¹¹. I stället för att bredda konceptet rehabilitering som till exempel rehabiliteringskommittén i riket eftersträvar genom sin definition, är den globala studien inne på linjen att begreppet behöver förenklas. Författarna kommer med uppmaningen: “rehabilitation stakeholders need to unite behind the common concept of functioning. Optimising functioning is the ultimate objective of rehabilitation, regardless of who the beneficiary is, who delivers it, or the context in which rehabilitation is delivered.”¹¹² Och mot bakgrund av att de 354 olika typer av sjukdomar och skador som studerades i relation till rehabilitering, innebar totalt 3 484 olika funktionsnedsättande konsekvenser att beakta¹¹³, är det förståeligt att en definition av vad rehabilitering är och bör vara är betydligt enklare än vi utgår från. Vilka verktyg, metoder, serviceprocesser och tidsperioder som en rehabilitering innefattar för en individ är beroende av hur hens funktionsförmåga bäst upprätthålls och/eller stärks. Det individuella angreppssättet vad gäller sysselsättning som lyfts bland annat av OECD och de ovan nämnda nordiska studierna blir också mer konkret mot denna bakgrund. Den typ av stöd som ges måste kunna justeras och anpassas på många olika sätt.

---

¹⁰⁷ Antonson, S och Stål, R (2003) *Supported employment i en orytmsk föränderlighet* i antologin *Att drabbas och att forma sitt liv*, s. 66-67

¹⁰⁸ Antonson, S och Stål, R (2003) *Supported employment i en orytmsk föränderlighet* i antologin *Att drabbas och att forma sitt liv*, s. 49, 75-76

¹⁰⁹ *Ibid.* s. 45-49

¹¹⁰ Jeppson Grassman, E (2003) *Undflyende och styrande. Om kropp och delaktighet hos människor som har multipel skleros* i antologin *Att drabbas och att forma sitt liv*, s. 45-49

¹¹¹ [Cieza, A m.fl. \(2019\) Global estimates of the need for rehabilitation based on the Global Burden of Disease study 2019: a systematic analysis for Global Burden of Disease Study 2019](#) (hämtad 13.9.2022)

¹¹² [Ciezan, A m.fl. \(2019\) s. 10](#)

¹¹³ *Ibid.* s. 4

I studien gällande det globala nuläget för rehabilitering, drar forskarna slutsatsen att många av de tillstånd som försämrar individers funktionsförmåga och som skulle kunna förbättras genom rehabiliteringsinsatser, kan hanteras inom primärvården. Detta i kontrast till den mer gängse uppfattningen att rehabilitering är en dyr, klinisk och specialiserad service som huvudsakligen ges på högre vårdnivåer.¹¹⁴ Allt som allt inkluderades 25 sjukdomar i analysen för vilka rehabilitering bedöms ha en god effekt. Värt att observera är vilka sjukdomar som exkluderades ur studien. Bland annat ingick inte beroendeproblematik och mentala störningar (förutom schizofreni, autismspektrumstörningar och kognitiva funktionsnedsättningar) i studien då den huvudsakliga vården enligt studien inte bedöms vara rehabilitering vid dessa sjukdomar.

Detta behöver kopplas till det faktum att just mentala störningar är det område som lyfts i diskussionen om arbetsoförmåga. 31 procent av dem som erhöll sjukpension år 2018 i Finland gjorde det på grund av mental ohälsa eller missbruk. Depression var den enskilt största orsaken till sjukpension, och på denna grund sjukpensionerades 3 500 personer.¹¹⁵ År 2021 erhöll 10 100 personer rehabiliteringsstöd. 46 procent av denna grupp erhöll stödet med anledning av mental ohälsa eller beroendeproblematik. 24 procent erhöll rehabiliteringsstödet på grund av muskuloskeletala sjukdomar. Av dem som år 2021 erhöll sjukpension (totalt 17 500 personer) fick 41 procent det på grund av muskuloskeletala sjukdomar och 16 procent på grund av mental ohälsa eller beroendeproblematik. Den tredje största orsaken till sjukpension var sjukdomar i nervsystemet (11 procent).¹¹⁶

Frågan om rehabilitering och habilitering kan också diskuteras utifrån tidpunkten för insatserna. På denna punkt kan konstateras att det åländska systemet med den arbetsträning som sker inom ramen för AMS verksamhet (Ung resurs, Emmaus och Björkkös tjänster) samt socialvårdens verksamhet i sysselsättnings syfte (Fixtjänst) innebär att individerna ska rehabiliteras och bli klara för den öppna arbetsmarknaden. Bara de via träningen lär sig rätt förmågor ska de vara redo för ett självständigt arbetsliv. Men arbetsplatser och arbetsuppgifter kräver olika saker av arbetstagarna. Som sysselsättningskoordinatör vid KST konstaterar är det svårt att göra en generell bedömning av arbetsförmåga, individens förmåga behöver prövas utifrån de arbetsuppgifter hen förväntas utföra. Denna metod tillämpas genom tillvägagångssättet *först arbete, sedan träning*. I denna ska arbetet komma först, på en arbetsplats på den öppna marknaden, och sedan påbörjas träningen för uppgiften. Metoden tillämpas framförallt i USA och Kanada, men även Norge.¹¹⁷ Som redan nämnts ovan visar den nordiska litteraturgenomgången av forskning om inkludering och sysselsättning av unga att arbetsträning och arbetspraktik till och med kan ha negativa effekter. Samtidigt bekräftar litteraturgenomgången att till exempel *Individual Placement Support* har positiv effekt, som just utgår från tanken att arbetet på den öppna arbetsmarknaden kommer först, sedan träningen i kombination med olika stödinsatser.

¹¹⁴ Ibid. s. 3, 9

¹¹⁵ Pensionsskyddscentralen <https://www.etk.fi/ajankohtaista/tyokyvyyttomyyselakkeelle-siirrytaan-yhaseammin-masennuksen-vuoksi/> (hämtad 14.9.2022)

¹¹⁶ Pensionsskyddscentralen <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tilastot/tyoelakkeensaajat/> (hämtad 14.9.2022)

¹¹⁷ Jeppson Grassman, Eva red. (2003) Att drabbas och att forma sitt liv, s. 50-51

9. Samverkan mellan myndigheter och aktörer

Som redogörelsen ovan antyder, sker det en hel del nätverkande, inte bara från myndigheternas sida utan även andra aktörer. Ett relevant stöd för individerna är att få hjälp med att orientera sig inom den välfärdsservice som finns, att hitta rätt och få stöd med att ta vissa kontakter när orken tryter.

KST och ÅHS är skyldiga att samarbeta och samarbetet ska regleras genom samverkansavtal. Kravet på samverkansavtal infördes i samband med den nya socialvårdslagen år 2021 som även föranledde ändringar i landskapslagen om hälso- och sjukvård. Genom samverkansavtalet ska parterna överenskomma om gemensamma mål, ansvarsfördelning och övergripande rutiner för samarbetet (69 § socialvårdslagen). De verksamhetsområden som ska regleras är hemvård, boendeservice, service på institution, alkohol- och drogarbete samt förbyggande av psykisk ohälsa. I avtalen konstateras den i lag fastställda ansvarsfördelningen mellan socialvård och hälso- och sjukvård. Utvecklingsområden, där det till exempel finns behov av att ta fram rutiner och riktlinjer, är noterade i avtalen och det framgår om det är KST eller ÅHS som ansvarar för utvecklingsarbetet. I avtalet gällande psykisk ohälsa ges kanske den mest konkreta beskrivningen av samverkan och denna gäller just rehabilitering. Under punkt 7 slås fast att ”KST och ÅHS ansvarar gemensamt för att personer som varit inskrivna på psykiatrisk avdelning får tillgång till tillräcklig medicinsk rehabilitering från ÅHS och social rehabilitering från KST vid utskrivning. Det samma gäller också för personer med en längre kontakt inom öppenvården som har behov av social rehabilitering från KST. Vid planering av medicinsk- och social rehabilitering ansvarar ÅHS för att kalla till möten.”¹¹⁸ Avtalen kommer att utvärderas i slutet av år 2022.

Stuprör är ett beskrivande ord som används för att ge en bild av hur arbetet inom och mellan organisationer många gånger är uppbyggt. Det innebär kortfattat att experter har brandväggar mellan sina kammare och upplever att de är sig själva nog. Detta sker inom organisationer både med stöd av formella system och informella rutiner, medan varje självständig myndighet inom det offentliga allt som oftast med stöd av lag bildar ett eget stuprör. Grunderna för den indelning i verksamhets- och ansvarsområden som vi ser idag kan troligtvis härledas till ställningstaganden från det förflutna och en nutida tro på specialiseringens goda effekter. Möjligtvis kan vi spekulera om även maktdelningsprincipen genomsyrar hur vi tänker oss att en stabil välfärd byggs upp. Ett oberoende mellan myndigheterna kan kanske i sig garantera en trygghet för individen genom att hen inte blir utlämnad till en enda organisation.

När det kommer till individens funktionsförmåga finns en ökad medvetenhet om att flera faktorer inverkar på välmående och förutsättningar. Den nya socialvårdslagen som trädde i kraft år 2021, syftar till att sätta klienten i centrum och enligt lagförslaget ordnas en klientorienterad socialservice ”så att den fungerar så bra som möjligt med tanke på klientens behov, och utgår inte från organisationernas struktur och möjlighet att ordna service”¹¹⁹.

¹¹⁸ *Samverkansavtal för förebyggande av psykisk ohälsa och arbete för psykisk ohälsa* s. 3

¹¹⁹ [Lagförslag nr 21/2018-2019](#) *Ny landskapslagstiftning om socialvård*, s. 23

Som nämns ovan är en åtgärd inom ramen för klientorienteringen att formellt reglera relationerna mellan de enskilda verksamhetsområdena genom avtal. I lagförslaget till socialvårdslag framgår i detaljmotiveringen till 69 § *Samverkansavtal med Ålands hälso- och sjukvård* att ”[a]vsikten med samverkansavtalet är att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan kommunerna och ÅHS för att undvika att vissa grupper av personer faller mellan och inte i rätt tid erbjuds koordinerade socialvårds- eller hälso- och sjukvårdstjänster. Avsikten är att överenskommelsen ska innehålla bestämmelser om gemensamma mål för hur behoven av samordnade tjänster ska mötas, ansvarsfördelning och övergripande rutiner för samarbete. Förhoppningen är att samverkansavtalet ska ligga till grund för skapandet av långsiktiga strukturer för samverkan och ansvarsfördelning.”¹²⁰

I detaljmotiveringen till 41 § *Sektors och myndighetsövergripande samarbete* samma lag, konstateras att ”[s]yftet är att detta sektorsövergripande samarbete som arbetssätt ska utvecklas och att ansvarsfördelningen ska förtydligas så att en så väl fungerande helhet av olika tjänster och andra åtgärder som möjligt kan ordnas för klienten.”¹²¹

Den arbetsgrupp som landskapet tillsatt för översyn av den medicinska rehabiliteringen har tillsatts för ”utredande och tydliggörande av ansvarsfördelning och gränsdragningsfrågor gällande medicinsk rehabilitering”¹²².

Projektet *Gymnasieutbildning för alla*, har sjösatts bland annat för att ”utreda och förtydliga kommunens, skolans och olika myndigheters ansvar och roller för att skapa en struktur med klara ansvarsområden samt vid behov föreslå nödvändiga lagstiftningsmässiga förändringar”¹²³.

Ett nyckelord förefaller vara *ansvarsfördelning*.

Vi har lagstiftning som definierar olika myndigheters uppdrag och ansvar, men i och med att individers funktionsförmåga och förutsättningar är komplexa behöver ansvaret mer noggrant än lagen tillåter överenskommas och fastställas mellan parterna genom skilda avtal. Vi ska veta klientens behov och också definiera det så att vi bättre vet vem som ska tillgodose dessa behov¹²⁴.

Samverkan är i sig ett sätt att närma sig ett holistiskt angreppssätt. Men om metoden är ansvarsfördelning, som lagen redan förefaller ha misslyckats med att fastställa, är det svårt att föreställa sig att effekten blir den förväntade. Medan vi använder begrepp som klientorientering, samverkan och sektorsövergripande samarbete, kvarstår grundstrukturen: specialisering utifrån

---

¹²⁰ Ibid. s. 69

¹²¹ Ibid. s. 55

¹²² [Hälso- och sjukvårdsbyråns protokoll 8/31.5.2022, enskild föredragning \(ÅLR2022/4362\)](#)

¹²³ Projektplan för *Gymnasieutbildning för alla* (ÅLR 2022/6125) s. 5

¹²⁴ Och om vi är helt ärliga är fördelningen av kostnaderna ett viktigt mål med ansvarsfördelningen, ingen organisation vill betala något som någon annan organisation ska utföra enligt lag och förordning.

olika expertområden. Upplägget av processen kvarstår därmed: Individen besöker olika servicepunkter utifrån vem som ansvarar för den behövda servicen.

Kanske svaret till detta delvis står att finna i att utbildning och yrkesmässiga drivkrafter fortsättningsvis eftersträvar en ökad specialisering vilket, som författaren och journalisten David Epstein uttrycker det, ”skapar intellektuella arkipelager”¹²⁵. En del menar att det idag till exempel är svårt att få en heltäckande bild av kroppens reaktion på ett skärsår orsakat av papper. Medan immunreaktionen är ett sammanhängande system, är forskningen inom hematologi och immunologi hyperspecialiserad.¹²⁶ Brian Uzzi, professor vid Northwestern University, som forskat kring nätverk, analyserade tillsammans med sina medarbetare 17,9 miljoner forskningsrapporter från alla tänkbara vetenskapsområden. Analysen visade att för att nya kombinationer av kunskapsområden ska slå igenom måste de ändå vara tryggt inbäddade i konventionell kunskap. En annan slutsats var att grupper är bättre på att göra oväntade kombinationer mellan kunskapsområden, än de forskare som sitter ensamma på sin kammare.¹²⁷ Uzzi har deltagit i andra studier som visar hur nätverk som skapar framgångsrika grupper hade porösa inre gränser. Individerna korsar organisations- och ämnesgränser och ingår nya samarbeten. De icke-framgångsrika grupperna arbetar i små, isolerade kluster och samarbetet sker mellan samma personer gång på gång.¹²⁸

Mot bakgrund av detta är det relevant att fråga sig hur vi använder den kunskap som finns inom Åland. Hur porösa är våra nätverk och hur små är de kluster vi samarbetar inom? Om vi jämför med krav på multiprofessionella team inom den rehabilitering som FPA ansvarar för; med lagkrav om framtagande av gemensam rehabiliteringsplan mellan flera olika myndigheter för långtidsarbetslösa i riket; med rikets projekt för arbetsförmåga som bland annat ska knyta samman flera myndigheters tjänster inom sysselsättning förefaller det åländska verktyget ”ansvarsfördelning” snarare motverka en effektiv användning av den samlade kunskapen.

9.1. International Classification of Functioning

År 2018 genomfördes en litteraturöversikt av vilka modeller och begrepp som används inom rehabilitering och insatser som ska främja arbetsförmåga.¹²⁹ Översikten ringar in åtta olika modeller som är relevanta för rehabiliterande verksamhet. En av modellerna som lyfts är bland annat *International Classification of Functioning* (ICF). ICF är ett system för bedömning av en individs funktionsförmåga som utarbetats av Världshälsoorganisationen (WHO). Systemet omfattar begrepp som omfattar fysiska, psykiska, kognitiva, sociala och personliga aspekter och även övriga funktionstillstånd och omgivningsfaktorer. THL beskriver på sin [webbplats](#) att ICF-begreppsmodellen representerar ett biopsykosocialt helhetsperspektiv.

¹²⁵ Epstein, D (2020) *Bredd - därför lyckas generalister i en specialiserad värld* s. 282

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24159044/>, <https://sonic.northwestern.edu/wp-content/uploads/2013/09/01.-Uzzi-Atypical-combinations-and-Sci-Impact.pdf> (hämtade 13.9.2022).

¹²⁸ Epstein, D (2020) *Bredd - därför lyckas generalister i en specialiserad värld* s. 283-284

¹²⁹ [Järvikoski, A m.fl. \(2018\) Begreppet arbetsförmåga och modeller för arbetsförmåga inom rehabiliteringsforskning och praxis](#)

Socialstyrelsen i Sverige rekommenderar användningen av ICF. Systemet är förutom ett kliniskt verktyg som stöder sättande av mål, bedömning av behov och uppföljning också ett statistiskt verktyg och verktyg inom forskning som stöder insamlandet av data och planeringen av trygghets- och ersättningssystem.¹³⁰

I slutrapporten från den finländska rehabiliteringskommittén¹³¹ rekommenderas att ICF används för att understöda det multiprofessionella arbetet med att planera och värdera den givna rehabiliteringen. Genom att använda gemensamma begrepp i bedömningen är det även lättare att dela information mellan de sektorer som beviljar rehabiliterande insatser. Finlands talterapiförbund beskriver vikten av att använda systemet på följande sätt: ”Användning av klassifikationen förändrar perspektivet på talterapi: i stället för att beskriva det egna arbetet övergår man till att uppfatta klientens funktionstillstånd och beskriva faktorer som underlättar eller hindrar delaktigheten.”¹³²

På Åland nämns systemet ICF endast i samband med ÅHS styrdokument *Rehabiliteringsplaner och medicinsk rehabilitering gällande terapier*. Det finns med andra ord inte en gemensam modell eller gemensamma begrepp att ta fasta på i den samverkan som sker mellan olika myndigheter kring en individs funktionsförmåga. Ett gemensamt val gällande vilken modell som ska tillämpas på Åland kan var ett första steg mot ett multiprofessionellt arbete kring individers funktionsförmåga.

10. Avslutande diskussion och förslag

Utifrån kartläggningen ovan kan vi konstatera att det delvis finns en omfattande välfärdsservice i landskapet för individer som av någon anledning står utanför sysselsättningen. Lagstiftningen möjliggör olika typer av sysselsättningsfrämjande insatser, social rehabilitering, medicinsk rehabilitering, yrkesinriktad rehabilitering, sysselsättningsplatser och lågtröskelverksamheten i form av bland annat Starten och Pelaren. Det finns dock vissa luckor som vi återkommer till nedan. Diskussionen inleds med avstamp i de frågeställningar som formulerades i början av slutrapporten.

- **Hur ser de strukturella förutsättningarna ut för att skapa lösningar som beaktar individuella hinder som möjliggör sektorsövergripande insatser, med möjlighet till stöd efter anställning och hur upprätthålls kontakter till arbetsgivarna?**

Inom socialvården, arbetsmarknadsservicen och hälso- och sjukvården görs individuella planer. Även inom av AMS köpta tjänster uppges rutiner som tar fasta på individens styrkor och behov. Vilka typer av metod eller underlag som används varierar, men målet är att kartlägga behov för att tillsammans med individen sätta upp realistiska mål.

---

¹³⁰ [Socialstyrelsens webbplats](#) hämtad 3.4.2023

¹³¹ [Social- och hälsovårdsministeriets publikation 2020:39](#)

¹³² [Suvanto, A och Piirto, H Grundläggande information om ICF för talterapeuter](#), s. 3

När det kommer till processen finns en tanke om en rak linje utmed vilken den arbetssökande rör sig. När åtgärderna inom en insats inte längre bedöms vara de rätta, förflyttas den arbetssökande vidare till nästa station. Det finns idag inget lagstöd för uppgörande av gemensamma planer kring individen, som till exempel aktiveringsplanen som görs i Finland mellan flera myndigheter med stöd av lagen om sektorsövergripande samservice som främjar sysselsättningen. Som ett sätt att lösa samverkan runt individen uppgörs avtal mellan myndigheterna och den ansvarsfördelning som ska gälla förtydligas. Som en kontrast till samverkansavtalen kan systemet med [individsamverkansteam som tillämpas i Västra Götalandsregionen i Sverige](#) nämnas. Här kan du som är 16-64 år och har ohälsa eller långvarig offentlig försörjning få remiss till ett team som utgörs av representanter från arbetsförmedlingen, försäkringskassan, kommunen och vården. Tillsammans görs en planering utifrån individens behov och regelbunden uppföljning sker. Det här är ett sätt att motverka ”intellektuella arkipelager” och istället kombinera de olika typer av kunskap som finns inom arbetsmarknadspolitiken, hälso- och sjukvården och socialvården på ett sätt som gynnar individen och hens personliga väg mot studier, arbete och välmående.

Arbetssökande som inte uppfyller kriterier för funktionsnedsättning och därmed inte heller erhåller försörjning i form av invalidpension, är en grupp som i praktiken hanteras av KST. KSTs lyfter att det inte finns lagstöd för KST att ge service till denna grupp, i avsaknad av till exempel lag om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och lag om sektorsövergripande samservice, lagar som tillämpas i riket. Myndigheten betonar att det därmed finns grupper/hinder som faller mellan stolarna. AMS å sin sida betonar att socialvårdslagens 70 och 71 § inte enbart omfattar personer med funktionsnedsättning, utan också riktar sig till personer som på grund av sjukdom eller annan motsvarande orsak under en lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring. Föreliggande projekt har inte lyckats bidra till en gemensam tolkning. Dock kan vi konstatera att i över tio år har det funnits kännedom om att individer med beroendeproblematik och även personer som återvänder till Åland efter fängelsevistelse inte får tillräckligt med stöd och alternativen för sysselsättning är få. I rapporten *Halvvägsstöd* från år 2011 som nämns ovan beskrivs verksamheten vid [Basta!](#) i Sverige, som bedriver arbetsinriktad missbruksrehabilitering genom socialt företagande som ett förslag som kan införas på Åland. Är det diagnosen bristande ansvarsfördelning som ska ställas på det offentliga Åland, eller bristande initiativförmåga hos samtliga aktörer att formulera och tydligt påvisa behovet?

Förutom individer med till exempel beroendeproblematik tyder de diskussioner som förts med olika intressenter att lösningarna att möta det individuella behovet av sysselsättning överlag inte finns. Här kan det finnas en individuell förväntan på den egna arbetsförmågan som inte motsvarar de objektiva bedömningar som görs och därmed färgar upplevelsen av den service som erhålls. Samtidigt kan vi konstatera att antalet platser som erbjuds endast är en tredjedel av deltagare som troligen kan ha behov av någon form av sysselsättning. Och bortser vi från specialomsorgen, finns idag endast 16 tillsvidare platser inom arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning. De individuella kartläggningar som görs behöver i större utsträckning även fungera som underlag för planeringen av sysselsättningsplatser, både antal och inriktning. Här bör noteras att det pågår ett arbete inom KST att utveckla sysselsättningen,

men det arbetet behöver kopplas till vikten av sektorsövergripande arbete. Och i stället för att göra en noggrann ansvarsfördelning kan ett gemensamt ansvar uppmuntras genom ekonomiska incitament och eventuell lagstiftning.

En förutsättning för att all typ av service är att individer i behov av stöd fångas upp. För ungas del finns en svaghet i att många kan flyga under radarn och aldrig styrs till det stöd som behövs för ökad delaktighet och ökat välmående. Struktur och vägval som gjorts inom Åland leder till att det finns ett glapp mellan grundskolan och den tid som följer. Det här lyfter det kommunala uppdraget som utbildningsansvarig för grundskolan men även som offentlig arbetsgivare. Kommunernas ansvar inom sysselsättningen torde gå utöver det uppdrag som överförts till KST. Att arbetslöshetsförmånerna bekostas av landskapets medel innebär att kommunerna inte deltar i finansieringen. Kommunerna i riket är med och finansierar arbetsmarknadsstödet och grunddagpenningen för arbetslösa, vilket gör att rikets kommuner på ett annat sätt sporras till att föra en aktiv sysselsättningspolitik.

I kartläggningen framkommer att det inte finns ett uttalat stöd att tillgå efter att anställning har erhållits. Sysselsättningsverksamheten är fokuserad på stegen innan deltagandet på den öppna arbetsmarknaden.

Inom AMS finns en vägledare med ansvar för kontakter med näringslivet, inom Fixtjänst ingår i jobbcoachens uppdrag att hålla kontakt med arbetsgivare och arbetskonsulten vid KSTs dagverksamhet arbetar ut mot arbetsgivare. Diskussionerna som förts med intressenter ger dock bilden att det är svårt att få med arbetsgivare på tåget. I första hand är det de åländska offentliga arbetsgivarna som kontakterna riktar sig till. Efter sammanslagningen av socialvården är uppfattningen att det är ännu svårare att få tag i arbetsplatser inom det kommunala fältet. Många gånger uppfattar arbetsgivaren att det inom arbetsplatsen endast finns behov av expertkunskap. Metoden [inkluderande jobbdesign](#) är en metod som tillämpas bland annat i Norge för att särskilja expertuppgifter från mindre kvalificerade uppgifter, och på så sätt skapa mer plats för funktionsvariationer.

- **Hur inkluderas hälsoperspektivet i de insatser som vidtas inom ramen för sysselsättningen?**

Utifrån den beskrivning som ges ovan är det tydligt att de strukturella förutsättningarna är särskilt utmanande när det kommer till rehabilitering, eller mer allmänt upprätthållandet och stärkandet av individers funktionsförmåga. Det finns en tendens att betrakta insatser som exklusiv egendom för den ena eller andra parten. Olika typer av stöd kan dock i rätt kombination stöda varandra. Medicinsk rehabilitering kan till exempel vara dömd att misslyckas om inte den sociala kontexten som patienten verkar i beaktas i tillräckligt stor utsträckning. Även ur hälsoperspektivet kan så kallade individsamverkande team underlätta utformningen av de olika stöden till individen. Det saknas en gemensam metod och en gemensam vokabulär, som till exempel ICF, för de åländska myndigheterna.

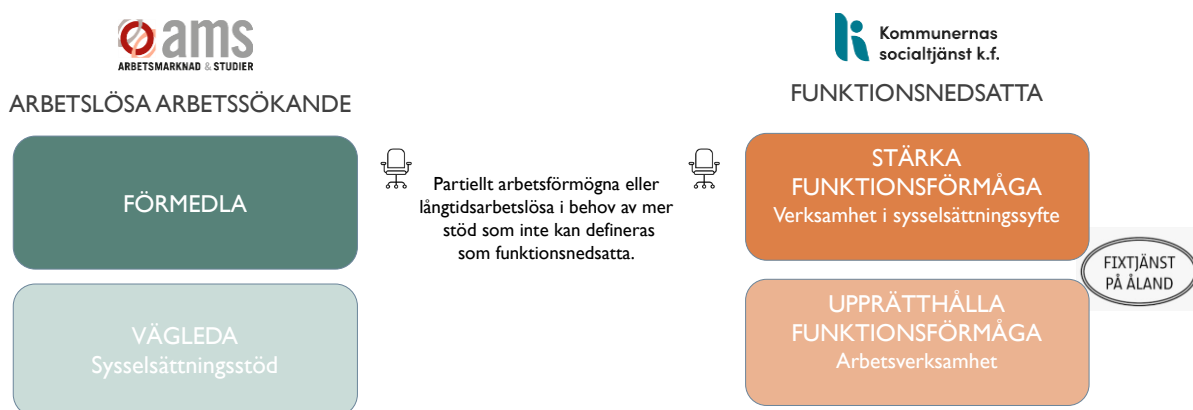

Det är även tydligt att det åländska upplägget utgår från tanken att individer ska göras klara för arbetsmarknaden (rehabiliteras), genom tidsbegränsade insatser, och därefter är det offentliga åtagandet gällande sysselsättningsfrämjande insatser avslutat. Det alternativ som i slutändan blir aktuellt för de individer vars arbetsförmåga är lägre än halvtid blir arbetsplatsen Fixtjänst. Och återigen kan upprepas, tillsvidare platser för personer med nedsatt arbetsförmåga är idag endast 16 till antalet.

För att kunna erhålla stöd enligt 70 och 71 § socialvårdslagen ska du kunna definieras som funktionsnedsatt. Definitionen utgår från en lag från år 1987. Att befinna sig utanför arbetskraften kan bero på många olika typer av hälsoproblem, men som inte med nödvändighet uppfyller kriterierna för att betraktas som en funktionsnedsättning enligt lagstiftning med över 30 år på nacken. Om vi godtar de analyser som gjorts på både europeisk och nordisk nivå om att individer ofta har flera än ett hinder för att delta på den öppna arbetsmarknaden och att majoriteten har hinder som är hälsorelaterade blir det en för snäv lagstiftning om denna drar gränser utifrån huruvida individens hinder ska uppfattas som en funktionsnedsättning eller inte.

Det finns ingen enhet som idag resurseras för att arbeta med att utöka utbudet för personer med partiell arbetsförmåga och det finns inte heller något stöd för personer som också behöver stödinsatser i arbetslivet. Individer har olika förmågor och styrkor, och det krävs ett brett nätverkande och också ett åtagande från offentliga och om möjligt privata arbetsgivare att inkludera och ta till vara alla typer av förmågor. Här finns det skäl att poängtera att det både finns behov av en smidig process kring individen för uppgörande av en plan och behov av aktiva insatser för att hitta arbetsplatser och matcha arbetsgivare och arbetstagare. Båda faktorerna behöver tas med för en fungerande helhet av sysselsättningstjänster.

10.1 Sammanfattning av nu gällande struktur

Figur 3 Illustration av nuvarande struktur

Dagens struktur kan illustreras med hjälp av ovanstående bild. Partiellt arbetsförmögna eller långtidsarbetslösa i behov av mer stöd faller mellan myndigheternas stolar. Det finns inte heller

en sammanhållen väg för dem som har arbetsförmåga lägre än 100 procent, utan fortsättningsvis görs en uppdelning av individer i systemet utifrån demografiska kriterier. För individer vars arbetsförmåga inte kan tas till vara på den öppna arbetsmarknaden finns få långsiktiga lösningar. En av slutsatserna i föreliggande kartläggning är att det just nu finns 16 tillsvidare platser för personer som är arbetsoförmögna. Det finns inte heller åtgärder som riktar sig till dem som kan ta del av den öppna arbetsmarknaden men behöver någon form av stödinsats även efter anställningsskedet.

Trots en bred repertoar av service, har det inte funnits kapacitet att skapa lösningar som beaktar individuella hinder med möjlighet till olika typer av anknytning till arbetsmarknaden. Utmaningen för det åländska arbetet med sysselsättning kan kokas ner till:

- *Det finns för få långsiktiga lösningar för individer som har hinder att komma in på eller hålla sig kvar på den öppna arbetsmarknaden.*
- *Delvis saknas det lagstiftning.*
- *Delvis är vi organiserade tvärtemot vad alla studier och rapporter för fram som väsentliga faktorer för att åstadkomma lösningar som fungerar långsiktigt.*

10.2 Förslag på utvecklingsinsatser

Om siktet är inställt på *sysselsättning för alla* bör utvecklingsinsatser inledningsvis ta fasta på den grundläggande problematik som utgår från för få platser, för snäva alternativ, avsaknad av multiprofessionella insatser och oklarheter gällande lagstiftningen.

Sociala relationer, myndighetssamverkan och kompetens

Förslag I

Multiprofessionella lösningar mellan myndigheter skapas och nya arbetsmetoder införs hos myndigheterna med målsättningen att alla med någon form av arbetsförmåga ska sysselsättas.

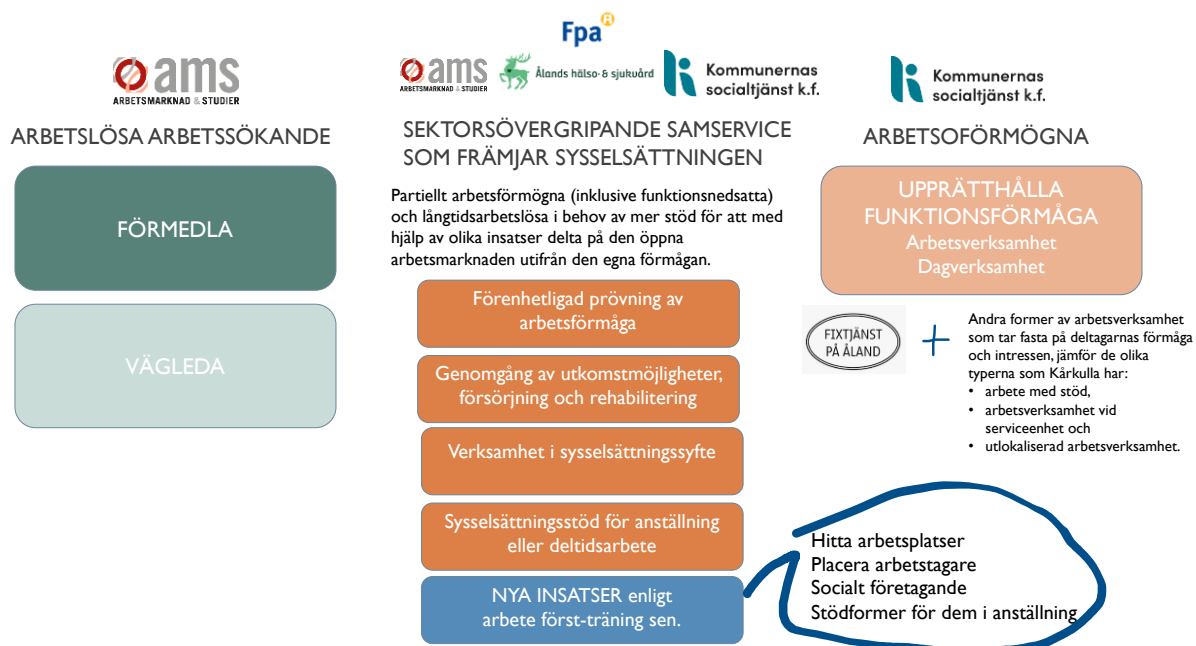
Förslag II

Föreslås att myndigheterna i samband med uppstarten av multiprofessionella lösningar fattar beslut om implementering av användningen av *International Classification of Functioning (ICF)* eller annan gemensam metod och begreppsram.

Utifrån de synpunkter som framkommit i diskussioner med ansvariga myndigheter, jämförelser med omgivande områden samt de studier och den forskning som föreliggande projekt har tagit del av är det tydligt att hur samhället organiserar sig kring arbetssökande gör skillnad. För att

uppnå förutsättningar att skapa lösningar som beaktar individuella hinder; möjliggöra sektorsövergripande insatser; ge stöd efter anställning samt upprätthålla kontakter till arbetsgivarna är bedömningen att en ny struktur behöver införas och diskuteras parallellt med ovanstående alternativ gällande behovet av lagstiftningsåtgärder.

Nedanstående bild är ett förslag på ett nytt sätt att utforma servicen kring individen, som fortsatta åtgärder kan ta avstamp i.

Figur 4 Illustration av eventuell framtida struktur

Idén är att alla som har någon form av arbetsförmåga ska få stöd via samservice. Hit räknas därmed även personer som faller inom definitionen funktionsnedsatt och personer inom specialomsorgen som har arbetsförmåga att utföra arbetsuppgifter självständigt. Eftersom det inte finns en modell som passar alla, behöver de insatser som erbjuds (handläggarnas verktygslåda) ha bredd för att kunna möta de olika graderna av arbetsförmåga. Här finns ett flertal exempel från omgivande regioner som kan undersökas vidare och anpassas till de åländska förutsättningarna (IPS, supported employment, upphandlade tjänster, sociala företag, samarbete med föreningar, Ringar på vattnet, Jobbdesign, uthyrning av arbetskraft o.s.v.). I stället för att splittra resurser mellan myndigheter, är målet att samordna expertis som kan både den öppna arbetsmarknaden och anpassade arbetstillfällen. Även expertisen och tillämpade metoder gällande prövning av arbetsförmåga skulle i ovanstående modell lättare samordnas och till exempel användningen av *International Classification of Functioning* (ICF) implementeras i samtliga organisationer för gemensam terminologi gällande fysiska, psykiska och sociala styrkor.

En samservice är tänkt att överbrygga tendensen att individen flyttas mellan olika myndigheter, genom att i stället utvidga den service som ges, stegvis och sömlöst, om behov finns. När arbetsverksamhet eller dagverksamhet blir aktuellt inom KST, är individen redan bekant inom

organisationen och servicen kompletteras med en mer uttalad insats inom socialvården. Samtidigt borde service från ÅHS och FPA som beslutats om inom ramen för samservicen kunna följa med in i nästa fas.

Arbetet kräver att organisationerna förutsättningslöst skapar nya samverkansytter, utan att falla tillbaka i de invanda spåren att utreda vemns ansvar en viss typ av hinder utgör. Alla har ett ansvar för individens funktionsförmåga och arbetet fördelas utifrån den expertis som individens behov och hinder kräver.

Ekonomiska insatser

Förslag III

Ålands landskapsregering reserverar resurser för facilitering av processen med att skapa multiprofessionella lösningar och nya arbetsmetoder inom målet om sysselsättning för alla.

Huvudspåret bör vara att nuvarande resurser används på annat sätt, framom att ytterligare arbetsuppgifter läggs till. Modellen ovan ska alltså inte förstås som ett parallellt system till de uppgifter som utförs idag, utan en omorganisation av tillgängliga medel. Under en övergångsperiod är det dock troligt att utvecklingen kräver ekonomiska insatser.

Projektet styrgrupp uppfattar att berörda organisationer behöver stöd och vägledning i arbetet att skapa samverkan och utveckla sina arbetsmetoder. Konstateras kan att även om sysselsättningsfrågan ses om en avgörande framtidsfråga inom hela EU, har personella resurser inte tillförts det konkreta arbetet. Därför föreslår att medel reserveras för någon form av facilitering, för att trygga att processen går vidare. Detta kan till exempel göras inom ramen för projektet *Samservice* som beskrivs nedan.

Projektmedel är möjliga att söka från Ålands strukturfondsprogram, där medel om cirka en miljon reserverats för insatser som bland annat syftar till att förbättra tillträdet till arbetsmarknaden; främja tillträdet till arbetsmarknaden för långtidsarbetslösa; modernisera och stärka arbetsmarknadsinstitutionerna och tjänster för att bedöma och förutse kompetensbehov samt säkerställa individanpassat stöd i rätt tid samt till att skapa vägar till integration och återinträde på arbetsmarknaden för missgynnade personer. Under projektets slutfas har de i rapporten givna förslagen bearbetas med representanter från KST, ÅHS, AMS och Fixtjänst. Målet har varit att skapa projekt för att stärka den framtida organisationen kring individers sysselsättning och anknytning till arbetsmarknaden. Det finns förslag på tre olika projekt som berörda myndigheter kan bearbeta vidare och söka medel i den eventuella ansökningsomgång som utlyses under hösten 2023.

Projektet *Blomstra*

Huvudproblemet är att det idag finns för få alternativ för funktionsnedsatta för att möta de varierande behov av rehabiliterande åtgärder eller åtgärder för att upprätthålla

funktionsförmågan. Fixtjänst överförs under året till KST och utvecklingsbehoven av verksamheten kan granskas närmare. Det övergripande målet för projektet är att kunna erbjuda olika typer av sysselsättning beroende på klientens individuella behov, både inom Fixtjänsts verksamhet eller genom andra typer av upplägg och i samarbete med arbetsgivare eller andra uppdragsgivare.

Projektet *Samservice*

I många fall har personer med partiell arbetsförmåga fått återgå till arbetslivet i form av arbetsprövningar på öppna arbetsmarknaden i ett för tidigt skede. I flertalet fall har kraven på arbetsprövaren varit för höga och erfarenheterna negativa med tanke på motivationen att återvända till arbetslivet efter en längre tids frånvaro. Detta har ibland bidragit till en för tidig inriktning mot sjukpension. Det mest gynnsamma sättet att återgå till arbetslivet efter frånvaro är att stegvis via en strukturerad modell som är individanpassad återfinna resurserna och återvända. En individanpassad modell kräver att det finns ett multiprofessionellt stöd som både beaktar fysiska, psykiska och sociala hinder. Det övergripande målet med projektet är att en var med partiell arbetsförmåga får ett individuellt, multiprofessionellt utformat stöd för att kunna delta på arbetsmarknaden utifrån den egna arbetsförmågan.

Projektet *Social rehabilitering*

Huvudproblemet är att det idag finns grupper som faller mellan stolarna när det kommer till konkreta insatser för främjande av individers tillträde till arbetsmarknaden. Med stöd av 14 och 17 § socialvårdslagen kan social rehabilitering beviljas inom KST. Social rehabilitering är en serviceform som fanns redan innan den nya socialvårdslagen trädde ikraft och bildandet av KST. De enskilda kommunernas klientunderlag har dock varit för litet för att skapa tydliga verksamhetsformer för serviceformen. Genom intensifierat stöd med hjälp av socialarbete och social handledning ska individens sociala funktionsförmåga stärkas, marginalisering förhindras och delaktighet främjas. Genom projektet utvecklas verksamhetsformer för att stöda individers aktivering, delaktighet och motivation.

Lagstiftning och grundläggande uppdrag

Förslag IV

Föreslås att ställning till behov av lagstiftningsåtgärder tas när ovanstående åtgärder påbörjats eller genomförts.

I kartläggningen av nuläget har det framkommit att den nu gällande lagstiftningen kan tolkas på olika sätt. Som ses i figur 3 ovan står ”funktionsnedsatta” under KST. En tolkning är att endast de individer som kan definieras som funktionsnedsatta har rätt att erhålla stöd enligt 70 eller 71 § socialvårdslagen. Samtidigt ålägger både socialvårdslagen och lagstiftningen inom missbrukarvården det offentliga ett ansvar för andra grupper. Enligt till exempel 8 § lag (FFS 42/1986) om missbrukarvård (tillämplig på Åland i den version som gällde 31 december 1992, med stöd av 71 § självstyrelselagen) ska när service tillhandahålls, missbrukaren vid behov även ges hjälp att lösa sina problem i fråga om utkomst, boende och arbete. Enligt lagförslaget

till den nu gällande socialvårdslagen kan social rehabilitering avse även arbetsverksamhet. Social rehabilitering riktar sig inte till någon specifik klientgrupp utan aktualiseras med utgångspunkt i klientens behov. Observera att det i 17 § socialvårdslagen uttryckligen framgår att genom social rehabilitering för unga personer ska unga stödjas att bland annat få en arbetsplats. Denna typ av insats handhas i dag i stor utsträckning av Ung resurs, och bekostas av PAF-medel (finansieringen handläggs av kulturbyrån) och genom försäljning av tjänster till AMS.

Lagstiftningen och de eventuella olika tolkningar som kan göras utgör dock inget hinder för genomförandet av förslagen I-III. Genomförandet av konkreta åtgärder kan visa på behov av lagstiftningsåtgärder, och kommer därmed att kunna lyftas i samband med uppföljningen av projekten och insatserna.

11. Sammanfattning och avslutning

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns för få långsiktiga lösningar för individer som har hinder att komma in på eller hålla sig kvar på den öppna arbetsmarknaden; att det delvis saknas lagstiftning samt att vi delvis är organiserade tvärtemot vad alla studier och rapporter för fram som väsentliga faktorer för att åstadkomma lösningar som fungerar långsiktigt. Som konstateras ovan krävs det ett samarbete mellan myndigheter, men där samarbetet handlar om långt mer än enbart en tydlig ansvarsfördelning. Förslagen kräver förändringsledarskap från i huvudsak AMS, KST och ÅHS och där Ålands landskapsregering i stor utsträckning behöver stöda arbetet för att det ska finnas en samsyn om hur målet om sysselsättning för alla nås inom en rimlig framtid.

Förslag I

Multiprofessionella lösningar mellan myndigheter skapas och nya arbetsmetoder införs hos myndigheterna med målsättningen att alla med någon form av arbetsförmåga ska sysselsättas.

Förslag II

Föreslås att myndigheterna i samband med uppstarten av multiprofessionella lösningar fattar beslut om implementering av användningen av *International Classification of Functioning* (ICF) eller annan gemensam metod och begreppsram.

Förslag III

Ålands landskapsregering reserverar resurser för facilitering av processen med att skapa multiprofessionella lösningar och nya arbetsmetoder inom målet om sysselsättning för alla.

Förslag IV

Föreslås att ställning till behov av lagstiftningsåtgärder tas när ovanstående åtgärder påbörjats eller genomförts.

REFERENSER OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Litteratur, rapporter och artiklar

- Adams, R (1996) *Social Work and Empowerment*
- Ariely, Dan (2008) *Ologiskt – varför smarta människor fattar irrationella beslut*
- Askheim, O och Starrin, B red (2007) *Empowerment i teori och praktik*
- Jonna Bornemark (2018) *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*
- Cieza, A m.fl. (2019) *Global estimates of the need for rehabilitation based on the Global Burden of Disease study 2019*
- Diskrimineringsombudsmannen och Människorättscentret (2022) *Siktet inställt på jämlik delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning* Samprojektet för främjande av delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning
- Edmondson, Amy C *The fearless organization. Psykologisk trygghet på jobbet*
- Epstein, D (2020) *Bredd - därför lyckas generalister i en specialiserad värld*
- Frøyland, Kjetil; Ballo, Jannike. G; Anne, Leseth; Talieh, Sadeghi; Abdelzadeh, Ali; Anvik, Cecilie. H; Alecu, Andreea. I; Einarsdóttir, Margrét; Gaini, Firouz; Görlich, Anne; Julkunen, Ilse; Larsen, Christina V. L. (2022) *Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn – en sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning (oda.oslomet.no) AFI-rapport 2022:02*
- Frankl, Viktor E. (2004) *Man's search for meaning*
- Grafström Jonas (2020) *Moderna tider 4.0 Från kugge i maskineriet till vinnare bland algoritmerna: din guide till framtidens yrken då branscher förändras*
- Helliwell, John F. m.fl. (2020) *World Happiness Report*
- Hiilamo, Heikki (2020) *Hyvinvoinnin vakuutusyhtiö (e-bok)*
- Hiilamo, Heikki (2011) *Uusi hyvinvointi valtio (e-bok)*
- Hussmanns, Ralf, Farhad Mehran, Farhad and Verma, Vijay (1990) *Surveys of economically active population, employment, unemployment and underemployment. An ILO manual on concepts and methods*
- Jeppson Grassman, Eva red. (2003) *Att drabbas och att forma sitt liv*
- Järvikoski, A m.fl. (2018) *Begreppet arbetsförmåga och modeller för arbetsförmåga inom rehabiliteringsforskning och praxis, Social trygghet och hälsa: rapporter 13, 2018 (FPA)*
- Koskinen, Henri (2016) *Uusi talous ja vanhat rakenteet, Sosiologi nr1/2016*
- Layard, Richard (2020) *Can We Be Happier? Evidence and Ethics*
- Lieberman, Matthew D. (2017) *Det sociala djuret*
- Lievonen, Jorma (2020) *Työ, tieto ja tasa-arvo ihmisen ja insituutioden evoluutiiossa (e-bok)*
- Nygård, Mikael (2013) *Socialpolitik i Norden – en introduktion*
- Nygård, Mikael (2020) *Välfärdsstat i förändring*
- OECD (2020) *A People-centred Perspective on Employment Barriers and Policies - Faces of joblessness in Finland*
- Olofsson, Jonas (2020) *Socialpolitik – en historisk bakgrund, internationella jämförelse och aktuella politiska utmaningar*
- Sánchez Gassen, Nora och Ström Hildestrand, Åsa (red) *Combattning long-term unemployment among immigrants beyond the COVID-19 pandemic. Experiences from the Nordic countries. Nord 2022:021*
- Suvanto, A och Piirto, H (2019) *Grundläggande information om ICF för talterapeuter*
- Suzman, J (2020) *Arbete - en historik över vad vi gör med vår tid*
- Thaler, Richard (2015) *Beslut och beteenden – att förutsäga det oförutsägbara*
- Wilkinson R, Pickett, K (2018) *Den inre ojämlikheten*

Styrdokument

Avtal sysselsättningsprojekt 2021 AMS/20/4/193
Budget, Ålands 2022
Budget, Kommunernas socialtjänst k.f. *Budget 2022 Ekonomiplan 2023-2024*
Framställning nr 28/2010-2011 *Ny landskapslag om hälso- och sjukvård*
Lagförslag nr 21/2018-2019 *Ny landskapslagstiftning om socialvård*
Lagförslag nr 22/2014-2015 *Förnyat hemvårdsstöd*
Lagförslag nr 10/2021-2022 *Ny serviceprocess för arbetssökande*
Lagförslag nr 11/2021-2022 *Blankettlag om informationssystem vid Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet*
Landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020-2023
Projektplan ÅHS *Från snårskog till en promenad i parken – utveckling av processerna kring rehabilitering inom öppenvården*
Projektplan Ålands landskapsregering *Gymnasiutbildning för alla* (ÅLR 2022/6125)
Protokoll, hälso- och sjukvårdsbyrå 8/31.5.2022, enskild föredragning (ÅLR2022/4362)
Regeringsprogram *Tillsammans för Åland*, Landskapsregeringens meddelande nr 1/2019-2020
Rehabiliteringsplaner och medicinsk rehabilitering gällande terapier, godkänd av ÅHS ledningsgrupp 30.10.2018
Samverkansavtal för förebyggande av psykisk ohälsa och arbete för psykisk ohälsa
Statistikmeddelande ÅSUB *Arbetsmarknad 2022:9*, publicerad 4.10.2022
Tillämpningsguide *Landskapslag (2020:12) om socialvård*, publicerad 26.8.2020
Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland
Verksamhetsberättelse AMS 2021
Verksamhetsberättelse Ung resurs r.f. 2021
Verksamhetsberättelse ÅHS 2021
Verksamhetsplan Fixtjänst 2021

Arbetslivs- och jämställdhetsutskottets utlåtande AjUU 8/2021 rd SRR 3/2021 rd *Statsrådets redogörelse om planen för de offentliga finanserna för 2022—2025*
Arbets- och näringsministeriets pressmeddelande 30.4.2021 *Arbetsminister Haatainen: Besluten vid halvtidsöversynen om bolaget Välittäjä för partiellt arbetsföra, överföringen av arbets- och närings tjänsterna till kommunerna samt arbetskraftsinvandringen stöder en ökning av sysselsättningen*
Arbets- och näringsministeriets *Sysselsättningsöversikt augusti 2022*
Handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter (COM 2021/102)
Regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering 10.12.2019
Regeringsproposition 164/2014 rd *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till socialvårdslag och vissa lagar som har samband med den*
Regeringsproposition 167/2021 rd *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om en översyn av serviceprocessen för arbetssökande och av vissa förutsättningar för erhållande av arbetslöshetsförmån*
Rådets förordning (EG) nr 577/98 om anordnande av statistiska urvalsundersökningar av arbetskraften i gemenskapen
Sitras utredning 98/2015 *Haaveena osa-aikatyö?*
Social- och hälsovårdsministeriets publikation 2020:39, *Kuntoutuksen uudistaminen*
Tjänstemannautredning för beredning av en avveckling av flerkanalfinansiering, VN/22558/2020-STM-33

Databaser

Sotkanet

Statistikcentralen
Ålands statistik- och utredningsbyrå

Webbplatser

<https://asiointi.kela.fi/palvelutuottajarekisteri/alku/haku.faces>
https://autonomy.work/wp-content/uploads/2021/06/ICELAND_4DW.pdf
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=sv>
<https://empowercenter.se/>
<https://fof.se/artikel/2014/3/galler-maslows-behovstrappa-fortfarande/>
<https://www.etk.fi/ajankohtaista/tyokyvyttomyyselakkeelle-siirrytaan-yha-useammin-masennuksen-vuoksi/>
<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tilastot/tyoelakkeensaajat/>
<https://www.finlex.fi/sv/viranomaiset/normi/540001/40478>
<https://www.kela.fi/web/sv/rehabilitering-snabbguide>
<https://www.etk.fi/sv/arbetspensionssystemet-i-20finland/pensionsskyddet/arbetspensionsformaner/invalidpension/>
<https://nordicwelfare.org/en/nyheter/finlands-recept-mot-hemloshet-bostadsbygge-och-bostad-forst/>
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24159044/>
<https://www.sak.fi/sv/arbetsliv/avtal/konkurrenskraftsavtalet>
<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/aku-beskriver-den-svenska-arbetsmarknaden/>
<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/klassifikationer-och-koder/icf/>
<https://sonic.northwestern.edu/wp-content/uploads/2013/09/01.-Uzzi-Atypical-combinations-and-Sci-Impact.pdf>
https://www.stat.fi/keruu/tyo/index_sv.html
<https://tem.fi/sv/sysselsattningsoversikt-och-arbetsformidlingsstatistik>
<https://valideringsforum.se/ocn-metoden/>

Övrigt

Inkludering av utsatte grupper i arbetsmarkedet, konferens 15.11.2022, ordnad av Nordiska ministerrådet och Norges Arbeids- og inkluderingsdepartement